

Stockholms
stad

Förslag till beslut för Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

Mars 2026

Förslag till beslut för Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

Dnr: 2013-06332

Utgivningsdatum: Mars 2026

Utgivare: Stockholms stad

Kontaktperson: Gundula Kolb

Omslagsfoto: Gundula Kolb

Innehåll

Administrativa data	4
Beslut	5
Naturreservatets syfte	5
Skötsel och förvaltning	15
Upplysningar	15
Skälen för kommunens beslut	18
Riksintressen	23
Ärendets beredning	23
Motivering av beslut	24
Hur man överklagar	29
Bilagor	29

Administrativa data

Naturreservatets namn:	Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat
Kommun, registerområde:	Stockholm
Stadsdelsområde:	Hässelby-Vällingby
Län:	Stockholm
Naturvårdsregister-ID:	
Lägesbeskrivning:	Cirka 20 km nordväst om centrala Stockholm
Areal:	Cirka 137,9 hektar varav cirka 22,4 hektar utgörs av Mälarens vatten
Fastigheter:	Hässelby Villastad 28:1 (del av) Hässelby Villastad 36:1 (del av)
Markägare:	Stockholms stad
Reservatsförvaltare:	Stockholms stad

Beslut

Med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken beslutar kommunfullmäktige i Stockholms stad den XX månad 20XX att förklara det område som avgränsats på bifogad karta (bilaga 1) som naturreservat.

Naturreservatets namn ska vara Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat.

Beslutet träder i kraft tre veckor efter den dag då beslutet kungörs på stadens digitala anslagstavla samt i ortstidning.

Naturreservatets syfte

Syftet med Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

Syftet med naturreservatet är att bevara biologisk mångfald och att långsiktigt skydda ett större sammanhängande naturområde.

Området utgör ett kärnområde i stadens blågröna infrastruktur samt en värdekärna i den regionala grönstrukturen.

Områdets variationsrika natur- och kulturlandskap med dess mosaik av värdefulla biotoper som utgör livsmiljö för många olika skyddsvärda arter ska bevaras, vårdas och vid behov restaureras.

Vidare syftar reservatet till att skydda och vårda kulturmiljön samt att stärka läsbarheten av kulturhistoriska spår i landskapet.

Syftet är även att bevara, och inom ramen för biologisk mångfald utveckla och tillgängliggöra ett tätortsnära naturområde av stor betydelse för allmänhetens friluftsliv, natur- och kulturupplevelser, folkhälsa och rekreation. Områdets mångfald av upplevelsevärden och besökarnas möjlighet till friluftaktiviteter, motion och lek ska stärkas på ett hållbart sätt utan att äventyra naturvärdena.

Syftet ska tryggas genom att

- området skyddas från verksamheter och åtgärder som kan skada områdets naturvärden, kulturvärden eller ekologiska funktion
- bevara och utveckla landskapets variationsrika naturmiljöer med ändamålsenlig skötsel
- bevara områdets topografi
- gynna arter som är knutna till tall- och barrblandskog, ädellövmiljöer, bryn- och buskmiljöer, ängs- och gräsmarker samt strand- och vattenmiljöer

- områdets ekologiska funktion och naturvärden utvecklas med åtgärder som anläggande av nya dammar och ängsmiljöer, tillskapande av mark- och sandblottor, tillskapande och tillförande av död ved, frihuggning av gamla träd och restaurering av brynmiljöer
- stärka tillgängligheten för alla besökare med tydliga entréer, vägvisare och markerande stigar. Möjlighet att anlägga toalett och pedagogisk naturlekplats ska undersökas. Promenadstråk och målpunkter ska hållas framkomliga och inbjudande. Området ska även innehålla enkla anläggningar för friluftslivet som sitt-, rast- och grillplatser
- med zoner och kanalisering säkerställa möjligheter till såväl rofylldhet som aktivitet och en mångfald av natur- och kulturopplevelser såsom variationsrik natur, skogskänsla, öppet kulturlandskap, kulturhistoriskt värdefulla byggnader, tystnad, vida vyer och vattenkontakt
- erbjuda möjligheter för återhämtning, motion, sociala möten, lek, naturpedagogik och undervisning
- bevara, vårda och restaurera kulturlandskapet med dess forn- och kulturlämningar samt Riddersviks engelska park
- förmedla information om reservatets olika värden på ett lättillgängligt och förståeligt sätt
- bevara obelysta områden mörka samt anpassa befintlig belysning för att minimera påverkan på reservatets ekologiska värden.
- minimera biltrafiken på Kyrkhmansvägen så långt som möjligt

Prioriterade bevarandevärden

- ett stort sammanhängande naturområde som hyser en mosaik av naturtyper som ger förutsättning för en stor artrikedom och biologisk mångfald
- ädellövmiljöer med gamla ädellövträd och tallmiljöer med gamla tallar som hyser en rik vedinsektsfauna
- naturstränder och relativt opåverkade grunda limniska vattenmiljöer
- den art- och individrika fladdermusfaunan
- områdets mångfald av upplevelsevärden såsom tystnad, skogskänsla, variationsrika natur- och kulturmiljöer, utsiktsplatser och vattenkontakt samt möjligheter till ett aktivt friluftsliv
- kulturlandskapet, som visar spår av mänsklig aktivitet från bronsålder fram till idag, såsom fornlämningar och växtlighet kopplade till den agrara markanvändningen och brukssamhälle

- Riddersviks engelska park med paviljongen, lindbersån och stjärnparkens geometriska gestaltungsprinciper.

Reservatsföreskrifter

För att tillgodose syftet med reservatet beslutar kommunfullmäktige med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken samt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att nedan angivna föreskrifter ska gälla i reservatet.

A. Föreskrifter med stöd av 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområde

I naturreservatet är det förbjudet att

1. avverka eller skada träd, inklusive deras rötter, buskar eller övrig vegetation. Föreskriften gäller inte vid åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift A19
2. avverka, skada, ta bort, flytta eller såga upp döda träd, såväl stående som liggande
3. genomföra skogliga åtgärder såsom markberedning, plantering, dikning och underröjning
4. kalka skogsmark, använda kemiska eller biologiska bekämpningsmedel eller konstgödsel
5. plantera, så eller sätta ut för trakten främmande växt- och djurarter
6. störa djurlivet under fortplantningsperioden (1 mars – 31 juli)
7. gräva, spränga, borra, schakta, dika, fylla ut, tippa, muddra, hårdgöra, asfaltera eller utföra annan mekanisk bearbetning av mark eller sjöbotten som förändrar områdets topografi, infiltrations- eller avrinningsförhållanden. Föreskriften gäller inte vid åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift enligt A20
8. anlägga ny bilväg, cykelbana, parkering eller asfaltera befintlig grusväg samt ändra historiska vägdragningar. Föreskriften gäller inte åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift A22 och A48
9. anordna alla typer av upplag, inklusive snöupplag
10. uppföra byggnad, mast, torn eller annan anläggning. Föreskriften gäller inte byggnad eller anläggning som beviljats tillstånd enligt föreskrift A24, A28-A34, A38-A40 och A43-A45

11. anlägga ny belysning eller byta belysning till ett för fladdermöss mer störande ljus eller belysningstid i enlighet med Stockholms stads strategi för utomhusbelysning
12. anlägga campingplats eller uppställningsplats för båtar, husvagnar, husbilar eller andra fordon och maskiner
13. anlägga ny badplats eller nya bryggor. Föreskriften gäller inte åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift A34 och A49
14. dra fram ledning i mark, berg, vatten eller luft. Föreskriften gäller inte åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift A35-A39
15. riva byggnader. Föreskriften gäller inte åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift A40, A43, A44, A46 och A47
16. uppföra stängsel, plank eller planera häck högre än 1,20 meter kring tomtgräns som påverkar upplevelsen av kulturhistoriska värden och samband. Föreskriften gäller inte åtgärder som beviljats tillstånd enligt föreskrift A26
17. anlägga dagvattenanläggningar som kan ha påtagligt negativ påverkan på djurlivet
18. utföra åtgärder för andra ändamål än restaurering och underhåll som ändrar den ursprungliga gestaltningen i Riddersviks engelska park

Utan tillstånd från Stockholms stad är det förbjudet att

19. avverka eller skada träd yngre än 80 år, samt skada buskar och övrig vegetation i samband med åtgärder som avses i A21-A49. Tillstånd enligt denna föreskrift får endast ges om tillstånd ges till den huvudsakliga åtgärden
20. gräva, borra, schakta, dika, utfylla, tippa eller utföra annan mekanisk markbearbetning (ej spränga) i samband med åtgärder som avses i A21-A49. Tillstånd enligt denna föreskrift får endast ges om tillstånd ges till den huvudsakliga åtgärden
21. bredda befintlig stig eller gångbana eller anlägga ny stig eller gångbana
22. bredda befintlig gång- och cykelväg mellan Kyrkhamnsvägen och Skogbergskroken och möjliggöra för biltrafik längs samma sträcka
23. förbättra tillfartsvägen till Sågstugan (Sågstugevägen)
24. anlägga året-runt-öppna toaletter
25. genomföra marksaneringar samt återställa mark och vegetation. Hänsyn ska tas till skyddsvärda träd och områdets övriga kultur- och naturvärden
26. uppföra stängsel eller andra hägnader
27. sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning
28. uppföra rastplats, spänger, grillplats eller vindskydd

29. uppföra anläggning för rekreation och friluftsliv, exempelvis hundrastgård, frisbeegolf eller naturlek inom område FO1
30. uppföra anläggning för naturpedagogik och naturlek inom område FO2, FO3 och FO4
31. bygga om befintlig eller anlägga ny anläggning för hantering av dagvatten och/eller skyfall i område FO5
32. anlägga ny parkering i FO6
33. anlägga ny groddamm
34. anlägga en ny badplats och uppföra tillhörande bryggor i FO7 samt ny sommarparkering i FO8. Tillstånd får endast ges om den befintliga badplatsen Lövstabadet som ligger i direkt anslutning till reservatet avvecklas på grund av ett nytt värmekraftverk i Lövsta. Ny badplats och tillhörande bryggor ska uppföras med största möjliga hänsyn till platsen natur- och kulturvärden och ekologiska funktioner.
35. dra fram nya ledningar i befintlig bilväg, grusväg eller ledningsgata
36. anlägga två nya 130 kV ledningar samt en ny 130 kV station i området. Tillstånd får endast ges om en ny energi- eller värmeanläggning i Lövsta uppförs.
37. anlägga en ny sjökabel genom Lövstafjärden som skarvas mot landkabeln i Kyrkhamn
38. anlägga nya vattenledningar på land och i vatten för att försörja befintliga byggnader med dricksvatten samt anlägga tillhörande vattenreningsanläggning och pumpstation
39. anlägga enskilda avlopp med tillhörande avloppsledningar inom FO9-FO13
40. riva, bygga om eller uppföra pumphus inom FO14
41. riva anläggningar såsom jordkällare, murar och trappor
42. bygga om eller till, eller ändra funktion, användningssätt eller utseende på befintlig byggnad eller anläggning eller vidta åtgärder som påverkar byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värden.
43. riva befintlig förrådsbyggnad och uppföra en ny komplementbyggnad underordnad Stenvillan på samma plats med en byggnadsarea om 70 kvm med nockhöjd om 4 meter inom FO11
44. riva befintlig förråds- och dassbyggnad och uppföra ny, komplementbyggnad, underordnad Kasernen och Marketenteriet på samma plats med en byggnadsarea 50 kvm med nockhöjd om 4 meter inom FO15.
45. uppföra ny komplementbyggnad, underordnad Inspektorsbostaden, med byggnadsarea 60 kvm med nockhöjd 4 meter inom FO15

46. riva eller flytta Sågstugan och tillhörande förrådsbyggnad (FO17)
47. riva Sommarstugan (FO18) och komplementbyggnad i Riddersvik (FO19)
48. anlägga eller utöka grusade ytor för att till exempel tillskapa parkeringsplatser i enlighet med gällande parkeringstal inom FO9, FO10, FO11, FO15 och FO16
49. anlägga brygga i Riddersviks engelska park inom FO20. Bryggan ska uppföras med största möjliga hänsyn till platsen natur- och kulturvärden och ekologiska funktioner.

B. Föreskrifter med stöd av 7 kap. 6 § miljöbalken om skyldighet att tåla visst intrång

Markägare, arrendator och annan innehavare av särskild rätt till marken förpliktigas tåla följande anordningar och åtgärder för att tillgodose syftet med reservatet:

1. utmärkning av reservatets gränser samt uppsättning av reservatsskyltar och övriga informationsskyltar
2. natur- och kulturmiljövårdande skötselåtgärder i form av gräsklippning, slåtter, bete, frihuggning av enskilda träd, luckhuggning och naturvårdande gallring, röjning av sly, buskar och unga träd samt störning av vegetationen i syfte att skapa markblottor. Fällda träd, grenar och kvistar som uppstår vid skötselåtgärder lämnas inom reservatsområdet så länge det inte skadar de natur- och kulturhistoriska värden som reservatet är till för att skydda
3. plantering av inhemska träd och buskar, fruktträd och bärbuskar, anläggning av ängsytor samt vallodling
4. veteranisering av unga och medelålders träd, tillskapande och tillförande av död ved samt bo- och övervintringsmiljöer för djurlivet
5. bekämpning av invasiva främmande arter och arter klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige
6. fällning eller kapning av träd som utgör risk för skada på människor eller egendom; åtgärdade träd lämnas inom naturreservatet
7. flytt av träd som fallit över väg, stig, parkering eller anläggning
8. flytt av vindfällan inom reservatet, i de fall de kan orsaka ett hot mot områdets naturvärden eller försvåra skötseln
9. skötsel och underhåll av befintliga vägar inklusive tillhörande vägdiken, elljusspår, gångbanor och stigar samt befintliga byggnader och anläggningar såsom grill-, rast- och sittplatser, bryggor, parkering, utegym samt naturlekplatser

10. åtgärder i syfte att begränsa och förhindra storskaliga angrepp av åttatandad granbarkborre genom utplacering av fällor, utläggning av fångstvirke, fällning och barkning av färskt angripna granar samt rotkapning och barkning av vindfällda granar. Fällda träd ska i första hand lämnas i naturreservatet, men fällda färskt angripna träd kan i undantagsfall transporteras ut om områdets bevarandevärden påtagligt hotas
11. betesstängsling
12. tillfälliga upplag i samband med skötselåtgärder
13. byte av befintliga belysningssystem för minskad påverkan på fladdermöss
14. undersökningar av växt- och djurlivet samt övriga förhållanden avseende naturmiljö, kulturmiljö och friluftsliv i reservatet
15. uppsättning och underhåll av sittplatser och soptunnor
16. anläggning av anordningar för rekreation och friluftslivet så som rast- och grillplatser, vindskydd, mindre förråd, toaletter, markerade stigar, hundrastgård, naturlekplats, badplats och tillhörande bryggor och parkering samt skötsel av dessa
17. anläggning av groddamm och skötsel av denna.

Observera att åtgärder enligt B16 och B17 är tillståndspliktiga enligt föreskrift A21 A24, A28-30 samt A32-34.

C. Ordningsföreskrifter med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas inom naturreservatet

Föreskrifter under punkt C gäller såväl allmänheten som markägare och innehavare av särskild rätt.

Undantag från föreskrifterna anges under punkt D nedan.

I naturreservatet är det förbjudet att

1. fälla eller skada levande eller döda träd och buskar, att skada vegetation i övrigt genom att till exempel gräva upp växter, ta bort mossor, lavar eller vedlevande svampar
2. samla in död ved i form av stammar, stamdelar och grenar från marken annat än vid bygge av kojor i leksyfte inom reservatet
3. förstöra eller skada berg, jord eller sten genom att gräva, hacka, borra, spränga, rista, måla eller liknande
4. göra upp eld annat än på anvisad plats
5. störa eller skada djurlivet, till exempel genom att klättra i boträd, skada bon eller störa ungar
6. medföra hund som inte är kopplad. Föreskriften gäller inte anvisade hundrastplatser

7. sätta upp skylt, affisch eller dylikt utanför anvisad plats på stadens anslagstavlor
8. sätta upp snitslar, orienteringsskärmar eller tipsfrågor i områden känsliga för markslitage såsom hällmarker, våtmarker och ängsmarker före slåtter. I övriga områden tas snitslar, orienteringsskärmar och tipsfrågor ned efter avslutat arrangemang
9. lokalisera start- och målplatser för tävlingar, event eller liknande verksamheter till naturmark utanför FO1
10. använda musikanläggning eller annan ljudalstrande anordning på för djurliv och/eller människor störande sätt
11. markera led eller stig genom att exempelvis måla eller spraya på träd eller annat naturföremål
12. tälta, sätta upp vindskydd eller liknande anordning förutom på anvisad plats och då högst en natt
13. ankra i vattenområden grundare än 3 meter och nära fartygslämningar
14. starta och landa med luftfarkost såsom drönare
15. rida utanför vägar och anvisade ridstigar

Utan Stockholms stads tillstånd är det förbjudet att:

16. anordna tävlingar, marknader, event eller liknande verksamheter med fler än 100 deltagare under perioden 1 mars – 31 juli
17. anordna tävlingar, marknader, event eller liknande verksamheter med fler än 300 deltagare under perioden 1 augusti – sista februari.
18. Sätta upp bikupor

D. Undantag från reservatsföreskrifterna

Föreskrifterna under A och C ovan ska inte gälla följande:

1. reservatsförvaltaren eller den som förvaltaren utser får utföra de åtgärder som anges i föreskrifterna B1 – B15
2. väghållaren får underhålla befintlig väg och dess vägområde samt anlägga mindre snö- eller grusupplag på befintliga parkeringsplatser, trots vad som anges i A9
3. fastighetsägare och arrendatorer får utföra de åtgärder som är nödvändiga i samband med skötsel, underhåll och reparation i syfte att bibehålla eller återställa en byggnads eller anläggnings konstruktion, funktion, användningssätt, utseende eller kulturhistoriska värde. Inom reservatet ligger delar av en jaktstig med fasta skjutstationer (FO21) och delar av en golfbana (FO22) som räknas som anläggningar.
4. innehavaren av ledning, avloppsanläggning, dagvatten- och skyfallsanläggning får utföra normalt underhåll och reparation av dessa samt övriga åtgärder som följer av befintliga

ledningsrätter och avtal. Inför större åtgärder ska ansvarig tillsynsmyndighet och reservatsförvaltaren informeras senast åtta veckor innan åtgärden utförs. Även vid akuta åtgärder vid driftstörningar ska tillsynsmyndighet och reservatsförvaltaren informeras snarast möjligt efter åtgärden.

5. Personal inom polisen, sjukvården, försvarsmakten, och räddningstjänsten får vid insatser använda lös hund, trots vad som anges i C6
6. tillsynsmyndigheten, viltvården, reservatsförvaltaren eller den som förvaltaren utser får starta och landa med drönare, trots vad som anges i C14
7. inom koloniområdena (FO23 och FO24) är det tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd) trots vad som anges i A1 samt C1, att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel trots vad som anges i A4, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, trots vad som anges i A5, att gräva för trädgårdsändamål, trots vad som anges i A7 samt C3, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, trots vad som anges i A9, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning trots vad som anges i A11, att sätta upp viltstängsel med 2,0 m höjd runt odlingslotterna samt på stuglott runt odlingsbädd trots vad som anges i A16 och A26 samt att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning trots vad som anges i A27. Vidare gäller inte C2, C4 och C6 inom koloniområdena
8. inom koloniområdet Hässelby (FO23) är det tillåtet att bebygga varje enskild lott med sammanlagt 39 kvm, varav 26 kvm stuga, 8 kvm veranda och 5 kvm bod trots vad som anges i A10. Därutöver får ett trädäck om maximalt 15 kvm anläggas på lotten trots vad som anges i A10
9. inom koloniområden i Riddersvik (FO24) är det tillåtet att uppföra ett förråd om max 6 kvm och 3,0 meter nockhöjd
10. i Riddersvik i område FO25 är det tillåtet att genomföra marksanering och i samband med det anlägga tillhörande tillfälliga arbetsvägar och tillfälliga upplag samt återställa mark, vegetation och anläggningar trots vad som anges i A1, A2, A5, A7, A8, A9, A10, A26 och A27. Hänsyn ska tas till skyddsvärda träd
11. inom FO26 är det tillåtet att lägga upp roddbåtar trots vad som anges i A9 och A12 i enlighet med gällande avtal
12. på odlingsytor som används för naturpedagogik (FO2, FO3, FO4) är det tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor trots vad som anges i A1 samt C1, att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel trots vad som anges i A4, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, trots vad som anges i A5, att gräva för

- trädgårdsändamål, trots vad som anges i A7 samt C3 samt att anlägga kompost för trädgårdsavfall, trots vad som anges i A9
13. inom FO3, FO4, FO9, FO10, FO11, FO12, FO15, FO16 och FO17 är det tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd) trots vad som anges i A1 samt C1, att ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel trots vad som anges i A4, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, trots vad som anges i A5, att gräva för trädgårdsändamål, trots vad som anges i A7 samt C3, att underhålla och förbättra grusade ytor trots vad som anges i A7, att anlägga kompost för trädgårdsavfall trots vad som anges i A9, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning trots vad som anges i A11 samt att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning trots vad som anges i A27. Inom FO3 är det tillåtet att hantera stallgödsel trots vad som anges i A9. Vidare gäller inte gäller inte C2. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus gäller inte C4 och C6
 14. inom Riddersviks engelska park är det tillåtet att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, trots vad som anges i A5
 15. inom område (FO17) intill Sågstugan är det tillåtet att riva och vid behov återuppföra befintliga komplementbyggnader som är mindre än 16 kvm trots vad som anges i A10 och A15. Återbyggnad ske på samma plats och med samma storlek
 16. på skjutbanan får verksamheten i enlighet med gällande tillstånd och arrendeavtal bedrivas trots vad som anges i A6
 17. på golfbanan (FO22) krävs inget tillstånd för tävlingar, event eller liknande verksamheter oavsett antal deltagare trots vad som anges i C16 och C17
 18. för Kyrkhamnsdagen krävs inget tillstånd trots vad som anges i C16 och C17. Dialog ska dock föras minst fyra veckor innan med tillsynsmyndighet och reservatsförvaltaren
 19. inom område FO2 och FO27 är det tillåtet att sätta upp 1-10 bikupor i enlighet med gällande avtal trots vad som anges i C19.

Föreskrifternas ikraftträdande

Föreskrifterna under A, B och D träder i kraft tre veckor efter den dag då naturreservatsbeslutet publicerats på kommunens digitala anslagstavla samt i ortstidning. Enligt bestämmelserna i 7 kap. 30 § miljöbalken andra stycket gäller ordningsföreskrifterna under C omedelbart.

Skötsel och förvaltning

Med stöd av 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. fastställer Stockholms stad bifogad skötselplan (bilaga 4) med mål, riktlinjer och åtgärder för reservatets skötsel och förvaltning. Stockholms stad är förvaltare för naturreservatet i enlighet med 2 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Exploateringsnämnden står för investering för inrättande av naturreservatet. Ansvarsfördelningen för framtida skötsel och drift inom staden följer gällande reglementen. Enligt nuvarande reglemente ansvarar Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd för skötsel och underhåll, miljö- och hälsoskyddsnämnden för tillsyn och stadsbyggnadsnämnden för dispens- och tillståndsprövningar. Fastighetsnämnden ansvarar för skötsel och underhåll av stadens byggnader med tillhörande tomtplatser inom reservatet. Trafiknämnden ansvarar för skötsel och underhåll av bilvägar och parkeringsplatser för allmänheten.

Ansvar för skötsel inom markarrenden och brukaravtal regleras inom respektive avtal.

Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för fornlämningar och byggnadsminnen.

Upplysningar

I reservatet gäller också övriga bestämmelser till skydd för natur- och kulturmiljön. Bland dessa kan nämnas följande:

Strandskydd

Enligt miljöbalken (7 kap. 13 §) syftar strandskyddet till att långsiktigt trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden och att bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten.

Inom Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat gäller strandskyddet ca 100 meter från strandlinjen både upp på land och ut i vattnet och inkluderar även undervattensmiljön. I skötselplanen i figur 2 finns en karta över gällande strandskyddsområde inom reservatet.

Enligt miljöbalken (7 kap. 15 §) är det inom strandskyddsområde bland annat förbjudet att uppföra nya byggnad, ändra byggnader eller byggnaders användning eller utföra andra anläggningar eller

anordningar som hindrar eller avhåller allmänheten och att vidta åtgärder som väsentligt förändrar livsvillkoren för djur- eller växtarter.

Exempel på anläggningar som kan vara förbjudna är bryggor, pirar, staket och parkeringsplatser. Åtgärder som kan innebära en väsentlig förändring av livsvillkoren kan vara att fälla träd, muddra eller lägga upp massor.

Det går att ansöka om dispens från förbuden hos Stockholms stad. För att få dispens krävs särskilda skäl och att dispensen är förenlig med strandskyddets syften.

Allemansrätt

Allemansrätten ger tillgång till naturen under ansvar.

Allemansrätten är grundlagsskyddad genom 2 kap. 15 § regeringsformen. Av 7 kap. 1 § miljöbalken framgår det att var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen ska visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den. I ett naturreservat kan allemansrätten begränsas av reservatsföreskrifterna.

Allemansrätten innebär att alla kan vistas på annans mark för att komma ut i naturen, men det är inte tillåtet att störa eller förstöra. Hemfriden ska respekteras liksom markägarens ekonomiska intressen. Hänsyn ska också tas till naturvärden och andra människor som ägnar sig åt friluftsliv.

Förbudet att skräpa ned

Enligt 15 kap. 26 § miljöbalken är det förbjudet att skräpa ned utomhus på en plats som allmänheten har tillträde eller insyn till. Skräp riskerar att skada både människor och djur. Allt avfall ska hanteras enligt gällande regelverk i avfallsförordningen (2020:614).

Terrängkörningslagen (1975:1313)

Enligt terrängkörningslagen är det förbjudet att köra motordrivna fordon på barmark i terrängen. All mark utanför väg, t.ex. park, åker, äng, skog och stränder, räknas som terräng. Också stigar är terräng i lagens mening. Generella undantag från förbudet finns i terrängkörningsförordningen (1978:594), bland annat för statlig och kommunal tjänsteman vid skötsel- och anläggningsarbete, om åtgärden ej kan utföras på annat lämpligt sätt, samt för räddningstjänst, läkare och brandkår. Länsstyrelsen kan efter ansökan medge enskilda undantag om särskilda skäl föreligger.

Lokala trafikföreskrifter för Stockholm

Stockholms stads lokala trafikföreskrifter innebär bland annat följande:

I terräng är all fordonstrafik förbjuden om inte annat anges genom trafikföreskrift eller vägmärke. Som fordon betraktas även cyklar.

Inom reservatet gäller förbudet inte cykel på de sträckor som anges i kartorna i Stockholms stads allmänna lokala trafikföreskrifter.

Fordon får om så erfordras framföras på parkväg i samband med underhållsarbete, väghållningsarbete eller liknande.

Lokala ordningsföreskrifter om hundar och camping

I lokala ordningsföreskrifter för Stockholms stad reglerar kommunen vad som gäller för att upprätthålla ordningen på offentlig plats. Det som är aktuellt för området är följande:

- Hundar ska hållas kopplade på offentlig plats, med undan-tag av de områden där kommunen anordnat hundrastområde- eller hundrastgård.
- Tikar skall under löptid hållas kopplade när de vistas utanför inhägnade områden.
- Camping får inte ske på offentlig plats.

Lag om tillsyn över hundar och katter

Enligt 16 § Lag (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter ska hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att springa lösa i marker där det finns vilt under tiden den 1 mars-20 augusti. Under den övriga tiden av året ska hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att driva eller förfölja vilt, när de inte används vid jakt. Det gäller även i hundrastområden.

Kulturmiljölagen

Enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950) är alla fornlämningar skyddade, vilket bl.a. innebär att det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Om en fornlämning påträffas vid eventuella byggnationer eller andra arbeten inom reservatet så ska arbetet i enlighet med 2 kap. 10 § i kulturmiljölagen omedelbart avbrytas. Den som leder arbetet ska omedelbart anmäla förhållandet till länsstyrelsen.

Övrig kulturhistorisk lämning har inte samma lagskydd som en fornlämning men ingår i det som sägs inledningsvis i kulturmiljölagen ”Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl

enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Förordningen om användning av vattenskoter

Vattenskotrar får enligt förordningen (1993:1053) om användning av vattenskotrar användas endast i allmän farled och i sådana vattenområden där länsstyrelsen beslutat om undantag från det generella förbudet

Fridlysningsbestämmelserna

Alla vilda fåglar och däggdjur samt deras ägg, ungar och bon är fredade enligt jaktlagen (1987:259), med undantag för sådan jakt som är tillåten enligt samma lag. Fridlysningsbestämmelser för växter och djur finns även i 8 kap. miljöbalken och i artskyddsförordningen (2007:845).

Förbudet mot att släppa ut toalettavfall från fritidsbåtar

Enligt Transportstyrelsens föreskrifter (TSFS 2012:13) är det förbjudet att släppa ut toalettavfall från fritidsbåtar i vattnet. Det gäller exempelvis i hela Mälaren.

Eldningsförbud

Länsstyrelsen har rätt att besluta om eldningsförbud utifrån lagen om skydd mot olyckor när det råder stor risk för brand i skog och mark. Under perioder av generellt eldningsförbud är grillning tillåten vid anordnade grillplatser i naturreservatet. Vid skärpt eldningsförbud gäller förbudet även vid anordnade grillplatser i naturreservatet.

Skälen för kommunens beslut

Beskrivning av området

Naturmiljö

Kyrkhamn -Riddersviks naturreservat ingår i en av Stockholmsregionens gröna kilar, Görvälnkilen, som sträcker sig längs Mälarstranden och vidare genom stora delar av Järfälla och Upplands-Bro kommuner. Cirka 70 procent av naturreservatets landareal ingår i en regional värdekärna. Området utgör även ett kärnområde inom stadens nätverk av ekologiskt särskilt

betydelsefulla områden (ESBO) som en del av stadens sammanhängande blågröna infrastruktur.

Reservatet utgörs av en mosaik av skog och trädklädda biotoper (cirka 54 %), vatten och stränder (cirka 19%), gräs-, ängs- och buskmarker (cirka 18 %) (främst på tidigare brukad åkermark som delvis används som golfbana), park, kolonilotter och trädgårdar (cirka 8 %), småvatten och en bäckravin.

Områdets ekologiska värden är höga då området är del av ett stort sammanhängande naturområde och området hyser en stor variation av biotyper. Mer än en tredjedel av reservatet hyser höga naturvärden.

Här finns en mosaik av värdefulla tall- och ädellövsmiljöer med lång kontinuitet och 200 år gamla träd men även triviallövskogar. Trädmiljöerna med gamla träd har en rik fauna av insekter knutna till död ved. I Riddersviks engelska park finns värdefulla bestånd av gamla tallar, ädellövträd och lärkar.

Den nordvästra delen av Kyrkhamn utgörs av sammanhängande skog som sträcker sig in i Järfälla kommun. Många av områdets skogar och trädklädda biotoper har en historik med skogsbyte. Majoriteten av skogsområdena är endast påverkade av småskalig plockhuggning, bara några mindre områden är påverkade av tidigare skogsbruk. Det finns också öppna hållmarkstorrängar, slåtterängar och betesmarker med bryn- och buskmiljöer där rester av en hävdgynnad kärlväxtflora och flera olika pollinatörer har noterats. Områdets två koloniområden och trädgårdar samt anlagda småvatten på golfbanan bidrar till områdets variationsrikedom.

I väst omfattar reservatet Mälarens strandzon på land och i vatten. Här finns relativ opåverkade stränder med såväl grunda som djupa vattenområden. Särskilt värdefullt bedöms vara områdets grunda vattenområden där bland annat hornsärv, hårsärv, borstnate, spädnate, trådnate, ålnate och skörsträse förekommer. Stränderna utgörs av block- och klippstränder, strandskogar samt grus- och sandstränder. Bottensubstratet i vikarna utgörs till stor del av sand, men framförallt i den södra viken finns även mycket sten och block.

Med en stor variation av naturtyper finns förutsättningar för en stor artrikedom. I området förekommer skyddsvärda arter inom flertalet artgrupper så som fladdermöss, fåglar, groddjur, insekter och kärlväxter.

Åtta olika fladdermusarter har observerats. Av dessa bedöms sex arter ha en lokal population som använder reservatet under reproduktionsperioden: dammfladdermus (NT, nära hotad),

dvärgpipistrell, mustasch-/taigafladdermus, nordfladdermus (NT), större brunfladdermus och vattenfladdermus.

Bland rapporterade fågelarter finns ett flertal rödlistade arter: duvhök (NT), entita (NT), grönfink (EN, starkt hotad), grönsångare (NT), gulsparv (NT), kråka (NT), mindre hackspett (NT), spillkråka (NT), stare (VU, såbar), svartvit flugsnappare (NT), talltita (NT) och ärtsångare (NT). Bland groddjur finns mindre vattensalamander och vanlig padda.

Ett stort antal vedlevande insekter och ett flertal pollinatörer har observerats i området, varav 29 är rödlistade. Ett 20 tal utgörs av vedlevande arter såsom barkbaggen *Colydium filiforme* (EN), brokig barksvartbagge *Corticus fasciatus* (VU), skeppsvarvsflugan *Lymexylon navale* (NT), hålträdsklokrypare *Anthrenochernes stellae* (NT), hålskenknäppare *Eucnemis capucinus* (NT), lindvedvivel *Phloeophagus turbatus* (NT), gulbent kamklobagge *Allecula morio* (NT), fyrtandad ekvedborre *Xyleborus monographus* (NT), silvertecknad vedstiletfluga *Pandivirilia melaleuca* (VU), gul gaddbagge *Mordellistena neuwaldeggiana* (NT) samt matt blombagge *Ischnomera cinerascens* (NT), grön aspvedbock *Saperda perforata* (NT) och reliktbock *Nothorhina muricata* (NT) samt flera naturvårdsarter som aspvedgnagare, myskbock, mindre mörghorn och åttafläckig praktbagge. Den framträdande förekomsten av reliktbock i Riddersvik är särskilt intressant eftersom arten utgör värdjur åt en sällsynt parasitstekel, *Xorides depressus* (NT) som också har observerats i området. Bland pollinatörer finns flera arter av vildbin som svartpälsbi *Anthophora retusa* (NT), blålockshumla *Bombus soroeensis* och gräshumla *Bombus rudarius* samt tre arter av bastardsvämare (samtliga NT), mindre blåvinge (*Cupido minimus*) (NT) och violettekantade guldvinge (*Lycaena hippothoe*) (NT).

I de flesta skötselområden finns en stor potential att utveckla naturvärden över tid med de åtgärder som beskrivs i skötselplanen. Exempel på åtgärder är frihuggning av hagmarksträd, grova ekar och andra träd som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden, luckhuggning och naturvårdsgallring i homogena täta skogsbestånd samt anläggandet av en ny damm.

Sammantaget är Kyrkhamn–Riddersvik ett mycket artrikt område med stor betydelse för biologisk mångfald.

Kulturmiljö

Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat har kulturmiljöer med höga kulturhistoriska värden. Det välbevarade kulturlandskapet speglar

tydligt områdets markanvändning och bebyggelseutveckling från förhistorisk tid fram till 1900-talets första hälft.

Här finns fornlämningar i form av gravar och boplatser från bronsåldern. Lämningarnas olika lägen visar hur man har följt landhöjningen genom att ny bördig mark tagits i anspråk när strandlinjen flyttat. Närheten till Mälarens farleder var en viktig förutsättning för etableringen av boplatser och kom att ha betydelse för området långt in i historisk tid.

Kulturlandskapet är präglad av uppdelning mellan kuperad utmark och flack odlingsmark, där åkrarna ramas in av gamla träd och historiska vägdragningar. Bebyggelsestrukturen är traditionell med torpen placerade på utmark eller i skogsbryn medan Riddersviks gård har ett strandnära läge.

Riddersviks gård utgör en intakt herrgårdsmiljö från tiden runt sekelskiftet 1800. Gårdsmiljön ligger delvis i reservatet. Den består av ett cirka 35 hektar stort område varav cirka 15,8 hektar omfattar en engelsk park.

Den engelska parken är utformad efter rådande parkideal under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal. Parken bedöms ha höga kulturhistoriska värden genom sin grundstruktur som tar vara på terrängens topografi, kvarvarande växtlighet och vyer över Mälarens vatten. Värdefulla detaljer i parken är vindlande gångar, paviljongen och lindbersån, som är tidstypiska inslag, liksom stjärnparkens geometriska gestaltungsprinciper som härrör från barockens ideal och som vittnar om att båda parkstilarna samexisterade vid denna tid.

Jordbruksmarkens långa hävd sträcker sig fram till 1880-talet då staden övertog marken och nya verksamheter introducerades i området. Då etablerades ett stenbrott i Kyrkhamn och en avfallsstation i Lövtsa. Det medförde att området antog karaktären av ett brukssamhälle. De byggnader som finns kvar idag berättar om hur platsen utvecklades till brukssamhälle sedan fortsatte att moderniseras. Här finns en kontorsbyggnad, bostäder för de anställda och byggnader för kommersiell och social service. Till berättelsen om brukssamhället hör byggnadernas tidstypiska arkitektur, vägdragningar från tillkomsttiden, tidstypiska trädgårdsanläggningar med fruktträd, bersåer, grusade gångar, naturstensmurar, stentrappor, jordkällare och uthus.

Sammantaget ger kulturlandskapets bärande komponenter förståelse och kunskap om hur natur- och bebyggelsemiljön hänger samman. Varje enskild del är betydande för helheten. De bidrar till upplevelsen av kulturlandskapets utveckling och långa kontinuitet.

Reservatets kulturmiljö kan stärkas genom skötselåtgärder enligt skötselplanen och skyltning om områdets historia. Bevarandet av kulturmiljön förutsätter att byggnaderna kan användas ändamålsenligt, vilket för flera av Kyrkhamns kulturhistoriskt värdefulla byggnader kräver nya lösningar för vatten och avlopp. En fungerande VA-lösning är även nödvändig för ett året-runt öppet kafé. Anläggning av enskilda avlopp och framdragning av dricksvatten måste ske med stor hänsyn till områdets övriga värden.

Rekreation

Kyrkhamn–Riddersvik är ett populärt rekreationsområde och reservatet är välbesökt året runt. Mycket av det rekreativa värdet kommer av områdets storlek och variationsrikedom där möjlighet finns till olika aktiviteter men även upplevelsevärden som skogskänsla och tystnad. Här kan man vandra både i skog, öppet jordbrukslandskap, genom koloniområden och en engelsk park. Det finns, till utblickar över Mälaren samt flera möjliga platser för bad. Lövstabadet som enbart delvis ligger inom reservatet är ett av områdets mest populära bad men klipporna norr om badplatsen nyttjas också för bad. Mälaren erbjuder även möjlighet till en rad olika aktiviteter såsom paddling, fritidsfiske och skridskoåkning. Reservatet används även för orientering, både för träningar och tävlingar.

I Kyrkhamn finns ett stenbrott och ett flertal äldre byggnader som berättar om områdets historia och det tidigare brukssamhället. I en av byggnaderna, Kyrkhamnstorpet, finns en naturskola som bedriver naturpedagogisk verksamhet. På sommaren används två byggnader som trädgårdscafé. I öster ligger ett stort koloniområde. Här finns möjlighet att ströva runt bland trädgårdarna och att besöka Sinneas trädgård som ligger centralt i området.

Norr om Lövsta deponin finns en utegym samt elljusspår. Om snöläget tillåter dras ett skidspår på elljusspåret.

Söder om Lövsta-deponierna ligger Riddersviks gård och dess engelska park. Parken är idag ett populärt besöksmål med slingrande promenadstigar och en paviljong på tempeludden i parkens norra del. Här utgör kulturmiljön en stor del av områdets rekreativa värden men även kontakten med Mälaren är en kvalitet. Även här finns möjligheter att ta del av naturpedagogik på den 4H-gård som ligger i norra delen av Riddersvik. Invid denna finns en bäckravin som ger en annorlunda naturupplevelse.

Strax utanför reservatet i Riddersvik finns en mindre hästgård och reservatets vägar och stigar används för ridning.

Det finns goda möjligheter att förbättra tillgängligheten i området och att utveckla reservatets rekreativa värden med de åtgärder som beskrivs i skötselplanen. Exempelvis genom att skapa entréer och genom markering av stigar. Andra viktiga åtgärder är att anordna rast- och grillplatser, delvis för att stävja problem med att besökare eldar på klippställarna. Områdets tillgänglighet och attraktivitet skulle även kunna förbättras genom året-runt-öppna toaletter och café.

Riksintressen

Stora delar av reservatet ligger inom riksintresse för de samlade natur- och kulturvärdena för Mälaren med öar och strandområden enligt 4 kap. 1 och 2 §§ miljöbalken.

Vattenområdet ingår även i riksintresse för yrkesfiske enligt 3 kap. 5 § miljöbalken.

Ärendets beredning

Kommunfullmäktige beslutade i budget 2012 att ge exploateringsnämnden i uppdrag att i samarbete med miljö- och hälsoskyddsnämnden och stadsbyggnadsnämnden inrätta naturreservat i Kyrkhamn. I budget 2014 gavs uppdrag till exploateringsnämnden att leda arbetet och samarbeta med miljö- och hälsoskyddsnämnden och stadsbyggnadsnämnden samt Hässelby-Vällningbys stadsdelsnämnd.

Ett samråd om förslag till naturreservat för Kyrkhamn hölls 2014. Arbetet pausades sedan i väntan på utredningen av ett nytt värmekraftverk i Lövsta, Lövstaverket. Kommunfullmäktige förnyade sitt uppdrag till berörda nämnder att fortsätta med arbetet med att inrätta naturreservat i Kyrkhamn under perioden 2016-2022.

I budget 2023 och 2024 ändrades uppdraget till att inrätta ett naturreservat i Kyrkhamn och Riddersvik. Arbetet skulle beakta genomförande av bostadsbyggnadsmål och planerad viktig infrastruktur.

I kommunfullmäktiges budget 2025 gavs uppdraget att stadsbyggnadsnämnden tillsammans med miljö- och hälsoskyddsnämnden, exploateringsnämnden och berörd stadsdelsnämnd ska överlämna förslag på skötselplaner,

gränsdragning och övriga underlag som krävs för att kommunfullmäktige ska kunna fatta beslut om att inrätta naturreservat i Kyrkhamn och Riddersvik år 2025. I fråga om gränsdragning, skulle behovet av en buffertzon tas i beaktande för att säkerställa att Lövstaverket kan etableras.

Under åren 2016-2025 har stadsbyggnadskontoret i samarbete med exploateringskontoret, miljöförvaltningen, Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning, stadsmuseet och fastighetskontoret tagit fram nödvändiga underlag och utredningar samt arbetat fram ett förslag till reservatsgräns, ett förslag till beslut och skötselplan.

Den 16 oktober 2025 beslutade Stockholms stadsbyggnadsnämnd att uppdra åt stadsbyggnadskontoret att samråda om förslag till Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat. Förslaget har samråtts under hösten 2025. Samråd har hållits med länsstyrelsen, skogsstyrelsen, Sveriges geologiska undersökning och berörda sakägare inom området, i enlighet med miljöbalken och tillhörande förordning om områdesskydd samt med exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, fastighetsnämnden, kulturnämnden, idrottsnämnden och trafiknämnden i enlighet med beredningskravet i kommunallagen. Vidare har ett frivilligt samråd hållits med skönhetsrådet, berörda miljö- och intresseorganisationer samt närboende.

Motivering av beslut

Reservatsbeslutets förenlighet med mål, planer, program och befintliga verksamheter

Nationella miljökvalitetsmål

Reservatsbeslutet bidrar till det nationella miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö*, vilket innebär att städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en lokalt och globalt god miljö. Natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas. Beslutet stödjer även det nationella miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*, vilket innebär att den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas och människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald. Vidare stödjer beslutet det nationella miljökvalitetsmålet *Levande skog*, vilket innebär att skogens och skogsmarkens värde för biologisk

produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Översiktsplan för Stockholm

Reservatsbeslutet är förenligt med Stockholms stads översiktsplan som antogs av kommunfullmäktige den 19 februari 2018. I översiktsplanen framhävs vikten av närhet till parker och natur, ett sammanhängande parknät, målpunkter i varje stadsdel, förbättrade gröna kvaliteter och en livskraftig grön infrastruktur. Bland planeringsinriktningar lyfts en livskraftig grön infrastruktur och blåstruktur med rik biologisk mångfald som ska upprätthållas och stärkas.

Kyrkhamn och Riddersvik ligger i den nordvästra utkanten av Hässelby-Vällingby stadsdelsområde och angränsar i nord och nordost till ett större naturområde i Järfälla kommun. I syd och sydöst angränsar reservatet till Hässelby villastad. Enligt översiktsplanen finns vissa möjligheter till stadsutveckling i Hässelby villastad. Lövsadbadet och Ridderviks gård bedöms ha goda förutsättningar att utvecklas till attraktiva områden för rekreation och möten för hela västerort. Möjligheten att en ny kraftvärmeanläggning kan anläggas på det gamla deponiområdet i Lövsda beskrivs samt pågående planläggning kring Riddersviks gård. Kyrkhamn ska skyddas som naturreservat enligt översiktsplanen.

I den lokala stadsutvecklingskartan för Hässelby-Vällingby är Kyrkhamn-Riddersvik utpekad som naturmark och Kyrkhamn föreslås som naturreservat. Riddersvik är markerad som stadsutvecklingsområde – komplettering, vilket innebär att området kan kompletteras med bostäder, service, verksamheter, gator, parker, kultur och idrottsytor. Förstärkningar av de gröna kvaliteterna är en viktig del i stadsutvecklingen. Blomsterkungsvägen är utpekad som stadsgata med lokal karaktär.

Att skydda stora delar av Kyrkhamn och den engelska parken som är en del av Riddersviks gård bedöms ligga i linje med översiktsplanens intentioner.

Stockholms miljöprogram

Stockholms stads miljöprogram 2025-2030 anger stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet och slår fast sju målområden för en hållbar stad. Bildandet av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat är i linje med flera av dessa mål:

Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem – som anger att stadens växter och djur ska leva i livskraftiga populationer, att den biologiska mångfalden och den blågröna infrastrukturen ska stärkas, samt att mer natur ska skyddas.

Ett klimatanpassat Stockholm - då naturen i Kyrkhamn och Riddersvik tillhandahåller ekosystemtjänster som är avgörande för staden och dess invånare, såsom svalka, skydd mot erosion och översvämningar.

En rättvis och inkluderande omställning – då naturen erbjuder möjlighet till kostnadsfri rekreation och avkoppling.

Grönare Stockholm

Kommunfullmäktige har beslutat om Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden i ett dokument benämnt Grönare Stockholm. Bildandet av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat bedöms ligga i linje med de tre övergripande riktlinjer som ges:

- Stockholmare ska ha god tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden.
- Staden ska ha en livskraftig grönstruktur med rik biologisk mångfald.
- Ett effektivt resursutnyttjande och samspel mellan förvaltning och utveckling.

Handlingsplan för biologisk mångfald i Stockholms stad

Syftet med handlingsplanen är att ange inriktningen för arbetet med biologisk mångfald inom Stockholms stad. Handlingsplanen innehåller fem strategier som syftar till att konkretisera hur staden ska arbeta med etappmålen i miljöprogrammet om biologisk mångfald, samtidigt som målen för bostadsförsörjningen prioriteras med en hög genomförandetak. Inrättande av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat ligger i linje med alla dessa fem strategier:

- Lyft fram prioriterade arter och naturkvaliteter.
- Uppmärksamma biologisk mångfald i stadens processer.
- Genomför ekologiska förstärkningsåtgärder.
- Utveckla kunskap och kommunikation.
- Utveckla verktyg som underlättar samverkan och genomförande.

Strategi för Stockholms utomhusbelysning

Stockholms stads strategi för utomhusbelysning innebär att ljuset ska anpassas efter användarnas behov och platsens förutsättningar. Strategin behandlar utomhusbelysning i förhållande till fem fokusområden:

- ljusföroreningar
- biologisk mångfald
- energi- och resurseffektivisering
- gestaltning och anpassning till stadsbild
- trygghet och säkerhet.

Enligt strategin ska Stockholms stad aktivt arbeta för att minska negativ påverkan från belysning i områden värdefulla för biologisk mångfald. Belysning ska undvikas i områden med höga naturvärden och viktiga ekologiska funktioner. Belysningen ska utvecklas för att minska negativ påverkan i övriga grönområden där det kan finnas behov av att stärka förutsättningarna för biologisk mångfald. Vidare ska staden aktivt arbeta för att tillämpa belysningslösningar som bidrar till ökad trygghet och säkerhet. Naturreservatets föreskrifter bedöms ligga i linje med strategin.

Gällande områdesskydd

Området ingår i Östra Mälarens vattenskyddsområde enligt 7 kap. 21 § miljöbalken.

Hela strandområdet längs Mälaren omfattas av strandskydd 100 meter upp på land och 100 meter ut i vattnet.

Strandskyddsbestämmelserna finns i 7 kap. 13 – 18 §§ miljöbalken.

Enligt 7 kap. 11§ miljöbalken och förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. har vissa biotoper ett generellt skydd i hela landet. Det är små biotoper som har minskat starkt, och är värdefulla för växt- och djurarter i ett ofta ensartat eller fragmenterat landskap. De flesta av dem finns i jordbrukslandskapet. Inom naturreservatet finns diken och igenväxande åkerholmar som kan omfattas av skyddet.

Gällande detaljplaner

Mindre områden i reservatets västra del omfattas av detaljplanen Pl 2004-09139 (laga kraft 2006) samt stadsplanen Pl. 7084 (laga kraft 1971) som båda anger allmän plats, park.

Inrättande av ett naturreservat bedöms vara förenligt med gällande detaljplan och stadsplan.

Intresseprövning och avgränsning

Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat ingår i en av Stockholmsregionens gröna kilar, Görvälnkilen. Cirka 70 procent av naturreservatets landareal ingår i en regional värdekärna. Området utgör även ett kärnområde inom stadens nätverk av ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (ESBO) som en del av stadens sammanhängande blågröna infrastruktur

Områdets ekologiska värden och artrikedom är stora både tack vare att området är del av ett stort sammanhängande naturområde och tack vare att området hyser en stor variation av natur- och biotyper.

Området är ett värdefullt kulturlandskap som präglas av lång kontinuitet. Fornlämningar vittnar om att området varit bebott sedan bronsåldern. Den agrara markanvändningen och områdes kvarvarande byggnader utgör bärande uttryck i kulturlandskapet och berättar om platsens utveckling från ett agrarsamhälle till brukssamhälle.

Vidare utgör reservatet ett värdefullt och välbesökt rekreatiomsområde och en attraktiv målpunkt för hela västerort. Området erbjuder god möjlighet till lugn och ro, natur- och kulturupplevelse, sociala möten, motion och lek. Områdets variationsrikedom som utgörs av olika skogsmiljöer, strand- och vattenmiljöer, kulturpräglade miljöer i form av ett öppet kulturlandskap, fornlämningar, kulturhistoriskt värdefulla byggnader och Riddersviks engelska park, bidrar till områdes attraktivitet.

Att skydda området formellt som naturreservat bedöms vara det mest effektiva sättet för att långsiktigt bevara och utveckla områdes biologiska mångfald, ekologiska funktioner samt kulturhistoriska och rekreativa värden. Naturreservatsbildningen bedöms stärka områdets funktion som del av ett ekologiskt särskilt betydelsefullt kärnområde med dess spridningsvägar och ekosystemtjänster.

Avgränsningen av naturreservatet har utgått från områdets befintliga och potentiella natur-, kultur- och rekreativa värden samt tagit hänsyn till pågående planarbete i Riddersvik och eventuella behov av en framtida värme- eller energianläggning vid det gamla deponiområdet i Lövsta. För att ta höjd för eventuella ytanspråk vid utveckling av anläggningen har Lövstabadet, stora delar av Hässelby golfbana samt parkeringen vid elljusspåret lämnats utanför reservatet. Kring Lövstavägens vägområde lämnas en buffert för att inte försvåra eventuella framtida behov av förändringar kopplat till deponiområdet vid Lövsta.

Avgränsningen skapar tillsammans med föreskrifterna och skötselplanen förutsättningar för att värdena avseende natur, kultur och rekreation ska kunna bevaras och stärkas, så att syftena med naturreservatet ska kunna uppnås.

Hur man överklagar

Sakägare kan överklaga beslutet hos länsstyrelsen i Stockholms län, inom tre veckor från den dag då beslutet kungörs i ortstidning. Så här kan du överklaga:

- Tala om vilket beslut som överklagas, t.ex. genom att skriva kommunfullmäktiges beslutsdatum och paragrafnummer.
- Tala om varför beslutet ska ändras och vilken ändring som önskas. Skicka även med sådant som ni anser kan ha betydelse för ärendet.
- Underteckna skrivelsen och uppge namn, personnummer, postadress och telefonnummer. Om ombud anlitas kan ombudet underteckna skrivelsen.
- Skicka skrivelsen till Stadsbyggnadskontoret, Box 8314, 104 20 Stockholm. Stadsbyggnadskontoret skickar sedan skrivelsen vidare till länsstyrelsen.

Bilagor

Bilaga 1. Beslutskarta Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

Bilaga 2. Karta över föreskiftsområden i Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat (FO1-27)

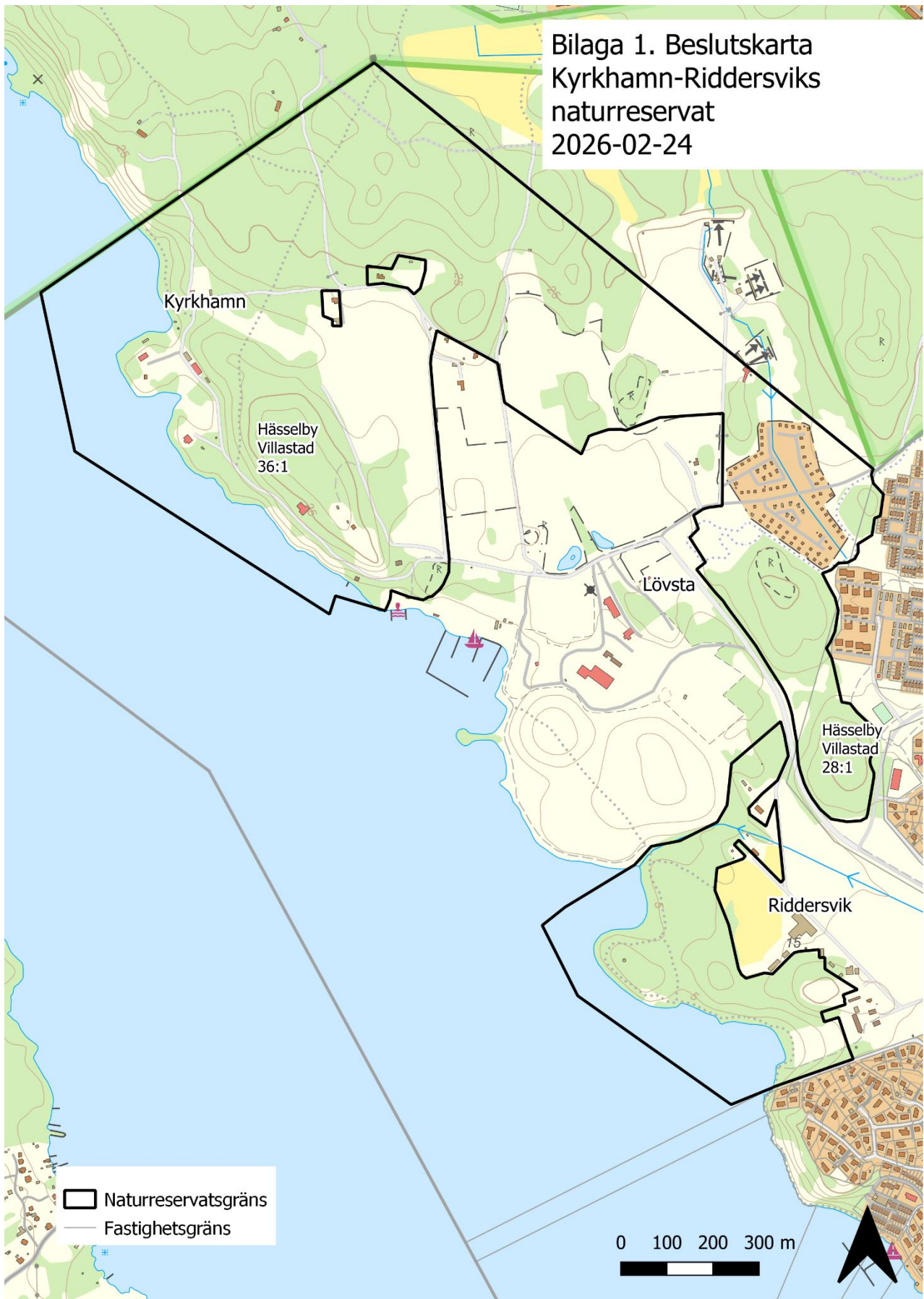
Bilaga 3. Karta över föreskiftsområden i norr delen av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

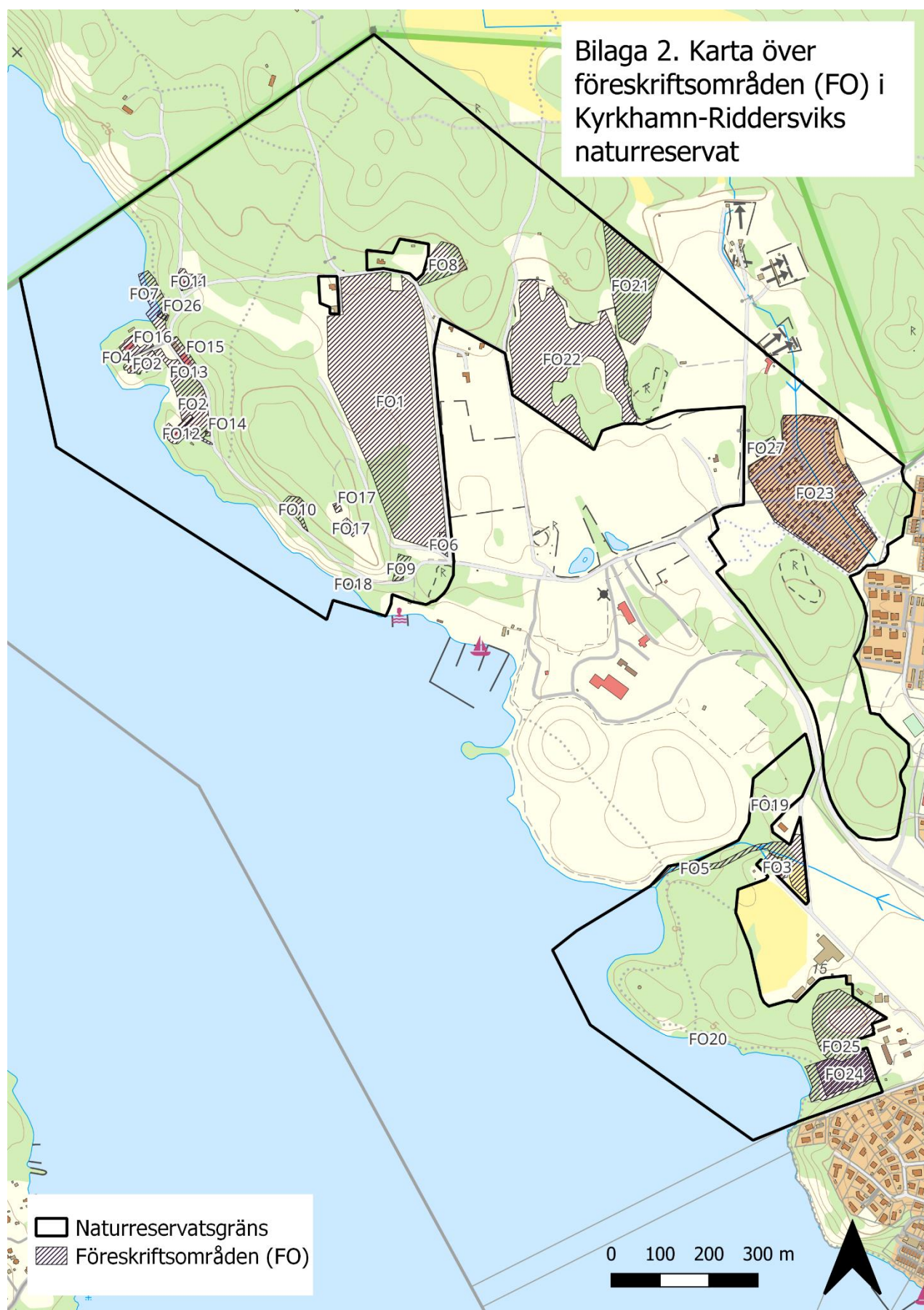
Bilaga 4. Karta över föreskiftsområden i östra delen av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

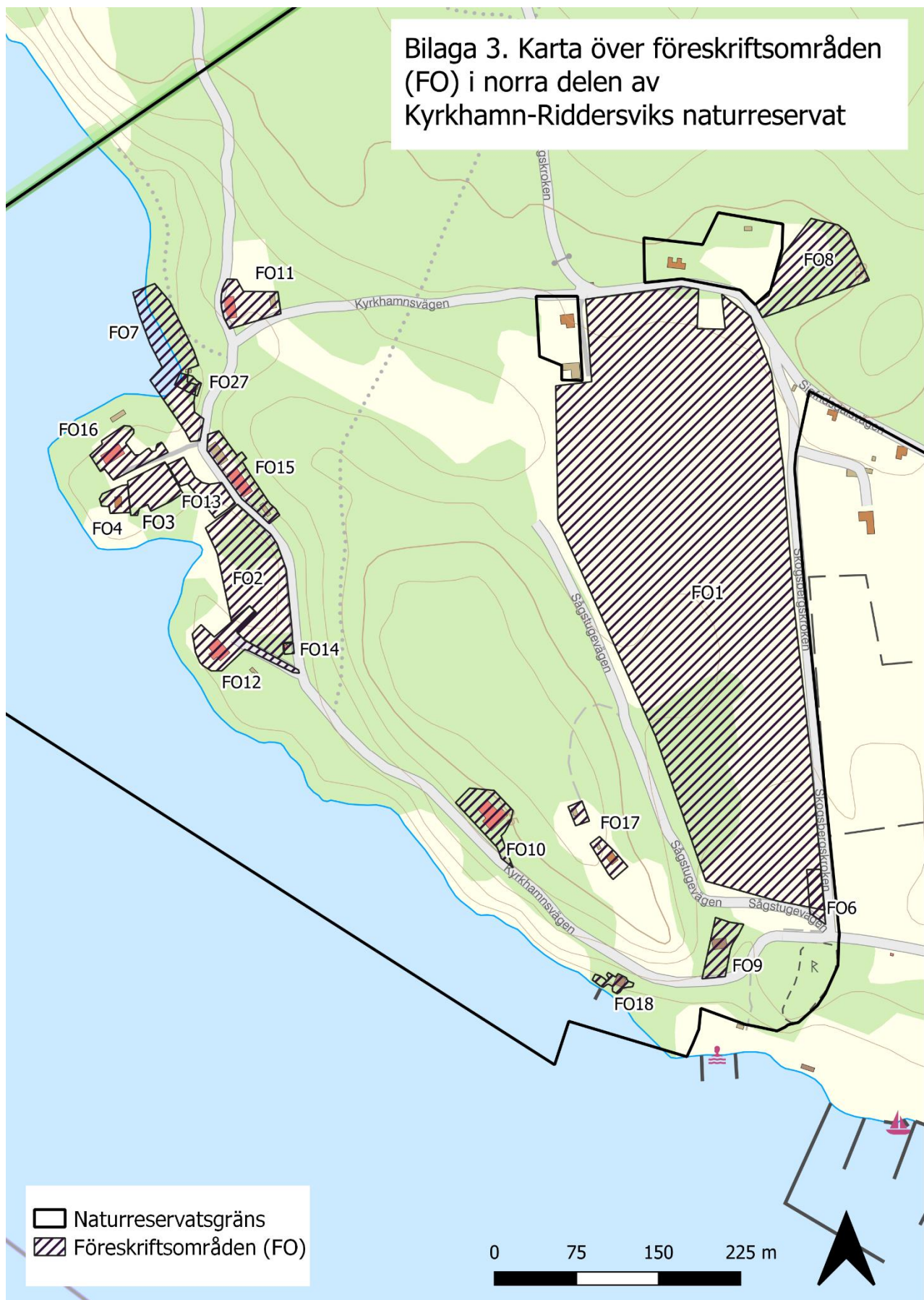
Bilaga 5. Karta över föreskiftsområden i södra delen av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

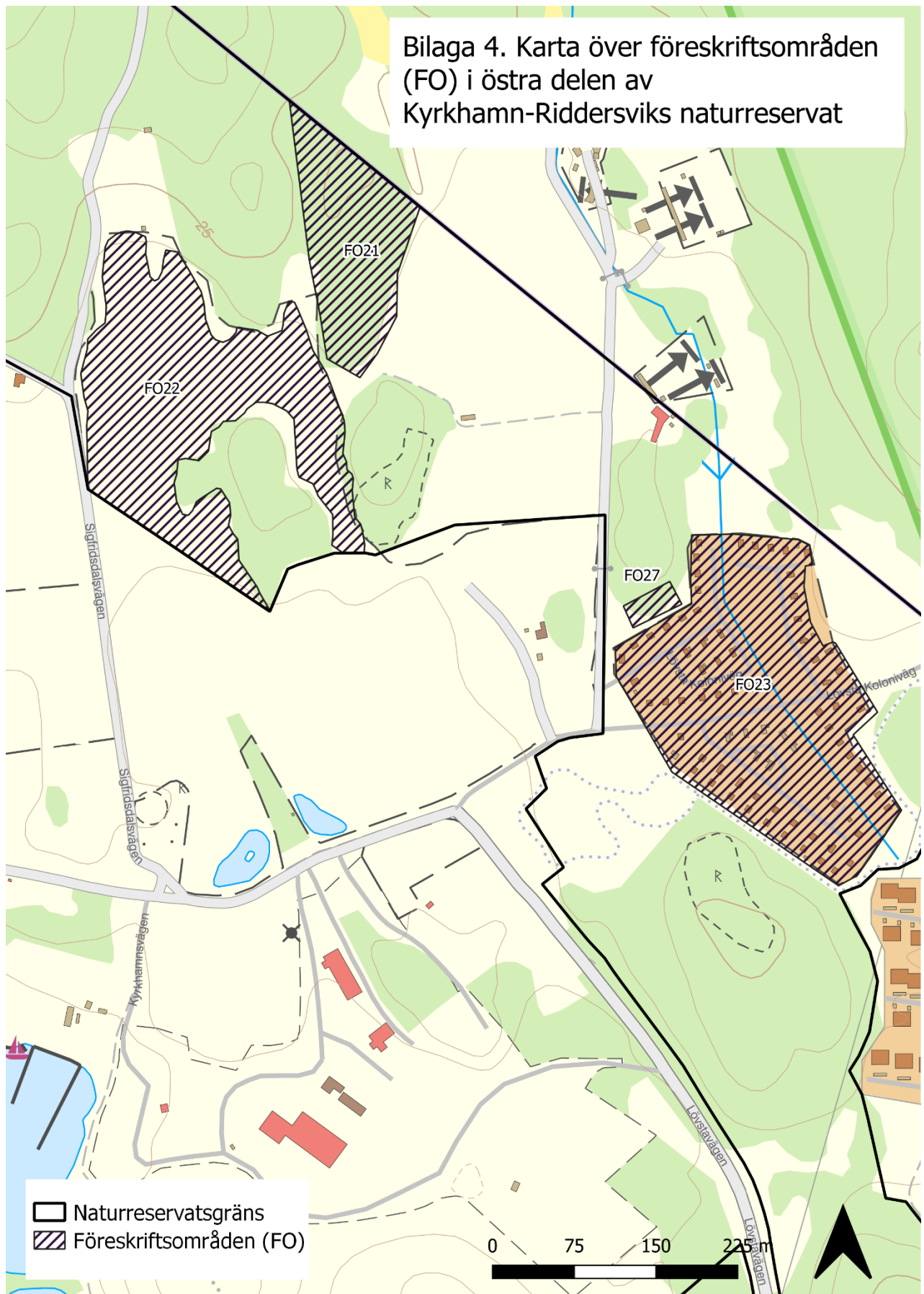
Bilaga 6: Tabell över förslagna föreskiftsområden (FO1-27)

Bilaga 7. Skötselplan för Kyrkhamn- Riddersviks naturreservat

Bilaga 6. Tabell över förslagna föreskriftsområden (FO1-27)

FO	Namn	Användning idag	Tillståndspliktiga åtgärder	Undantag
1	Öppen och halvöppen gräsmark på tidigare åkermark	Naturmark, spontanidrott	Uppföra anläggning för rekreation och friluftsliv	
2	Trädgård-/odlingsytor	Naturskola/biodling	Uppföra anläggning för naturpedagogik och/eller naturlek	På odlingsytor som används för naturpedagogik är det tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor, att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål samt att anlägga kompost för trädgårdsavfall.
3	Verkstadsbyggnad Riddersviks gård	4H gård Riddersvik	Uppföra anläggning för naturpedagogik och/eller naturlek	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall och hantera stallgödsel, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning och att samla in död ved.
4	Torpet Kyrkhamn	Naturskola	Uppföra anläggning för naturpedagogik och/eller naturlek	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning och att samla in död ved.
5	Ravinen Riddersvik	Naturmark	Bygga om befintlig eller anlägga ny anläggning för hantering av dagvatten och/eller skyfall	
6	Öppen gräsmark på tidigare åkermark,	Naturmark, spontanidrott	Anlägga ny parkering	
7	Norra viken Krykhamn	Klippbad	Anlägga ny badplats med tillhörande bryggor. Tillstånd får endast ges om den befintliga badplatsen som ligger i direkt anslutning till reservatet avvecklas på grund av ett nytt värmekraftverk i Lövsta. Ny badplats och tillhörande bryggor ska uppföras med största möjliga hänsyn till platsen natur- och kulturvärden och ekologiska funktioner.	

Förslag till beslut för Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat
36 (39)

FO	Namn	Användning idag	Tillståndspliktiga åtgärder	Undantag
8	Handelsträdgård	Naturmark	Anlägga ny sommarparkering tillhörande ny badplats	
9	Kontorsvilla	Trädgårdscafé	Anlägga enskilda avlopp med tillhörande avloppsledningar Anlägga eller utöka grusade ytor	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in död ved. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus är det tillåten att göra upp eld och att ha lösa hundar.
10	Folkskola	Ateljé	Anlägga enskilda avlopp med tillhörande avloppsledningar Anlägga eller utöka grusade ytor	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in döda ved..
11	Stenvillan	Ateljé	Anlägga enskilda avlopp med tillhörande avloppsledningar Riva befintlig förrådsbyggnad och uppföra en ny komplementbyggnad, Stenvillan underordnad, på samma plats med en BYA om 70 kvm med nockhöjd om 4m Anlägga eller utöka grusade ytor	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in död ved. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus är det tillåten att göra upp eld och att ha lösa hundar.
12	Ingenjörsbostad	Enfamiljsbostad	Anlägga enskilda avlopp med tillhörande avloppsledningar	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in död ved. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus är det tillåten att göra upp eld och att ha lösa hundar.

FO	Namn	Användning idag	Tillståndspliktiga åtgärder	Undantag
13	Ängen väster om Kasernen	Fårbete	Anlägga enskilda avlopp med tillhörande avloppsledningar	
14	Pumphus	Pumphus	Riva, bygga om eller uppföra nytt pumphus	
15	Kasernen och Marketenteriet	Ateljé	Riva befintlig förråds- och dassbyggnad och uppföra ny komplementbyggnad, Kasernen och Marketenteriet underordnad, på samma plats med en BYA 50 kvm med nockhöjd om 4m Anlägga eller utöka grusade ytor	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in död ved. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus är det tillåten att göra upp eld och att ha lösa hundar.
16	Inspektorsbostad	Privatbostad	uppföra ny komplementbyggnad, Inspektorsbostaden underordnad, med BYA 60 kvm med nockhöjd 4m Anlägga eller utöka grusade ytor	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in död ved. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus är det tillåten att göra upp eld och att ha lösa hundar.
17	Sågstuga	Tomställd	Riva eller flytta Sågstugan och tillhörande förrådsbyggnad	Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att underhålla och förbättra grusade ytor, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning samt att samla in död ved. På tomtplatser som nyttjas som trädgårdar runt bostadshus är det tillåten att göra upp eld och att ha lösa hundar. Det är tillåtet att riva och vid behov återföra befintliga komplementbyggnader som är mindre än 16 kvm. Återbyggnad ske på samma plats och med samma storlek.
18	Sommarstuga	Sommarkiosk	Riva sommarstugan	
19	Komplementbyggnader Riddersvik	Förråd	Riva komplementbyggnad	
20	Vattenområde i den engelska parken	Vattenområde	Anlägga brygga. Bryggan ska uppföras med största möjliga hänsyn till platsen natur- och kulturvärden och ekologiska funktioner	

Förslag till beslut för Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat
38 (39)

FO	Namn	Användning idag	Tillståndspliktiga åtgärder	Undantag
21	Arrende skjutbanan	Jaktstig		Arrendatorer får utföra de åtgärder som är nödvändiga i samband med skötsel, underhåll och reparation i syfte att bibehålla eller återställa en byggnads eller anläggnings konstruktion, funktion, användningssätt, utseende eller kulturhistoriska värde. På skjutbanan får verksamheten bedrivas i enlighet med gällande tillstånd och arrendeavtal
22	Arrende golfbana	Golfbana		Arrendatorer får utföra de åtgärder som är nödvändiga i samband med skötsel, underhåll och reparation i syfte att bibehålla eller återställa en byggnads eller anläggnings konstruktion, funktion, användningssätt, utseende eller kulturhistoriska värde. På golfbanan krävs inget tillstånd för tävlingar, event eller liknande verksamheter oavsett antal deltagare
23	Koloniområdet Hässelby	Koloniområdet		Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp viltstängsel med 2,0 m höjd runt odlingslotterna samt på stuglott runt odlingsbädd samt att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning. Vidare är det tillåtet att samla in död ved, göra upp eld och att ha lösa hundar. Det tillåtet att bebygga varje enskild lott med sammanlagt 39 kvm, varav 26 kvm stuga, 8 kvm veranda och 5 kvm bod. Därutöver får ett trädäck om maximalt 15 kvm anläggas på lotten
24	Koloniområdet Riddersvik	Koloniområdet		Det är tillåtet att ta bort eller skada buskar, växter, lavar och mossor (ej träd), att använda ekologiskt godkända bekämpningsmedel eller konstgödsel, att så och plantera främmande växter som inte är klassade av Naturvårdsverket som invasiva eller risk för att bli invasiva i Sverige, att gräva för trädgårdsändamål, att anlägga kompost för trädgårdsavfall, att uppföra ny biologiskt anpassad belysning, att sätta upp viltstängsel med 2,0 m höjd runt odlingslotterna samt på stuglott runt odlingsbädd samt att sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning. Vidare är det tillåtet att samla in död ved, göra upp eld och att ha lösa hundar. Det tillåtet att uppföra ett förråd om max 6 kvm och 3,0 meter nockhöjd.
25	Marksanering i Riddersvik	Riddersviks engelska park		Det är tillåtet att genomföra marksanering, att anlägga tillhörande tillfälliga arbetsvägar och tillfälliga upplag samt återställa mark, vegetation och anläggningar. Hänsyn ska tas till skyddsvärda träd.

FO	Namn	Användning idag	Tillståndspliktiga åtgärder	Undantag
26	Upplag roddbåtar	Strand, upplag roddbåtar		Det är tillåtet att lägga upp roddbåtar i enlighet med gällande avtal.
27	Naturmark norr om Hässleby koloniområde	Biodling		Det tillåtet att sätta upp 1-10 bikupor i enlighet med gällande avtal.

Stockholms
stad

Skötselplan Kyrkhamn- Riddersviks naturreservat

Mars 2026

Skötselplan Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat

Dnr: 2013-06332

Utgivningsdatum: Mars 2026

Utgivare: Stockholms stad

Kontaktperson: Gundula Kolb

Omslagsfoto: Gundula Kolb

Konsult: Anna Koffman, Calluna AB

Sammanfattning

Skötselplanen för Kyrkhamn och Riddersvik har utarbetats av Calluna AB under åren 2024 och 2025 och sedan bearbetats av Stockholms stad inför bildandet av Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat.

Områdena Kyrkhamn och Riddersvik ligger i Stockholms stad i stadsdelsområdet Hässelby-Vällingby och gränsar till Järfälla kommun och Görvälns naturreservat. Naturreservatet är cirka 138 hektar vilket är ett stort naturreservat i den här delen av landet.

Dokumentet är indelat i en del som ger beskrivning av området och en del som beskriver reservatets skötsel. Skötselplanen är en bilaga till reservatsbeslutet och fastställs samtidigt som reservatet bildas. Skötselplanen är inte juridiskt bindande och kan uppdateras vid behov. Naturreservatets syfte, reservatsföreskrifter samt grunden för reservatsbildningen återfinns i reservatsbeslutet.

Den beskrivande delen innehåller information om områdets geografiska förutsättningar, historia samt ekologiska och rekreativa värden.

I delen som beskriver områdets skötsel finns en skötselplanekarta som visar skötseltyper och skötselobjekt. Varje skötseltyp presenteras i ett avsnitt som innehåller beskrivning, målbild, bevarandemål, initiala åtgärder och löpande åtgärder. I avsnittet anges också de ingående numrerade objekten.

Skötselplanen beskriver också behov av anläggningar för tillgänglighet och rekreation samt skötsel av dessa.

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	6
Beskrivning av områdets värden	7
Allmän beskrivning av området samt geografiskt läge	7
Geologi och topografi.....	8
Kulturarhistorisk beskrivning	9
<i>Förhistorisk markanvändning</i>	9
<i>Medeltida markanvändning</i>	10
<i>1600-talets markanvändning</i>	10
<i>En herrgårdsmiljö tar form – 1700-talets markanvändning</i>	11
<i>En ny tid – 1800-talets markanvändning</i>	12
<i>Handelsträdgårdar etableras – 1900-talets markanvändning</i>	13
Ekologiska värden	15
Naturtyper	15
Naturvärden	16
Naturvårdsarter i Kyrkhamn.....	19
Naturvårdsarter i Riddersvik	21
Ekologiska samband.....	25
Rekreativa värden.....	27
Plandel – beskrivning av områdets skötsel	30
Övergripande mål för skötsel.....	30
Allmänna riktlinjer för skötsel	31
Generella riktlinjer för skog och trädbiotoper	31
<i>Undvika markskador, känsliga biotoper och utföra åtgärder vid rätt tidpunkt på året</i>	32
<i>Hantering av stormfälld skog, döda träd och frågor kring granbarkborre</i> ..	32
<i>Hantering av avvercade träd, buskar och sly</i>	33
<i>Skötsel av brynmiljöer och skogsbackar</i>	33
<i>Restaurering av tallskog</i>	34
<i>Skötsel av kulturlandskapet</i>	34
Skötseltyper och skötselobjekt	34
<i>Naturskog med fri utveckling - A_f</i>	39
<i>Biotoper med trädkontinuitet och skötselbehov - A_s</i>	42

<i>Homogena trädbestånd, restaureringsbehov - A_r</i>	47
<i>Bäckravin - skötseltyp B</i>	49
<i>Tidigare ledningsgata - skötseltyp C</i>	52
<i>Halvöppen mark på övergiven åker skötseltyp D</i>	54
<i>Öppen gräsmark på tidigare åker - skötseltyp E</i>	56
<i>Gräsmark med hävdberoende arter - skötseltyp F</i>	58
<i>Trädgårdar och kolonilotter - skötseltyp G</i>	59
<i>Sötvattenstrand och vattenområde i Mälaren – skötseltyp H</i>	61
<i>Småvatten och anslutande bäck/dike – Skötseltyp I</i>	63
<i>Klippor vid strand – Skötseltyp J</i>	66
<i>Flack strand med lövträdsbård - Skötseltyp K</i>	67
<i>Engelsk park - Skötseltyp L</i>	68
<i>Återetablering av naturmark i marksanerat område - Skötselområde M</i> .	71
<i>Skötsel för rekreation och friluftsliv</i>	71
<i>Skötsel av kulturmiljö</i>	73
<i>Fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar</i>	73
<i>Byggnader med trädgårdsanläggningar</i>	76
<i>Historiska vägdragningar</i>	79
<i>Dokumentation och uppföljning</i>	80
<i>Källförteckning</i>	80
<i>Bilagor</i>	82

Inledning

Skötselplanen för Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat har utarbetats av Calluna AB under åren 2024 och 2025 och sedan bearbetats av Stockholms stad inför bildandet av naturreservatet. Skötselplanen är indelad i en beskrivning av området och en plan för reservatets skötsel. Skötselplanen utgör bilaga till reservatsbeslutet och fastställs samtidigt som reservatet bildas. Naturreservatets syfte, reservatsföreskrifter och grund för reservatsbildningen återfinns i reservatsbeslutet.

Utredningsområdet för framtagande av skötselplanen var något större än föreslagen reservatsgräns. I skötselplanen redovisas kartor och områdesbeskrivningar över hela området, det vill säga även de skötselområden som helt eller delvis är belägna utanför gränsen för naturreservatet. För det område vid Riddersvik som ska marksaneras kan kompletteringar i skötselplanen komma längre fram.

Processen att inrätta ett naturreservat i Kyrkhamn har pågått sedan 2012 men har fördröjts på grund av osäkerhet kring planer och tillståndprocess för Lövestaverket. Under 2023 har uppdraget utvidgats till att även innefatta Riddersvik. Därför är beskrivningen delvis uppdelad för dessa två områden.

Beskrivning av områdets värden

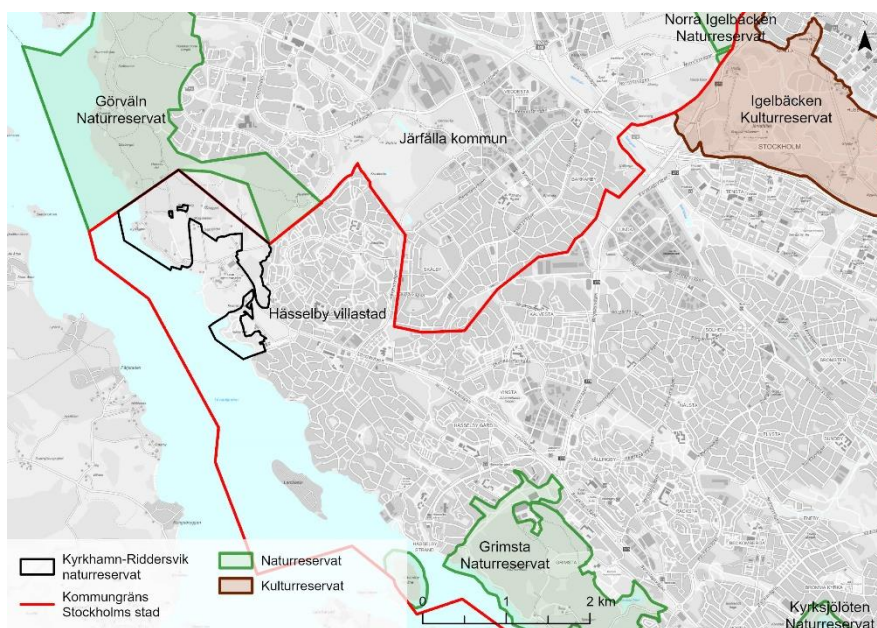
Allmän beskrivning av området samt geografiskt läge

Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat är ett kulturhistoriskt rikt naturområde vid Mälarens strand, beläget i Hässelby-Vällingby stadsdelsområde i Stockholms stad. Naturreservatet är cirka 138 hektar stort. Reservatet ligger inom Görvälnkilen och cirka 70 procent av naturreservatets landareal ingår i en regional värdekärna.

Området präglas av en stor variation av natur- och biotyper, från gamla skogar och slätterängar till klippstränder, en bäckravin och en engelsk park i Riddersvik.

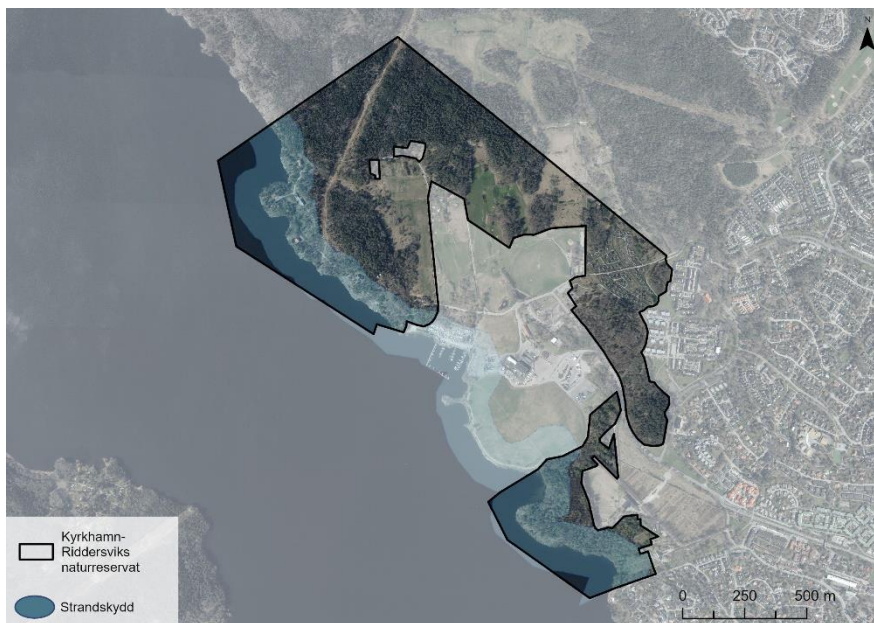
Området är också ett tydligt kulturlandskap med spår från bronsåldern fram till 1900-talets början. Fornlämningar, äldre odlingsstrukturer, torp, Riddersviks herrgårdsmiljö och resterna av ett brukssamhälle med kvarvarande bebyggelse berättar om områdets långa och varierade historia.

Kyrkhamn och Riddersvik är idag ett uppskattat rekreationsområde där besökare kan vandra, bada, uppleva natur- och kulturmiljöer och njuta av utsikten över Mälaren. Kombinationen av höga natur- och kulturvärden gör området unikt i staden. Figur 1 visar föreslagen reservatsgräns i förhållande till omgivningen.

Figur 1. Översiktskarta över Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat.

Inom Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat gäller strandskyddet 100 meter från strandkanten både upp på land och ut i vattnet.

Figur 2. Inom Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat gäller strandskyddet 100 meter från strandkanten både upp på land och ut i vattnet.

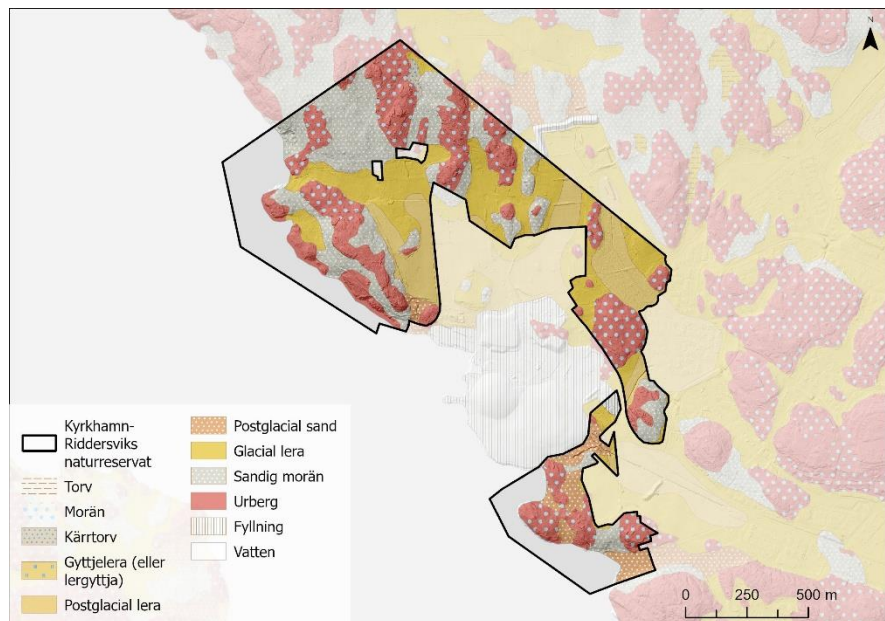
Geologi och topografi

Hela området präglas av det för Mälardalen typiska sprickdalslandskapet med omväxlande höjdparter och sprickdalar däremellan.

Förkastningsbranten mot Mälaren består av berg och morän med bland annat Kvarnberget som ett markant inslag i landskapet. Bergrunden består av sedimentgnejs och gnejsrar med inslag av yngre granit.

Efter istiden, när stora delar av området låg under vatten, blev bergstopparna renspolade från morän och lösa avlagringar och därför sticker hållarna fram på flera ställen i de höglänta lägena. Vid Kyrkhamn har ett litet parti av den ursvallade sanden avsatt sig.

Innanför förkastningsbranten ligger ett låglänt område där glaciallera har sedimenterats under den tid då Östersjöbäckenet var en issjö. Området lutar ner mot Kyrkhamn respektive Lövstafjärden. Vid Lövsta har stora utfyllnader gjorts på den tiden då området var en avfallsanläggning.

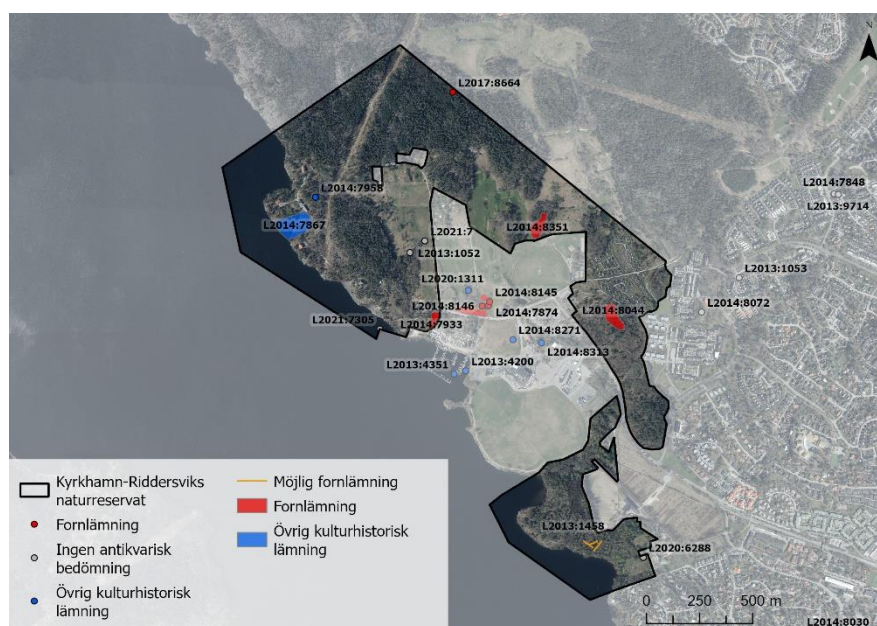

Figur 3. Jordarter i förhållande till föreslagen naturreservatsgräns (SGU 2025).

Kulturhistorisk beskrivning

Förhistorisk markanvändning

I området finns flera fornlämningar från bronsålder eller äldre järnålder på höjder 20–40 meter över havet (Figur 4). De utgörs av en stensättning (L2017:8664), ett gravfält (L2014:8044) och ett gravfält/ bosättning (L2014:8351). Marken brukades för odling men det finns inga registrerade spår av åkerytor. Genom landhöjningen togs ny mark i anspråk. Under yngre järnålder anlades ett gravfält (L2014:7933) och i närområdet men strax utanför reservatsgränsen ytterligare gravar varav en storhög (L2014:7899, L2014:8146, L2014:7874 och L2014:8145). En gård bör ha funnits nära gravfälten, möjligen i samma läge som den medeltida Lövsta by känd sedan 1370. Grundmurar från byn är registrerade som fornlämning strax utanför reservatsgränsen. Järnålderns gårdar påträffas ofta i närheten av de historiskt kända bytomterna och ortnamn med ändelsen *-sta* har sina rötter i järnåldern.

Figur 4. Översikt över förekommande fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Kyrkhamn och Riddersvik.

Medeltida markanvändning

Lövsta omnämndes år 1370 då kung Albrekt av Mecklenburg bytte till sig Lövsta (Lösta) med fyra gårdar. Byn hörde till Järfälla socken men övergick senast vid mitten av 1400-talet till Sångas socken på Färingsö. Det, liksom att bönderna i Lövsta på 1500-talet ansvarade för färjetrafiken över till Svartsjö kungsgård på Färingsö vittnar om att byn fungerade som ett brohuvud till kungsgården. En landväg som ledde från Lövsta söderut mot Stockholm bör därmed ha funnits under medeltiden, kanske redan tidigare med tanke på den runsten som påträffats i området. Lövsta bys fyra gårdar ägdes av kronan. Under slutet av 1600-talet låg även torpet Flottvik, senare Riddersvik, på Lövsta bys marker.

1600-talets markanvändning

Lövstafjärden var långt fram i tiden en viktig segelled från Stockholm och Saltsjön mot Sigtuna och Uppsala. På en karta över segelleden från 1687 står det "Kijrchiegården" med en prickad begränsning på Lövsta bys ägor (Lantmäteristyrelsens arkiv). På kartan från 1690 benämns samma plats Kyrkhamnen. Enligt Rannsakningar efter antikviteter år 1682 rörde det sig om en sjömanskyrkogård (se Fornsök L2014:7867, Övrig kulturhistorisk lämning, plats med tradition). I närheten finns en annan Övrig kulturhistorisk lämning i form av en stensättning (L2014:7958). På båda 1600-talskartorna är även Flottvik (Flötwijk) markerat vid nuvarande Riddersvik. Här finns en möjlig fornlämning, en hägnad i form av bitvis diffusa stensträngar (L2013:1458).

Figur 5. Karta över Lövsta bys marker år 1690. Där ingick även torpet Flottvik. Geometrisk avmätning Järfälla socken, Lövsta. Lantmäteristyrelsens arkiv.

En herrgårdsmiljö tar form – 1700-talets markanvändning

Flottvik låg som tidigare nämnts under Lövsta by, belägen i områdets sydöstra del. Flottvik finns belagt redan under 1600-talet. År 1723 friköptes Flottvik från Lövsta och år 1762 ersattes torpet av en ståndsmässig mangårdsbyggnad som då döptes om till Riddersvik. Riddersviks ägor utökades därefter genom uppköpet av Lövsta bys ägor. Det anlades alléer, en trädgård med orangeri och en engelsk parkanläggning enligt rådande stilideal.

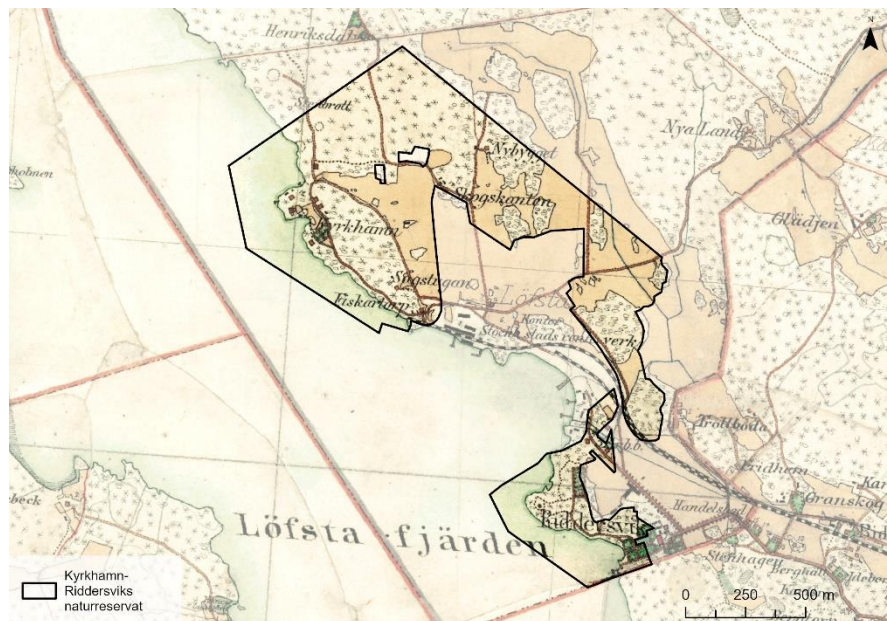
Den engelska parken berättar om rådande parkideal under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal. Parkstilen utvecklades bland annat med den underliggande intentionen om att efterlikna ett arkadiskt landskap. Ett framträdande drag för stilen är att anläggningarna gavs en gestaltning som uppfattades som mer naturlig än tidigare mer formella parkideal. Karaktäristiska inslag är anpassning till landskapets förutsättningar och en organisk struktur med öppna ytor, trädridåer och vindlande gångar. Andra viktiga inslag är siktlinjer, utblickar och blickfång, till exempel i form av små tempel. Parkstilen introducerades i Sverige av landets förste utbildade trädgårdsarkitekt, Fredrik Magnus Piper. Värdebärande karaktärsdrag i den engelska parken är framför allt parkens grundstruktur med utgångspunkt i terrängens topografi, kvarvarande växtlighet och gångvägar samt utblickar mot vattenspegeln. Ytterligare värdebärande karaktärsdrag är paviljongen och lindbersån, som är tidstypiska inslag och uttryck för viloplatser i skuggläge med utsikt över naturtillgångarna. Andra inslag med stor

betydelse för utemiljöns kulturhistoriska värde är stjärnparkens geometriska gestaltungsprinciper som härrör från barockens ideal och som vittnar om att båda parkstilarna samexisterade under tiden omkring sekelskiftet 1800.

Riddersvik omvandlades således till en representativ högreståndsmiljö. Det uppfördes även flera torp under 1800-talet och senare arbetarbostäder och storskaliga ekonomibyggnader. Bebyggelsen vid Lövsta by blev kvar och beboddes tidvis av statare och tjänstefolk som arbetade för Riddersvik och ekonomibyggnaderna nyttjades av Riddersvik. Byn revs dock i slutet av 1800-talet.

En ny tid – 1800-talets markanvändning

År 1885 köptes Riddersviks ägor av staden. Det anlades ett stenbrott i Kyrkhamn och en avfallsstation invid Lövsta by. Graniten, så kallad stockholmsgranit, som bröts i stenbrottet användes framförallt till gatsten, men stenen har även använts i bygget av riksdagshuset. Brytningen påbörjades 1899 men avslutades redan 1907 då man ansåg att stenen hade för ojämn kvalitet. Etableringen och expansionen av verksamheter ledde till uppförande av bostäder för både arbetare och tjänstemän som tidigare hade inhysts i den agrara bebyggelsen. De följande åren utvecklades Kyrkhamn till ett brukssamhälle med bostäder för de anställda, kontorsbyggnad, skolor och marketenteri. Intill bostäderna för de anställda uppfördes uthus och jordkällare. Trädgårdarna ordnades enligt tidens ideal med grusade gårdsplaner, fruktträd, bersåer, stenmurar och trappor. Även infrastrukturen utvecklades med nya vägdragningar som länkade samman den nya bebyggelsen. Till Lövsta drogs ett järnvägsspår och det anlades hamnanläggningar. Riddersvik nyttjades efter stadens övertagande för trädgårdsbruk och som lantbruksegendom som arrenderades ut. Strax nordöst om gården uppfördes en handelsbod.

Figur 6. På kartan syns den agrara bebyggelsen med Riddersviks herrgårdsmiljö men även stenbrottet och avfallsstationen och de byggnader som uppförts för de nya verksamheternas räkning. Häradsekonomska kartan 1902-1906. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Handelsträdgårdar etableras – 1900-talets markanvändning

Under 1900-talets början började ett villasamhälle i det angränsande Hässelby växa fram. Hässelby villastads närhet till Kyrkhamn gav upphov till anläggandet av handelsträdgårdar med stora växthus och uppförandet av trädgårdsmästarebostäder i Kyrkhamnsområdets nordvästra del intill Skogsberg och Sigfridsdal.

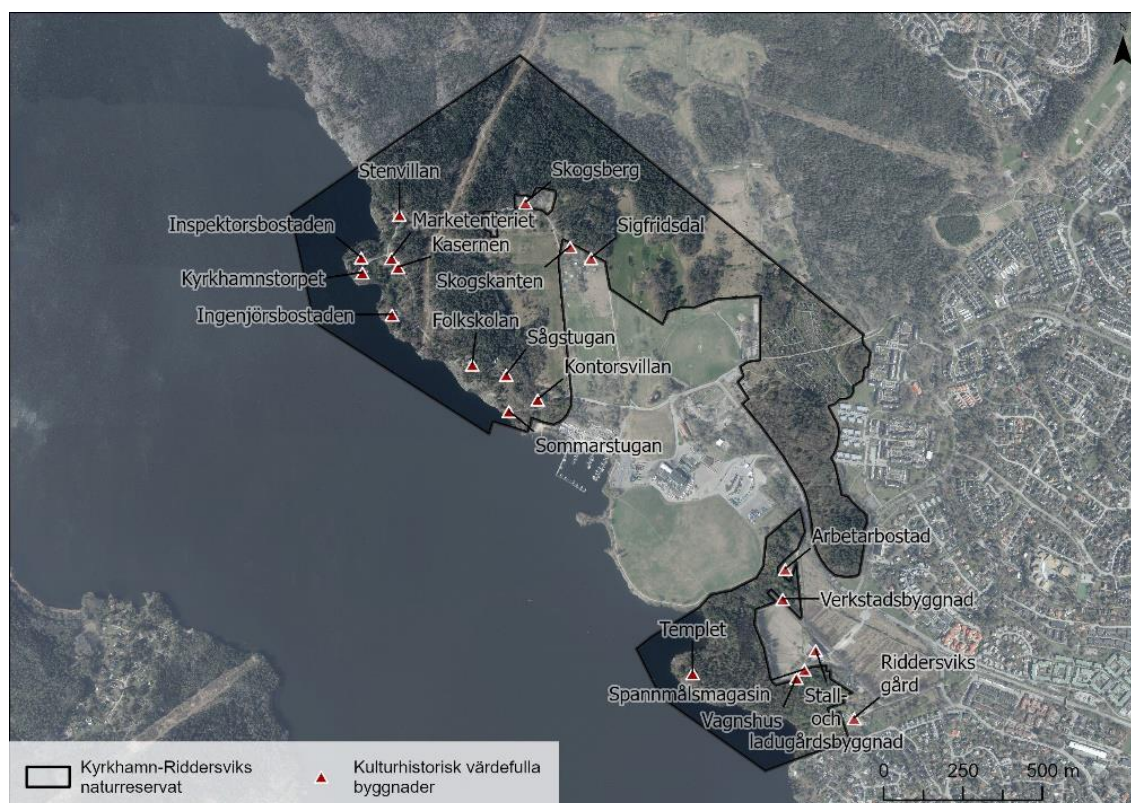

Figur 7. På den ekonomiska kartan från 1950-talet syns Hässelby villastad öster om Riddersvik. I. Bostadshus för de anställda har uppförts och avfallsstationen har byggts ut. Källa: Lantmäteristyrelsens arkiv.

Den tidigare odlingsmarken och latrinpellets som erhöles från Lövsta avfallsstation var viktiga förutsättningar för etableringen av handelsträdgårdarna.

Nya funktioner och verksamheter

Under 1900-talets första hälft började avfallsstationens anställda bosätta sig i det närliggande villaområdet. Skolundervisningen i skolbyggnaden vid Kyrkhamnsvägen upphörde under 1930-talet och det tidigare utpräglade brukssamhället luckrades upp. Nya funktioner adderades till området följande decennier. År 1979 etablerades Stockholms trädskola på tidigare åkermark intill Riddersvik. Trädskolan försåg staden med uppvuxna träd. Under 1980-talet uppfördes ett kolonihusområde i Kyrkhamnsområdet. I Riddersvik började konferens- och ridskoleverksamhet bedrivas. Ett café har flyttat in i ett tidigare fiskartorp och en 4H gård bedriver idag sin verksamhet i en tidigare arbetarbostad. Andra byggnader hyrs ut som privatbostäder eller konstnärsateljéer. Bebyggelsemiljön med avtryck från det tidigare jordbrukssamhället, bruksmiljön och Hässelby villastads framväxt finns således kvar.

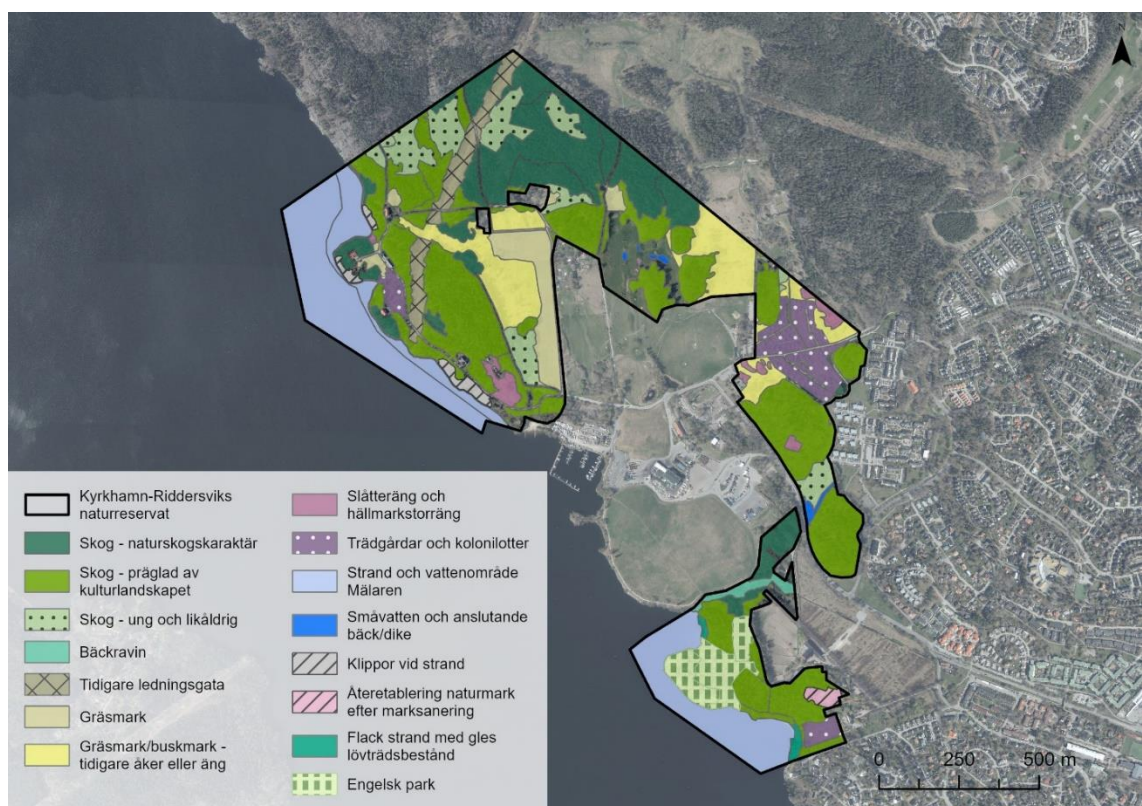

Figur 8 Översikt över kulturhistorisk värdefulla byggnader inom Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat.

Ekologiska värden

Naturtyper

De vanligaste naturtyperna i reservatet, med mer än 10 hektar yta är skog som är präglad av kulturlandskapet, skog som är av naturskogskaraktär, stränder och vattenområden vid Mälaren, samt öppna gräsmarker på tidigare åkermarker. Relativt små men för naturreservatet karaktäristiska och viktiga biotoper är slåtteräng och hållmarkstorräng, en bäckravin, den engelska parken och klippor vid stränderna (Figur 9 och Tabell 1).

Figur 9. Karta över naturtyper i naturreservatet.

Tabell 1. Tabell över fördelning av naturtyper i naturreservatet. I arealerna i tabellen saknas golfbana, vägar samt små ytor som inte ingått i något skötselområde.

Naturtyp	Hektar
Skog – präglad av kulturlandskapet	39,6
Strand och vattenområde Mälaren	22,4
Skog – naturskogskaraktär	20,4
Gräs-/buskmark på tidigare åker	11,7
Skog – ung och likåldrig	8,7
Trädgårdar och kolonilotter	5,9
Öppen gräsmark på tidigare åker	5
Den engelska parken	4,4
Brynmiljöer i tidigare ledningsgata	4,1
Slätteräng och hållmarkstorräng	1,8
Klippor vid strand	1
Bäckravin	0,9
Återetablering av naturmark efter marksanering	0,6
Småvatten och anslutande bäck/dike	0,5
Flack strand med gles lövträdsbård	0,5

Naturvärden

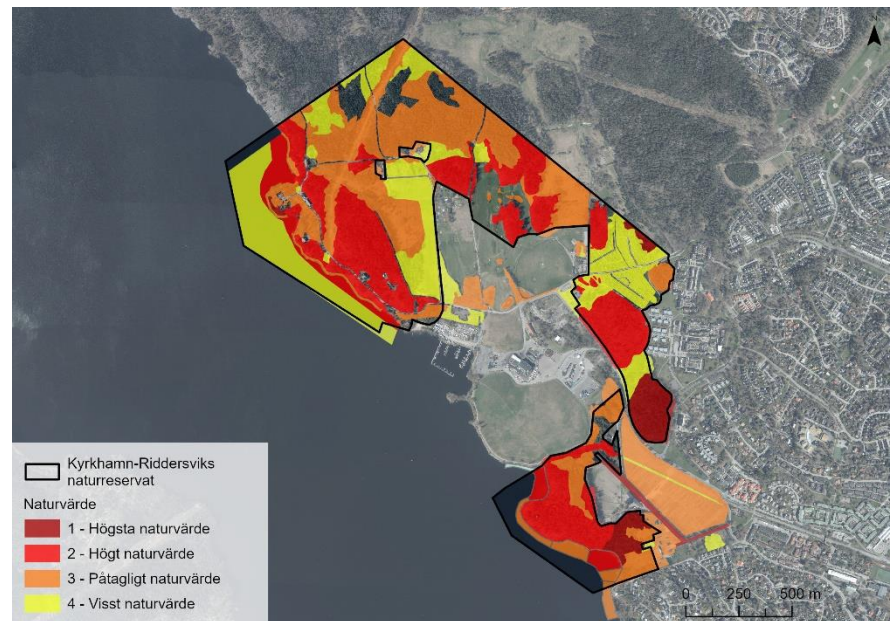
Områdets ekologiska värden är höga då området är del av ett stort sammanhängande naturområde och hyser en stor variation av natur- och biotyper.

Flera naturvärdesinventeringar har utförts i området, både på land och i vatten. I Riddersvik utfördes en naturvärdesinventering år 2016 av Calluna AB i samband med detaljplanearbete i Riddersvik. Under 2025 kompletterades den med en naturvärdesinventering i vattenområdet genomförd av Ekologigruppen AB. Under 2022 utförde Calluna AB en naturvärdesinventering på land och Aqua Biota en naturvärdesinventering i vatten i Kyrkhamn. Resultaten av dessa inventeringar redovisas i Figur 10.

De högsta naturvärdena på land återfinns i barr- eller blandskogar, ädellövskogar (ekskogar), skogar med beteshistorik, öppna hållmarker, klippor vid Mälaren, hållmarkstorrängar samt mindre

områden med artrik ängsvegetation. I vattenområdet är det de grunda områdena som uppvisar högst naturvärden.

Mer än en tredje del av reservatet har högsta eller höga naturvärden. Övriga områden har påtagligt eller visst naturvärde. I ett flertal av dessa områden finns en stor potential att naturvärden utvecklas över tid genom i skötselplanen föreslagna åtgärder.

Figur 10. Översikt över naturvärden på land och i vatten i förhållande till den föreslagna naturreservatsgränsen (Calluna 2016, Calluna 2022, Aqua Biota 2022 och Ekologigruppen 2025).

Kyrkhamn

I Kyrkhamn finns en mosaik av värdefulla tallskogar, hällmarkstallskogar och tallhedar med 200-åriga gamla träd. De gamla träden är framför allt tall och ek. Dessutom finns öppna hällmarkstorrängar, slåtterängar och betesmarker med buskmiljöer som hyser värdefulla pollinatörer och växter. Det finns också lövskogar med gamla ekar och alar, kala strandklippor, silikatbranter och småvatten samt en före detta kraftledningsgata med värden för pollinatörer.

Utefter strandkanten finns strandskogar med grova alar på socklar och gamla träd, block- och klippstränder samt grus- och sandstränder med väl utvecklade hällmarkstorrängar och natursköna vyer över Mälaren. Några av hällmarkstorrängarna har klassats som Natura 2000-habitat. Strandlinjen övergår i grund sjö, där solljuset når ner till botten, och därefter djup sjö med ett djup på cirka 8–50 meter.

Utöver naturtyperna finns det även gott om mikrohabitat i området. Den kuperade terrängen möjliggör små nischer såsom sandblottor, sandgropar, sprickor i klipp hållar, solbelysta varma ytor och skuggade lodytor med sippervatten. Det finns gott om brynmiljöer och flera vattensamlingar och småvatten samt blocksamlingar och stenrösen. I området förekommer liggande och stående död ved av olika trädslag, med olika dimension och nedbrytningsgrad. Det finns också hålträd, varav flera med mulm, som har värden för såväl fladdermöss som insekter och fåglar.

Riddersvik

Riddersvik har generellt mycket höga ekologiska värden, framför allt kopplade till trädmiljöerna. I området finns värdefulla trädmiljöer med lång kontinuitet, både med gamla och ihåliga ädellövträd men också gammal tallskog. Förutom dessa miljöer finns liknande strandmiljöer som i Kyrkhamn, såsom hållmarker, hållmarkstorrängar och partier med alskog. Strandlinjen övergår i grund sjö, där solljuset når ner till botten, och därefter djup sjö med ett djup på cirka 8–22 meter enligt sjökort. Utanför Tempeludden är bottenprofilen brantare och zonen med grund sjö är därför mycket smalare.

I anslutning till Riddersviks herrgård finns en engelsk park där besökare kan promenera längs slingrande stigar. Parken domineras av skogsmark med gamla ädellövträd, såsom ek och parklind, men även äldre tallbestånd. Dessutom finns flera grova lärkträd, troligtvis planterade under 1800-talet, liksom lindar av varierande ålder. Buskvegetationen varierar inom parken – i eckbackarna nordväst om herrgården dominerar yngre hasselbestånd, medan andra områden börjar fyllas av uppväxande lövsly. Vissa delar, som Tempeludden i den västra delen vid Mälaren, har dock mycket sparsam buskvegetation.

Markvegetationen är bitvis lundartad med blåsippa och lundgröe, men även mer trivial flora som kirska och stinksyska förekommer. Det finns också stråk med mattbildande skavfräken. Längs Mälarens strand är skogen glesare och innehåller hållmarker där torrängsflora såsom kärleksört, blodnäva och tulkört förekommer. Död ved förekommer i parken, både som liggande och stående träd, men i begränsad omfattning.

I den norra delen av Riddersvik dominerar triviallövskog med arter som asp, sälg, björk och klibbal, men inslag av tall förekommer också. Vissa områden präglas av ask, varav en stor andel träd har dött, sannolikt till följd av askskottsjuka. Här finns också en bäckravins med strömmande vatten och stenig botten. Förekomsten

av död ved varierar från sparsam till riklig i denna del av området. I den södra delen av Riddersvik finns ett koloniområde och en ekbacke.

Naturvårdsarter i Kyrkhamn

I Kyrkhamn förekommer många skyddsvärda och rödlistade arter inom flertalet artgrupper som fåglar, groddjur, fladdermöss, insekter och kärlväxter.

Kärlväxter

Naturvärdesinventeringen som genomfördes av Calluna 2022 visar på förekomst av flera hävdgynnade arter bland kärlväxterna, knutna till olika ängsbiotoper och hållmarkstorräng. Bland annat backklöver (NT, nära hotad), backnejlika, backtimjan (NT,), blåsuga, brudbröd, darrgräs, fetknoppar (gul, kantig och vit), flentimotej (NT), gulmåra, gullviva, jungfrulin, knölsmörbloffa, solvända (NT), stor blåklocka, tjärblomster, vildlin, vippärt (NT), ängshavre och ögontröst. Andra skyddsvärda kärlväxter i Kyrkhamn är blåsippa, liljekonvalj, sårlärka och ramslök som påträffats framför allt i olika ädellövsmiljöer i området.

Vedlevande arter

Av insekterna återfinns ett stort antal vedlevande arter vilket indikerar öppna och variationsrika trädmiljöer med lång kontinuitet. Bland naturvårdsarterna återfinns ett flertal arter med koppling till svampangripen död ved, där trädslaget kan variera. Det finns även flera arter med större grad av specialisering till gamla ekar med håligheter, döda vedpartier och djurbon, exempelvis hålträdsklokrypare *Anthrenochernes stellae* (NT), hålskenknäppare *Eucnemis capucinus* (NT) och plattad lövvedborre *Xyleborus monographus* (NT). Dessutom har enstaka naturvårdsarter med koppling till fuktiga skogar noterats, vilket sannolikt är ett resultat av områdets direkta närhet till Mälaren.

Sammantaget visar resultatet från den inventering av vedlevande insekter som genomförts i området (Calluna, 2022) att trädmiljöerna i Kyrkhamn utgör en mångfacetterad och varierande livsmiljö för ett stort antal arter knutna till skogsmiljöer. Några exempel på exklusiva vedlevande skalbaggar är barkbaggen *Colydium filiforme* (EN) och brokig barksvarthage *Corticium fasciatum* (VU, sårbar) som båda lever som följearter till skeppsvarvsflugan *Lymexylon navale* (NT). Totalt har 15 rödlistade arter och ett stort antal naturvårdsarter noterats.

Insekter knutna till öppna gräsmarker

Vid insektsinventeringen 2022 noterades ett flertal arter som är knutna till öppna och blomrika gräsmarker, träd- och buskbärande ängsmarker samt varma gräsmarker och brynmiljöer med god tillgång till blålockor, ärtväxter och fibblor. Bland dessa flera arter av vildbin, till exempel pollenspecialisterna blålockshumla *Bombus soroeensis* och blålocksbi *Melitta haemorrhoidalis*. Även enstaka naturvårdsarter med koppling till varma sandmarker noterades, till exempel svartpälsbi *Anthophora retusa* (NT), bivarg *Philanthus triangulum*, hjärtvägstekel *Priocnemis cordivalvata* och korsriddarstekel *Episyron albonotatum*.

Grod- och kräldjur

På golfbanan som ligger centralt i området finns naturvärden i form av brynmiljöer och småvatten. Vid naturvärdesinventeringen 2022 påträffades bland annat mindre vattensalamander, skogsödlor och kopparödlor. Tidigare fynd från Kyrkhamn visar även på förekomst av vanlig padda, huggorm och vanlig snok. Enligt uppgift (pers komm Jan Sääf) har också större vattensalamander noterats i området.

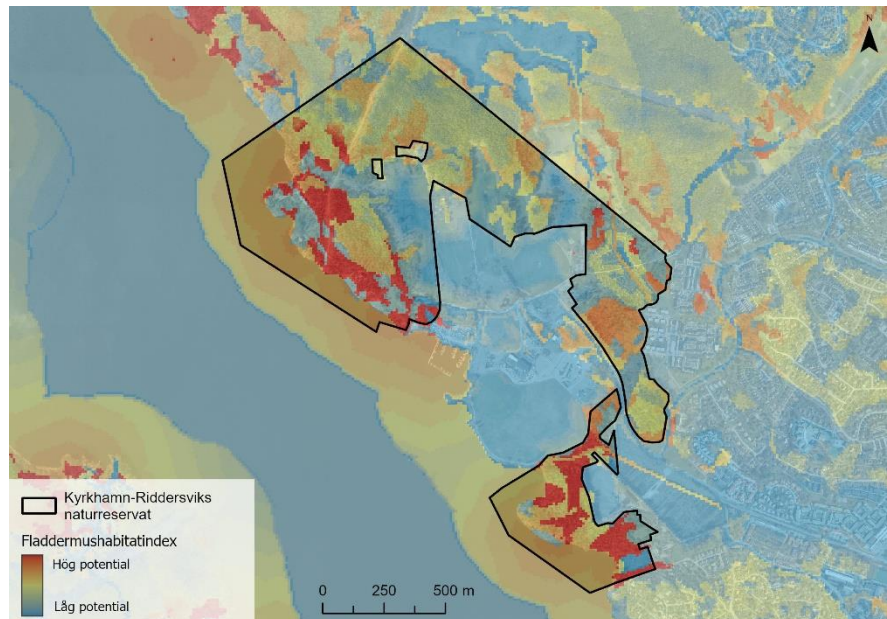
Fåglar

I Callunas naturvärdesinventering 2022 återfinns framför allt arter som är knutna till skog och brynmiljöer, till exempel olika arter av hackspettar, men även arter knutna till mer öppna marker som stare och gulsparr. 12 rödlistade arter noterades; duvhök (NT), entita (NT), grönfink (EN, starkt hotad), grönsångare (NT), gulsparr (NT), kråka (NT), mindre hackspett (NT), spillkråka (NT), stare (VU), svartvit flugsnappare (NT), tallita (NT) och ärtsångare (NT).

Fladdermöss

Området har mycket goda förutsättningar för fladdermöss (Figur 11). Åtta olika fladdermusarter har kunnat identifieras (Calluna, 2022); dammfladdermus (NT), dvärgpipistrell, mustasch-/taigafladdermus, nordfladdermus (NT), större brunfladdermus, vattenfladdermus, trollpipistrell och brunlångöra (NT). Av dessa bedöms de förstnämnda sex arter ha en lokal population som använder reservatet under reproduktionsperioden. De påträffade fladdermusarterna uppvisar olika typer av jaktbeteenden: Brunfladdermus jagar i det öppna luftrummet, nordfladdermus, trollpipistrell och dvärgpipistrell jagar närmre kantzoner, mustasch-/taigafladdermus och brunlångöra jagar främst i skogar och i trängre utrymmen medan vattenfladdermus och dammfladdermus jagar nära

vattenytan. En stor variation i landskapet med många olika naturtyper skapar förutsättningar för arter med olika behov.

Figur 11. Reservatet har mycket goda förutsättningar för fladdermöss.

Arter i vatten

Den studie av miljödata som gjordes i den akvatiska naturvärdesinventeringen lyfte särskilt fram att ål, lake och asp har noterats inom den östra delen av Mälaren som omger Kyrkhamn. Hornsärv omnämns som typisk art för Natura 2000-naturtypen Naturligt eutrof sjö. Andra arter som noterades är vanlig dammussla *Anodonta anatina*, spetsig målarmussla *Unio tumidus*, den invasiva vandrarmusslan *Dreissena polymorpha*, trubbsumpsnäcka *Viviparus viviparus* samt båtsnäcka *Theodoxus fluviatilis*.

Naturvårdsarter i Riddersvik

I Riddersvik har förutom naturvärdesinventeringen (Andersson 2017a), en inventering av vedlevande och blombesökande insekter genomförts 2017 (Andersson 2017b) samt en fladdermusinventering (Stockholms stad 1997)

Kärlväxter

Av kärlväxter har totalt 21 arter rapporterats från Riddersvik. Blåsippa växer på flera ställen i området, en skoglig signalart som trivs på friska, gärna kalkhaltiga jordar. Andra intressanta arter är lundelm och klasefibbla (NT). Lundelm är en skoglig signalart som indikerar värden knutna till lundartade miljöer. Klasefibbla är rödlistad och är en kalkgynnad art som växer på relativt torr till fuktig, ogödslad mark. Framförallt förekommer den i beteshagar

och slätterängar, men ibland även i skogsmiljöer såsom betade lövskogar och hässlen.

Vedlevande arter

Under naturvärdesinventeringen registrerades totalt 17 värdearter. Framträdande var ett flertal arter som indikerar skogliga värden kopplade till kontinuitet av tall: reliktbody *Nothorhina muricata* (NT), tallticka *Porodaedalea pini* (NT), blomkålssvamp *Sparassis crispa*, mindre mörghorre *Tomicus minor* och åttafläckig praktbagge *Buprestis octoguttata*.

Även lönnlav *Bacidia rubella* noterades, en annan signalart som växer på barken av äldre ädellövträd, samt vedsvampen tårticka *Pseudoinonotus dryadeus* (VU).

De tre första arterna förekommer främst i skogsbestånd med kontinuitet av gamla levande tallar och de två sistnämnda arterna är kopplade till död tallved, där larven av åttafläckig praktbagge framför allt utvecklas i solexponerade, döda tallrötter.

Under naturvärdesinventeringen noterades även gnagspår från två skalbaggsarter som lever på asp: grön aspvedbock *Saperda perforata* (NT) och aspvedgnagare *Ptilinus fuscus*. Båda arterna signalerar förekomst av död aspved i olika former. Dessutom påträffades gnagspår från myskbock i död sälgvod på flera platser, en skoglig signalart som tyder på kontinuitet av sälg i området.

Flera arter har noterats som är knutna till mulmfyllda håligheter i gamla ädellövträd, såsom hålträdisklokrypare *Anthrenochernes stellae* (NT), hålskenknäppare *Eucnemis capucinus* (NT), lindvedvivel *Phloeophagus turbatus* (NT), gulbent kamklobagge *Allecula morio* (NT) samt silvertecknad vedstiletfluga *Pandivirilia melaleuca* (VU).

Den sistnämnda är en sällan påträffad art vars larver utvecklas i ihåliga lövträd, och arten har sin huvudsakliga kända svenska utbredning i Mälarnära lövskogar

Andra vedlevande insekter som noterats är fyrtandad ekvedborre *Xyleborus monographus* (NT), gul gaddbagge *Mordellistena neuwaldeggiana* (NT) samt matt blombagge *Ischnomera cinerascens* (NT). Dessa arter är knutna till död ved av olika beskaffenhet, varav den förstnämnda artens larver utvecklas i nydöd ekved medan de två sistnämnda arternas larver är knutna till vitrötad lövträdsved. Gul gaddbagge och matt blombagge besöker även blommor som fullbildade skalbaggar.

Den framträdande förekomsten av reliktbody i Riddersvik är särskilt naturvårdsintressant eftersom arten utgör värddjur åt en sällsynt

parasitstekel, *Xorides depressus* (NT), vilken har observerats tillsammans med värddjuret i Tempeluddens tallmiljöer vid senare fältbesök i området.

En art som också påträffades under senare fältbesök i området är skeppsvarvsfluga *Lymexylon navale* (NT). Denna arts larver utvecklas i hård, död ekved och har flera intressanta följearter knutna till sig, såsom barkbaggen *Colydium filiforme* (EN) och brokig barksvarvbagge *Corticellus fasciatus* (VU), vilka båda har påträffats i Kyrkhamnsdelen av naturreservatet. Möjligen kan dessa följearter till skeppsvarvsflugan finnas även i Riddersvik.

Blombesökande arter

Under insektsinventeringen noterades flera naturvårdsintressanta arter knutna till blomrika och öppna gräsmarker, såsom svartpälsbi *Anthophora retusa* (NT) och gräshumla *Bombus ruderarius*.

Takvedgeting *Symmorphus debilitatus*, vilken har en stark förekomst i Stockholmsområdet och almsnabbvinge *Satyrium w-album* (NT), vilken har en stark koppling till alm, är exempel på noterade arter knutna till brynmiljöer och öppen skogsmark.

Under senare fältbesök i Riddersvik gjordes fynd på Tempeludden av en intressant skalbagge med koppling till solitärbin i varma och torra ängsmarker, nämligen svart majbagge *Meloe proscarabeus* (NT). Denna art lever som parasitoid hos olika solitära bin, och artens larver klättrar upp i blommor varifrån de liftar med blombesökande bin till deras bon, där de sedan utvecklas på bekostnad av biets larver.

Fåglar

Bland fågelarter i Riddersvik kan nämnas gröngöling, entita (NT), stjärtmes och mindre hackspett (NT). Samtliga dessa arter indikerar att området har skogliga naturvärden, särskilt knutna till lövträd och död ved. Gröngölingen är dessutom beroende av skogar som gränsar mot öppna, insektsrika områden med god tillgång på myror. Gulsparv (NT), som ofta återfinns i buskrika hagmarker och brynmiljöer, samt kattuggla, som är knuten till löv- och blandskogar med tillgång till håligheter har också noterats.

I samband med fältbesök i området har duvhök (NT) observerats jaga. Bytesrester efter duvhök har hittats flera gånger i området. Dessa observationer indikerar sammantaget att duvhök regelbundet jagar i Riddersvik.

Fladdermöss

Även Riddersvik har mycket goda förutsättningar för fladdermöss baserat på stadens underlag över potentiella livsmiljöer (Figur 10). 1997 utfördes en fladdermusinventering i Stockholms stad där två arter i Riddersvik noterades: Mustasch eller Brandts fladdermus och Nordfladdermus. Det är inte osannolikt att flera av de ytterligare arter som har noterats i Kyrkhamn också finns i Riddersvik.

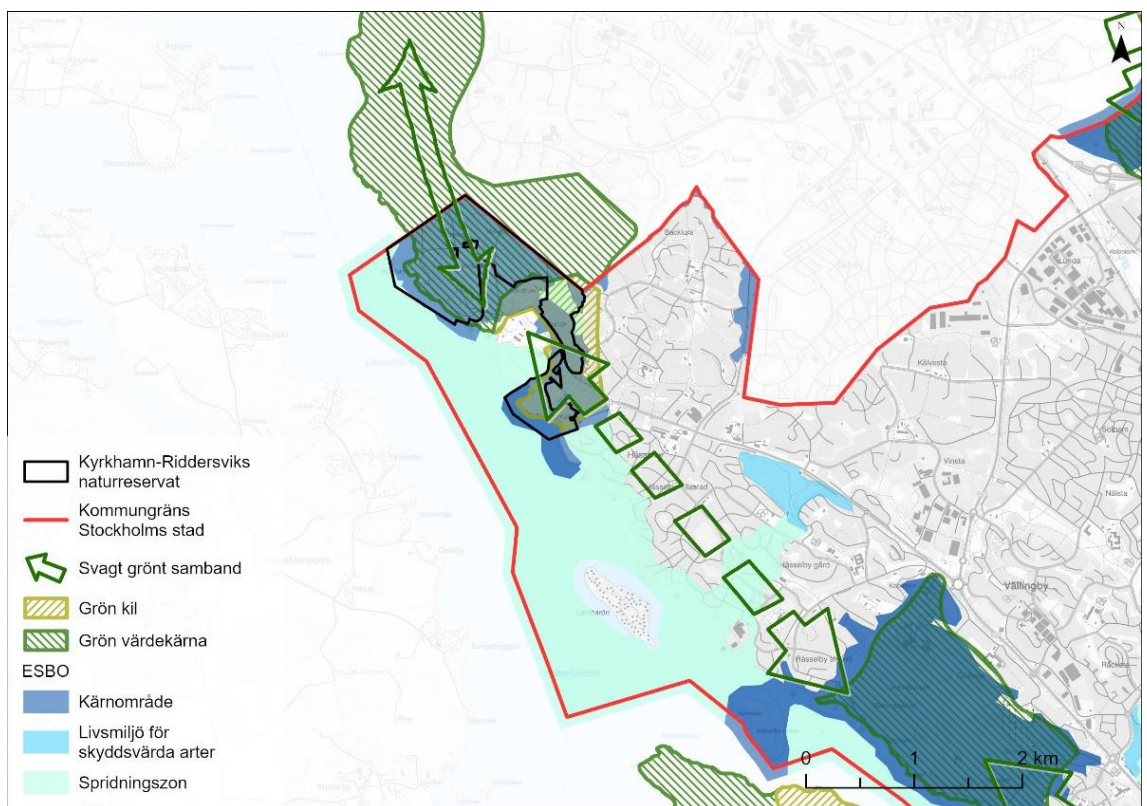
Arter i vatten

Växtligheten utgörs främst av långskotts- och övervattensvegetation medan flytbladsväxter nästan saknas. Täckningsgraden av växtlighet varierar stort mellan sporadiska tuvor av höstlånke vid de exponerade miljöerna vid Tempeludden och täta bestånd av olika natar och smal vattenpest i mera skyddade områden.

Vid den naturvärdesinventering som utfördes av Ekologigruppen 2025 noterades också arter som hornsärv, hårsärv, spädnate, borstnate, skörsträse och ålnate. I bottenfaunan noterades fiskigel *Piscicola geometra*, fyra nattsländearter; *Orthotrichia sp.*, *Hydropsyche contubernalis*, *Ceraclea dissimilis* och *Triaenodes sp.* Bland blötdjuren observerades Spetsig målarmussla, Allmän dammussla och den invasiva arten vandarmussla.

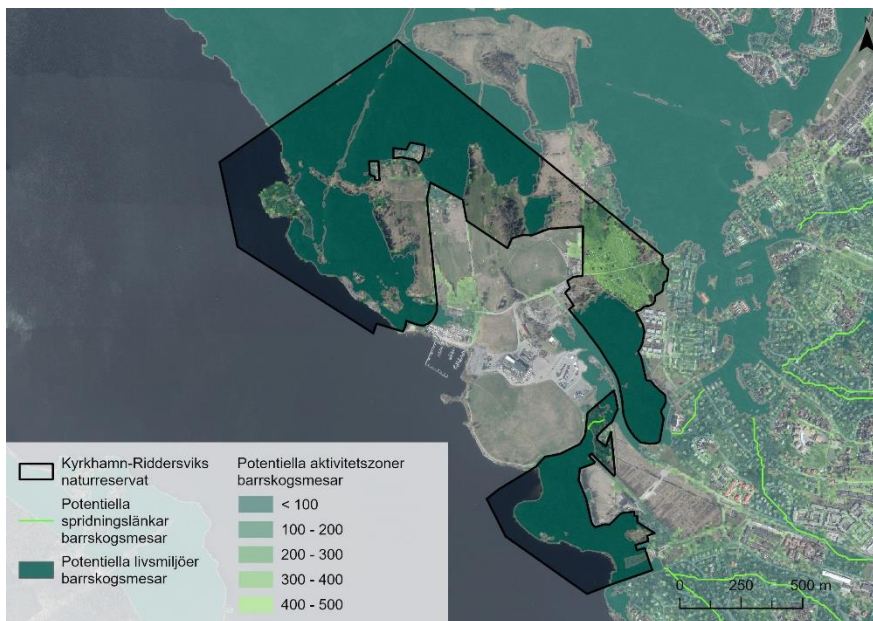
Ekologiska samband

Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat ingår i en av Stockholmsregionens gröna kilar, Görvälnkilen, som sträcker sig längs Mälärstranden genom stora delar av Upplands-Bro och Järfälla kommuner. Görvälns naturreservat i Järfälla är skyddat sedan 1995 och angränsar till reservatet. Stråket ansluter till Stockholms stad via Kyrkhamnsområdet och söderut över Lövsta mot Riddersvik. Området är en del av stadens sammanhängande blågröna infrastruktur och utgör ett kärnområde i stadens ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (ESBO).

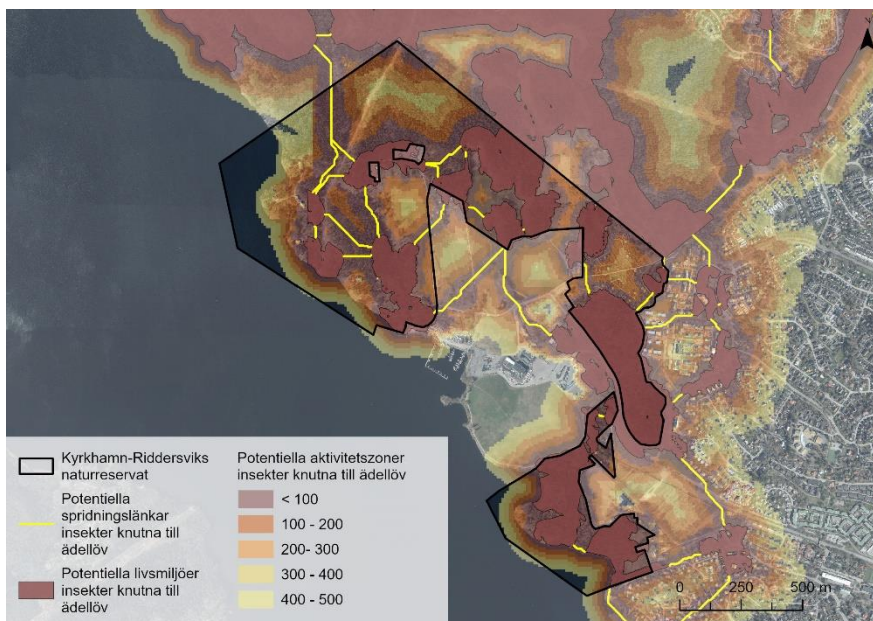
Figur 12. Kyrkhamn och Riddersvik utgör en viktig del i både den regionala och kommunala blågröna infrastrukturen.

De utbredda skogsmarkerna i norr är mycket värdefulla för barrskogslevande arter, till exempel barrskogsmesar, som kräver större sammanhängande skogsområden.

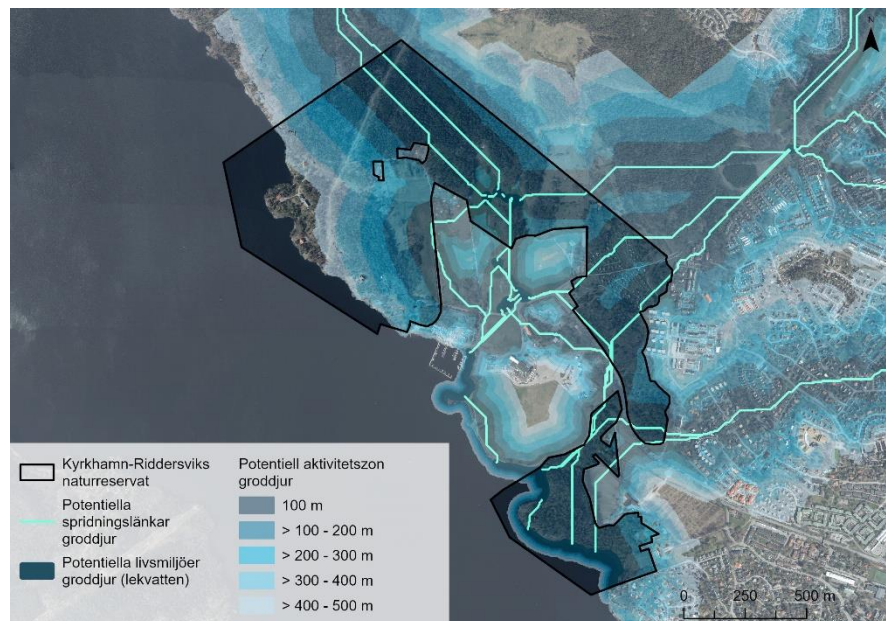
Figur 13. Stadens habitatnätverk för barrskogsmesar (Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2023).

Ädellövmiljöerna i både Kyrkhamn och Riddersvik är livsmiljöer för vedlevande insekter och utgör viktiga delar av habitatnätverket som bedöms ha relativ god konnektivitet.

Figur 14. Stadens habitatnätverk för vedlevande insekter knutna till ädellöv (Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2023).

Den långa kuststräckan längs Mälaren med en mycket stor andel naturstrand ger groddjur och en del andra våtmarksarter goda förutsättningar i området. Det finns också flera områden som kan fungera som sommar- eller övervintringsområden inom reservatets skogsområden.

Figur 15. Stadens habitatnätverk med livsmiljöer för groddjur (Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2023).

Rekreativa värden

Reservatet är välbesökt året runt. Det är möjligt att ta sig till området med kollektivtrafik, bil, cykel eller till fots. Tillgången till kollektivtrafik utgörs av buss som stannar vid Lingonrisgränd i den mellersta delen av området och en hållplats vid Riddersvik. Inom reservatet finns även parkering för cykel och mindre bilparkeringar. En större parkeringsplats finns i närheten av Lövestadadet strax utanför reservatet. Promenad- och motionsstråken är mycket välanvända. I norr finns möjlighet att fortsätta in i Görvålns naturreservat och att följa Upplandsleden eller Mälardalsleden norrut. Reservatet används för orientering både för träningar och tävlingar

I Kyrkhamn finns ett stenbrott och flera äldre byggnader som berättar om områdets historia och det tidigare brukssamhället. I en av byggnaderna, Kyrkhamnstorpet, finns en naturskola som bedriver naturpedagogisk verksamhet. Två byggnader används som sommarcaféer – Kontorsvillan och Sommarstugan. I flera av de övriga byggnaderna (Markenteriet, Kasernen, Folkskolan och Stenvillan) finns konstnärsateljéer och verkstäder ibland hålls öppna för allmänheten, till exempel på Kyrkhamnsdagen.

Området är tydligt kulturlandskap med spår från bronsåldern fram till 1900-talets början. Fornlämningar, äldre odlingsstrukturer, torp, Riddersviks herrgårdsmiljö och den engelska parken har en historisk kontinuitet och är ett värdefullt inslag i området. Resterna av ett brukssamhälle med kvarvarande bebyggelse berättar om områdets långa och varierade historia.

Längs Mälaren finns vida utsikter från klipporna och möjlighet till bad. På flera ställen finns också rastplatser och möjlighet att elda på anlagda grillplatser.

Lövstabadet ingår inte i naturreservatet men lockar besökare från ett större område. Badplatsen erbjuder stora gräsytor, sandstrand med gungor och beachvolleyboll. Här finns även bryggor, toalett och omklädningsrum. Sommartid har en mindre kiosk samt ett sommarcafé öppet i anslutning till badet.

I öster ligger ett stort koloniområde. Här finns möjlighet att ströva runt bland trädgårdarna och att besöka Sinnenas trädgård som ligger centralt i området.

Söder om deponierna i Lövsta ligger Riddersvik. Huvudbyggnaderna till Riddersviks gård ligger utanför reservatsgränsen, medan större delen av den ursprungliga gårdsmiljön ingår i reservatet. Här finns en 4H-gård, äldre herrgårdsbyggnader, ett stall och den engelska parken som har ett kulturhistoriskt värde. Ridverksamheten har möjlighet att nyttja området för ridturer längs de sträckor av väg och gångbanor som är markerade i Figur 17

Närområdet erbjuder även flertalet aktiviteter som golf och skytte, delvis inom reservatet.

Figur 16. Översikt över vägar och stigar, föreslagna entréer och befintliga och föreslagna målpunkter i Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat.

Figur 17. Översikt över stigar och vägar i och kring naturreservatet där ridning är tillåten.

Den variationsrika naturen och topografin, kulturmiljön. parkrummen och det vattennära läget bidrar till flera upplevelsevärden som:

- Orördhet och trolska naturmiljöer (påtaglig naturkänsla, frånvaro av andra människor, naturmystik)
- Skogskänsla (omslutande skog, naturliga ljud och dofter)
- Utblickar och öppna landskap (vida och långa vyer)
- Variationsrikedom och naturpedagogik (artrikedom, nåbar natur, möjlig upptäckarglädje)
- Kulturhistoria och levande landsbygd (synbara historiska avtryck)
- Aktivitet och utmaning (rörelse, sport)

Inom området finns alla de ovan nämnda upplevelsevärdena representerade på en eller flera platser. Stora delar av naturreservatet utgörs av skog med påtaglig skogskänsla. Här ges möjlighet att finna lugn och ro, tystnad, och att njuta av skogens alla intryck utan att påverkas av bebyggelse och bilvägar. Kyrkhamn finns också med i rapporten *Guide till tystnaden* - Stockholms stad, där rofyllda platser är utpekade.

Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat har en natur med hög variationsrikedom och den kuperade terrängen skapar branter och delvis vida vyer. För personer som söker ensamhet eller utmaningar i naturen finns ett nätverk av mindre stigar som går genom mer obruten och kuperad terräng. Den obanade terrängen kan också utnyttjas av scout- och orienteringsverksamheter.

Kyrkhamn-Riddersviks naturreservat är idag ett uppskattat rekreatiomsområde där besökare kan vandra, bada, uppleva natur- och kulturmiljöer och njuta av utsikten över Mälaren. Kombinationen av höga natur- och kulturvärden gör området unikt i staden.

Plandel – beskrivning av områdets skötsel

Övergripande mål för skötsel

Målbild

Det gamla odlingslandskapet med åkermark, rester av ängsmarker och hållmarkstorrängar, brynmiljöer och trädbärande biotoper hålls i hävd genom maskinell slåtter, lieslåtter och bete, samt naturvårdsskötsel med röjning och gallring av igenväxningsvegetation.

Det finns en stor sammanhängande naturskog som är livsmiljö för skogslevande fåglar och arter av kryptogamer och insekter knutna till gammal skog. Skogsbiotoper som inte är beroende av hävd utvecklas huvudsakligen genom att naturliga processer får fortgå. Vissa delar av skogsmarken utgörs av naturliga lövskogar med hög luftfuktighet och med ett stort inslag av död ved i olika dimensioner och stadier av nedbrytning. Det historiska skogslandskapet är väl bevarat och de strukturer, element samt arter som kräver hävd, solbelysning och återkommande störning finns i stor mängd. I glesa skogspartier sker förnygring av tall, ek och lind.

Kantzoner mellan naturtyperna är välutvecklade och präglas av en mångfald av buskar och träd med varierande ålder och storlek samt en örtrik flora som gynnar många insekter, såsom pollinatörer som solitärbin och fjärilar. Även fältskiktet i en gles och luckig skogsmark är örtrikt. Den engelska parken utgör en historisk parkmiljö som genom skötsel av träd- och fältskikt följer den ursprungliga parkidé som gestaltades i slutet av 1700-talet. Parken sköts och vårdas på så sätt att kulturhistoriska och ekologiska värden knutna till gammal lind, ek och tall samt torrbacksflora främjas.

Gamla solbelysta tallar och gamla mulmrika ekar och lindar ger goda förutsättningar för en rik vedinsektsfauna.

Bäckravinen med sina olika typer av delsträckor är ett öppet vattendrag där fluviala processer får verka. Det finns skuggiga partier som håller nere vattentemperaturen vilket gynnar många djur

i vattnet. Svämplan förekommer. Död ved i vattnet är också värdefullt för djur och naturliga hydromorfologiska processer och får ligga kvar.

Småvatten i form av dammar i golfbanan utgör biotoper för groddjur och vatteninsekter.

Fladdermöss har god tillgång till boplatser i hålträd och i gamla hus och strukturer (till exempel jordkällare) i kulturmiljön. Det finns födosöksområden för fladdermöss med insektsrika miljöer och det finns stråk i landskapet lämpliga för fladdermössens rörelser. Områden som i nuläget inte är belysta hålls mörka för en god ekologisk funktion för fladdermöss och andra nattlevande arter. Belysta områden har belysning som påverkar reservatets djurliv så lite som möjligt.

Mälarens stränder utgörs av en oexploaterad naturstrand fri från skräp och hårt slitage. Mälarens vattenmiljö – såväl i grunda som djupare områden – har god vattenkvalitet och utgör livsmiljö för fisk, fåglar, och bottenlevande organismer.

Reservatet erbjuder en variation av upplevelsevärden som tilltalar olika intressen och besökare från både Stockholms stad och Järfälla kommun. Det är möjligt att ta sig runt i naturreservatet även för personer som har svårt att gå i terrängen eller på kuperade naturstigar. Naturupplevelser, möjlighet att ströva i ett stort naturområde, kontakten med Mälarens vatten och stränder, och platser för naturpedagogik är viktiga kvaliteter i Kyrkhamn för välbefinnande, återhämtning och lärande.

Det är lätt att orientera sig i reservatet genom tydliga entréer med informationsskyltar och utmärkta stigar. Sitt-, rast- och grillplatser som finns på strategiskt utvalda platser erbjuder möjligheter till vila, social samvaro och utsikt.

Allmänna riktlinjer för skötsel

Generella riktlinjer för skog och trädbiotoper

Röjningar och gallringar av restaurerande karaktär som frihuggning av eka och hagmarksträd, är nödvändiga när skog med beteshistorik eller annan typ av hävd i utmarker och trädklädd betesmark ska återskapas. Restaureringshuggningar i homogena likåldriga bestånd i syfte att skapa en luckig och variationsrik skog behöver också göras inom några skötselområden i naturreservatet. Vid restaureringsarbete, naturvårdsgallring och frihuggning är det viktigt att expertis med lång erfarenhet av naturvård utför stämplingen, det vill säga anger vilka träd och buskar som ska fällas

respektive sparas. Vid frihuggning av träd (initial restaurerande åtgärd) ska träd som tidigare stått öppet frihuggas genom att konkurrerande träd avverkas, genom att sly röjs och täta buskage som skuggar stammen tas bort, glesas ut eller begränsas. Frihuggning behöver ofta göras i flera steg över flera år för att inte förändringen ska ske alltför snabbt. Hur snabbt frihuggningen bör göras beror på hur länge trädet har stått beskuggat. Samtidigt som de gamla träden gynnas ska också en naturlig föryngring säkras vilket innebär att slyröjning eller gallring inte får vara så omfattande att nya träd inte tillåts växa upp i skötselområdet.

Vid skogliga åtgärder ska regelmässigt följande värdefulla småbiotoper och element sparas utan att skadas:

- Gamla träd, grova träd, hålträd, träd med vedblottor, träd med savflöden
- Stående och liggande död ved, grova döda grenar i så stora längder som möjligt. Död ved ska dock inte läggas på ytor med fornlämningar eller möjliga fornlämningar
- Vitala träd som utgör betydelsefulla efterträdare till gamla träd, blommande/bärande träd med betydelse för pollinatörer och fåglar
- Skuggade branter, hållar och block med mossor
- Små gölar och vattensamlingar samt rinnande vatten. Avverkning i sumpskog, fuktdråg undviks
- Känslig flora och örtrikt fältskikt.

Undvika markskador, känsliga biotoper och utföra åtgärder vid rätt tidpunkt på året

Vid skogliga åtgärder ska markskador undvikas. För att inte fågellivet ska störas ska röjningsarbeten, skogsskötselåtgärder och trädvårdsåtgärder i regel inte utföras mellan 1 mars och 31 juli. Detta gäller inte avlägsnande av riskträd. Vinter när det finns tjäle i marken är en optimal tidpunkt.

Hantering av stormfälld skog, döda träd och frågor kring granbarkborre

Skogsvårdslagen gäller inte i naturreservat. I naturreservat får det finnas större mängder död ved per hektar än vad skogsvårdslagen anger. Om det uppstår stormfälld skog eller brandfält är utgångspunkten att fallna träd lämnas orörda eftersom stormfällning är en naturlig störningsregim som är viktig för skogsekologiska processer. Vindfällna som är farliga för människor och som finns i besöksfrekventa områden, ska sågas och lämnas i säkert läge eller föras till lämplig plats längre bort.

I skogen i Kyrkhamn finns i nuläget partier med granbarkborredödad gran som blivit torrträd och faller. Det kommer säkerligen att uppstå även i framtiden. Träd som dödsats av granbarkborre ska få utgöra död ved som bryts ned i skogen såvida det inte gäller områden där direkt konflikt uppstår med reservatsbesökarnas framkomlighet i stråk som är viktiga för det rörliga friluftslivet.

Stigar och vandringsleder ska vara framkomliga. Träd som fallit eller riskerar att falla ned över befintliga stigar, stängsel, anläggningar eller kulturhistoriska lämningar kan fällas, kapas, och flyttas till lämplig plats inom skötselplanens område. Stockarna ska bevaras i hela sin längd eller i så stora delar som möjligt. Om fara kan undanröjas genom att värdefulla träd beskärs, ska träden inte avverkas.

Hantering av avverkade träd, buskar och sly

Huvudinriktningen är att avverkade träd och buskar lämnas kvar på lämpliga platser inom skötselområdet eller inom annat närliggande skötselområde, till exempel i skogsmarkerna eller hopsamlat i högar i solexponerade lägen. Det är också lämpligt med återbruk av trädstammar genom att tillverka sittplatser, utelekkonstruktioner m.m. av stammar från naturreservatet.

Rishögar lämnas såvida det ej stör framkomligheten för friluftslivet eller upptar alltför stor yta. Fältskikt med örtrik flora eller mark med fornlämningar undviks som upplagsplats för ris. Vid omfattande restaureringsgallringar kan så stora mängder avverkningsrester uppstå att en del behöver avlägsnas. Avverkningsrester som ska tas bort från området får inte ligga kvar utan övertäckning under vedinsekternas viktigaste flygtid i april-juli. Detta för att undvika att veden drar till sig insekter som lägger ägg i veden. När den sedan förs bort kan stora mängder larver dödas.

Skötsel av brynmiljöer och skogsbackar

Brynmiljöerna hålls öppna och solbelysta genom röjning av sly och plockhuggning så att större träd av ek, ask, lind, säl, asp, björk, fågelbär, hagtorn, spärrgreniga tallar och granar gynnas och blir en del av brynens och skogsbackarnas karaktär.

I övergången mellan skog och öppet landskap ska det skapas goda förutsättningar för artrika brynmiljöer med solbelyst död ved. Brynmiljöerna i skogsbackar i ett öppet landskap hålls öppna och solbelysta genom röjning av sly och plockhuggning. Större träd av ek, ask, lind, säl, asp, björk, fågelbär, tall och samtliga hålträd gynnas och är en del av områdets karaktär. Så kallade ljusträd, dvs

träd med spärrgrening krona som har fått utvecklas under ljusa förhållanden, gynnas.

Restaurering av tallskog

Det finns stora områden i Kyrkhamn med tidigare ljusöppna tallskogar som blivit slutna av uppväxande gran, tall och björk.

Skogsbestånd med äldre tall och tallöverståndare som står i ett tätt trädskikt kan restaureras genom naturvårdsgallring så att ett luckigt mosaikartat bestånd uppkommer. Detsamma gäller för utnga tallbestånd där heterogeniteten behöver öka. En riktlinje är att en ljusöppen tallskog med karaktär av betad skog eller skog präglad av brand har omkring 300 stammar per hektar.

Vid behov kan markstörning utföras i sandig/grusig mark för att skapa substrat gynnsamma för boplatser för vildbin.

Skötsel av kulturlandskapet

Bevara den tidigare odlingsmarken öppen, till odlingsmarken angränsande äldre ädellövträd och skogsbryn som ramar in öppna landskapsutsnitt, gärna genom bete.

Fornlämningar och spår från tidigare verksamhet ska hållas fria från låg växtlighet död ved och nedfallna träd och grenar.

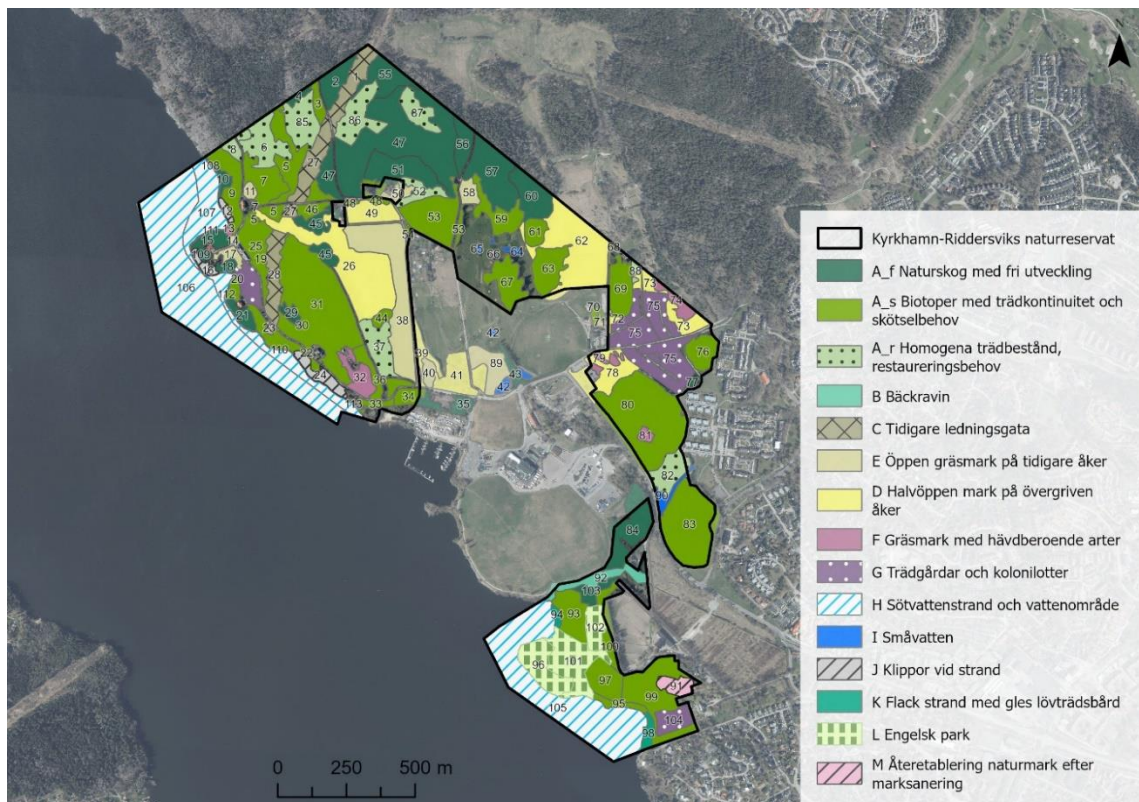
All bebyggelse med kulturhistoriskt värde ska underhållas med traditionella metoder och material. Byggnadsdelar som behöver bytas ska ersättas med likvärdiga vad gäller utformning, ytskikt och material. Använd byggnaderna för ändamål som är förenliga med deras kulturhistoriska värde och ursprungliga funktioner.

Skötseltyper och skötselobjekt

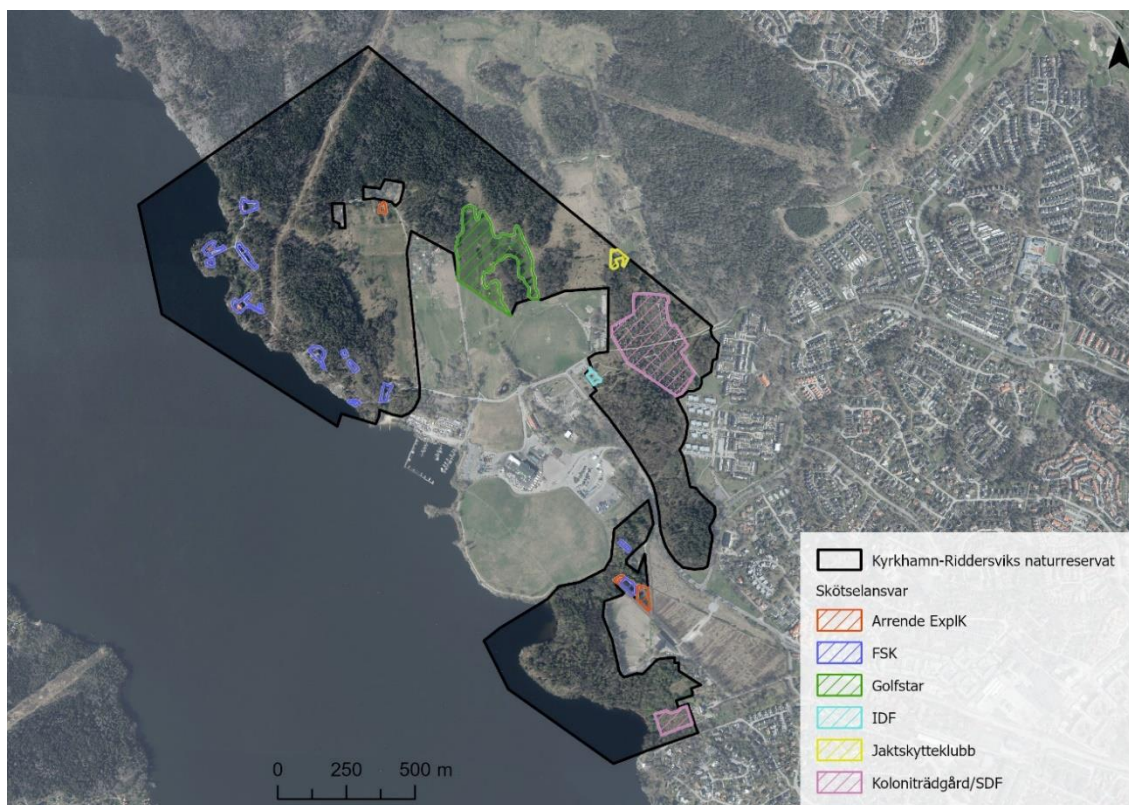
Reservatet har delats in i 15 olika skötseltyper (Figur 18, Bilaga A). Varje skötseltyp har fått både ett namn och en bokstavsbezeichnung. Skötseltyperna beskrivs översiktligt i Tabell 2 nedan. Varje skötseltyp utgörs av en eller flera objekt med liknande biotyper som har liknande skötselbehov. Skötselplanen omfattar 113 objekt som är numrerade på skötselplanskartan. Nio av dessa objekt ligger helt utanför naturreservatet och några skötselobjektet sträcker sig delvis utanför reservatsgränsen.

I reservatet finns områden som inte sköts av reservatsförvaltaren (Figur 19). Fastighetskontoret ansvarar för skötsel och underhåll av byggnader, anläggningar och växtlighet inom i kartan utpekade

områden. Fällning av träd över 80 år ansvarar stadsdelsförvaltningen för. Idrottsförvaltningen ansvarar för skötsel och underhåll av elljusspåret och utegym. Golfbanan sköts av klubben Hässelby Golfstar. Klubbhuset vid skjutbanan och närområdet sköts av Bromma jaktskytteklubb. Klubben sköter också deras jaktstig. Skötsel av flera områden närmast 4H gården i Riddersvik regleras genom exploateringskontorets arrendeavtal. Skötsel av reservatets två koloniområden regleras genom arrendeavtal.

Figur 18. Översikt skötseltyper och numrerade skötselobjekt

Figur 19. I reservatet finns områden som inte sköts av reservatsförvaltaren.

Tabell 2. Översikt över skötseltyper med kort beskrivning.

Skötsel- typ	Kort beskrivning av skötseltyp	Yta (ha)	Objekt
A_f	Naturskog (eller skog som inom några decennier blir naturskog) med fri utveckling. För vissa objekt ingår punktinsatser (exempelvis frihuggning av enskilda träd eller fornlämning) Objekten utgörs av barrnaturskogar, slutna lövskogar, slutna triviallövskog med hög luftfuktighet i anslutning till en bäckkravin, hållmarkstallskogar, liksom några hållmarker. Några objekt utgörs av 50-åriga slutna lövskogar som uppstått på övergiven åkermark där successionen har gått ganska långt. I Riddersvik utgörs objektet av en slutna triviallövskog i anslutning till en bäckkravin. Biotoper som inte hotas av igenväxning.	20,4	2, 4, 10, 15, 18, 21, 29, 30, 35, 43, 45, 47, 51, 55, 56, 57, 60, 77, 84, 103, 108, 109
A_r	Homogena trädbestånd med restaureringsbehov. Skog uppkommen efter omfattande avverkning, likåldrig skog, skog med lämnade fröträd eller homogena trädbestånd uppkomna av igenväxning av åker. Initiala åtgärder behövs för att påskynda att skogen får mer variation.	8,7	6, 8, 37, 52, 82, 85, 86, 87, 88
A_s	Biotoper med trädkontinuitet (tallskogar, ekmiljöer, blandskogar) som har högst bevarandevärden när de är glesa eller luckiga och solbelysta och där frånvaro av störning (brand, storm, skogsbete, småskalig plockhuggning) gjort att skogen blivit tätare. Återkommande skötselåtgärder behövs för att bibehålla en gles eller luckig skog med solexponering. Det krävs ibland initialt mer omfattande åtgärder såsom frihuggning av grova tallar och ädellövträd.	39,6	3, 5, 7, 9, 20, 22, 25, 31, 33, 34, 36, 44, 46, 48, 53, 54, 59, 61, 63, 67, 68, 69, 70, 76, 80, 83, 93, 95, 97, 99, 100
B	Bäckkravin i bäck med i stora delar naturligt skapad fåra. Bäckfåran rensas regelbundet från skräp. Befintligt metallstängsel tas bort. De träd som på grund av erosion riskerar att skada 4H-gårdens byggnader besiktigas och beskärs (eller vid behov fälls).	0,9	92
C	Tidigare ledningsgata. Biotop som kräver återkommande skötsel för att bibehålla värden som är knutna till örtrikt fältskikt, solbelysta hållar och brynlik miljö med uppväxande lövträd som återkommande hålls efter.	4,1	1, 23, 27, 28
D	Halvöppen mark på övergiven åker. Successionsstadium med med mosaik av gräsmark med blommor, blommande buskar/buske och fläckvis med uppväxta lövträd på övergiven åker. Sköts med slåtter eller bete.	11,7	26, 39, 41, 62, 72, 73, 78,
E	Öppen gräsmark på tidigare åker. Sköts med slåtter eller bete.	5	11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 71, 89

Skötsel- typ	Kort beskrivning av skötseltyp	Yta (ha)	Objekt
F	Öppen eller halvöppen mark med hävdberoende arter och ofta med en historik som ängs- eller betesmark. Sköts med slåtter och ev bete.	1,8	13, 32, 66, 74, 79, 81
G	Trädgårdar och kolonilotter. Trädgårdsskötsel som gynnar den biologiska mångfalden. Ingen odling av invasiva främmande arter.	5,9	19, 75, 104
H	Sötvattenstrand och vattenområde i Mälaren. Naturliga stränder, hård- och mjukbottnar samt sötvattenmiljön bevaras så att artrikedomen får förutsättningar att öka. I den löpande skötseln ingår att bevaka att dessa är fria från skräp.	22,4	105, 106, 107, 110
I	Småvatten och anslutande bäck/dike. Skuggande vegetation vid dammar hålls efter, liksom igenväxningsvegetation som vass och kavedun. Vatten kan fyllas på vid behov.	0,5	42, 64, 65, 90, 91
J	Klippor och strand. Om täckning av träd och buskar ökar ska röjning göras. Strand och klippor hålls fria från skräp.	1	12, 16, 24
K	Flacka stränder med gles lövträdsbård. Strandnära lövskog som domineras av al, med inslag av tall och ek. Sikt mot Mälaren. Initiala åtgärder kan vara att gallra ut sly och ungräd av lövträd för att öka ljusinsläpp och öka sikten till vattnet. Löpande skötsel omfattar att upprätthålla ljusinsläppet genom återkommande slyröjningar.	0,5	94, 98
L	Engelsk park vid Mälaren med gammal och gles tallskog på Tempeludden, skogsmark med gamla lindar och lärkträd samt Stjärnparken med i rader planterade lindar. Initial skötsel omfattar slyröjningar med syftet att öppna upp de igenväxta skogsmiljöerna. Därefter hålls sly efter genom återkommande slyröjningar. Skötsel av torräng och fältskikt med smalbladiga gräs och örter. Bruksgräsmatta runt paviljong.	4,4	96, 101, 102
M	Återetablering av naturmark efter marksanering inom område som utgjorts av kulle med utfylld mark.	0,6	91

Naturskog med fri utveckling - A_f

Beskrivning

Objekten som förts till skötseltypen utgörs i de allra flesta fall av gamla skogar med lång skoglig kontinuitet och karaktär av naturskog. De utgörs av biotyper där det är lämpligt med fri utveckling eller fri utveckling med punktinsatser (exempelvis frihuggning av enstaka ljusberoende äldre träd eller kring fornlämning).

Den norra och den västra delen av skötselplaneområdet utgörs av sammanhängande skog och utgör en del av kilen i den regionala gröna infrastrukturen. Flertalet av skogsområdena ligger inom det sammanhängande skogsbältet och har sådana strukturer, processer och sådant artinnehåll att de uppfyller kriterier för att klassas som Natura 2000-naturtypen västlig taiga eller är i närheten av att klassas som sådan. Barrskogar, lövblandade barrskogar, hällmarkstallskogar och några hällmarker utgör också objekt. Några strandskogar med åldersvariation, gamla träd och död ved har också förts till skötseltypen.

Några objekt utgörs av 50-åriga slutna lövskogar som uppstått på övergiven åkermark. Där har trädbestånden börjar åldras och bilda död ved och grova träd och det lämpligaste är att lämna skogen för fri utveckling eftersom igenväxningen av öppen mark nått så långt.

I Riddersvik finns en sluten triviallövskog med al, asp, björk, ask, lönn och poppel i anslutning till en bäckravin. Där finns partier med grova lågor och högstubbar. Marken är småkuperad. I fältskiktet finns på våren områden där blåsippa är utbredd. Stinksyska och kirskaal är vanliga arter i fältskiktet.

Inom objekt 47 finns en fornlämning som kräver särskild hänsyn vid skötsel.

Målbild

Äldre eller gammal flerskiktad barrskog, hällmarkstallskog, lövblandad barrskog, lövskog med hög luftfuktighet med ett stort inslag av död ved som är eller utvecklas till naturskog/kontinuitetsskog. Skogarna är variationsrika, flerskiktade och olikåldriga med överståndare av gamla träd och allmänt med död ved spritt i biotopen. Det finns gott om torrakor, högstubbar, lågor och hålträd som gynnar insektsfaunan, vedsvamparna, fågellivet och fladdermusfaunan. Marken har ett naturligt fält- och bottenskikt inklusive marklevande svampar. De bäckar och fuktstråk som finns har naturlig hydrologi.

Ekologiska värdeelement

- Gamla träd
- Grova träd
- Högstubbar och lågor
- Beskuggad lodyta med mossor
- Höllar

Rekreativa element

- Utsiktspunkter
- Plats för naturlek
- Plats för skogskänsla
- Vandringsstigar
- Vårflora med blåsippor

Kulturrehistoriska värdebärande element

- Fornlämningar och övriga historiska lämningar

Målarter

- Fladdermöss: mustasch-/taigafladdermus och brunlångöra.
- Fåglar: duvhök, spillkråka, mindre hackspett, entita, grönsångare, talltita, tofsmes
- Skalbaggar: åttafläckig praktbagge, aspvedgnagare, myskbock
- Svamp: tallticka
- Kärleväxt: Blåsippa

Bevarandemål

- Bevara barnaturskog eller slutet lövskog och förstärka dess ekologiska funktion. Biotopen ska utgöras av gammal skog med kontinuerligt tillskapande av gamla träd, död ved och naturlig förnygring. (Objekt 47, 51, 56, 57, 60).
- Bevara beskuggad lodyta med mossor. (Objekt 30).
- Bevara varierad och luckig skog med gamla träd. (Objekt: 10, 15, 29).
- Bevara höllmarkstallskog och förstärka dess ekologiska funktion. Gamla tallar, torrakor, solbelysta substrat ska utvecklas kontinuerligt. (Objekt 2, 21).
- Bevara solbelyst höllmark. (Objekt 4, 29).
- Utveckla igenväxningssuccession till lövrik skog med stort innehåll av död ved och åldrande träd. (Objekt 18, 35, 43, 45, 55, 77, 84).
- Bevara fornlämning L2017:8664 (Objekt 47)

Skötselåtgärder

- Skog för fri utveckling / egen dynamik. (Objekt 2, 10, 18, 21, 30, 35, 45, 55, 56, 57, 77).
- Skog för fri utveckling och möjligen med punktinsatser. (Objekt 15, 43, 47, 51, 60, 84).
- Öppna hållmarker kräver vanligen inte någon skötsel. Om träd och buskar ökar ska röjning utföras. Enstaka träd och buskar hör dock hemma i biotopen. (Objekt 4, 29).
- Bevara sluten lövskog och förstärka dess ekologiska funktion. Biotopen ska utgöras av gammal skog med kontinuerligt tillskapande av gamla träd, död ved och naturlig föryngring. (Objekt: 103).

Objekt med behov av punktinsatser

- Objekt 15: utgörs av blandskog i anslutning till hus och strand. Här växer gammal grov tall, hagmarksgran, ung alm, grov klibbal, medelålders knäckepil, asp och björk samt lågväxt aspsly. Skogen är gles förutom de täta strandsnåren. Återkommande punktinsatser är att kontrollera att gamla ljusberoende träd inte beskuggas samt vid behov gallra fram siktluckor till vattnet i strandnära skogen.
- Objekt 43: utgörs av lövskogsduke invid småvatten. Här är lämpliga punktinsatser att skapa veddepåer, tillskapa död ved genom ringbarkning och katning samt anlägga övervintringshabitat för groddjur.
- Objekt 47, 51: utgörs av gammal barrblandskog. Det finns högre tallöverståndare i åldersspannet 150–200 år. Skogen har blivit tätare av inväxt av gran. Ekologisk funktion för ljusberoende arter ökar om gallring eller frihuggning utförs runt ett urval av tallöverståndarna. Det är också möjligt att låta skogen bli mer sluten så att barrnatureskogens arter knutna till sluten skog gynnas.
- Objekt 60: utgörs av en varierad skog i kuperad terräng där gran dominerar i de lägre partierna och ek växer i de högre partierna. En grov och vidkronig ek finns i det östra brynet. I buskskiktet finns bland annat hassel. Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär är frihuggning av hagmarksträd och träd som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden runt den vidkroniga eken.
- Objekt 84: utgörs av lövskog kring Kvarnstugan mellan Lövstavägen och bäckravinen i Riddersvik. Skogen utgörs dels av igenväxningsskog på tidigare avröjd mark kopplat till sopstationen, dels av lövskog med längre kontinuitet. Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär utgörs av att demontera metallstängsel som troligen satts upp som gräns mot

sopstationsområdet. Kanadensiskt gullris i anslutning till Lövestavägen behöver bekämpas. Området är bitvis tätt av sly och uppväxande träd. Det är lämpligt att gallra uppväxande träd så att vidkroniga stora lövträd kan utvecklas. Ringbarkning och veteraniseringsåtgärder som katning kan utföras för att skapa mer död ved.

Tidpunkt: sensommar, höst, vinter

Biotoper med trädkontinuitet och skötselbehov - A_s

Beskrivning

Objekten som förts till skötseltypen utgörs i de allra flesta fall av biotoper med lång trädkontinuitet där de gamla träden av ek eller tall, ofta med vidväxta kronor, utvecklats under ljusöppna förhållanden. Arter knutna till biotopen gynnas av ljusöppna förhållanden. Utan störning av vegetationen växer biotopen igen, ofta med gran, asp, björk eller andra trädslag. Tidigare öppna bryn blir täta av slutna buskage och lövslä.

Flera av objekten utgörs av skogsbackar i öppen mark. Många av biotoperna har en historik med skogsbete. Småskalig plockhuggning kan också ha förekommit. Ofta finns inslag av blommande buskar eller träd som hagtorn, rönn, oxel, sälk och ofta bildar områdena bryn mot öppen mark. Fältskiktet är mestadels örtrikt med smalbladiga gräs. En del av objekten är fortfarande glesa, eller luckiga och ljusöppna skogar, medan andra har blivit täta på grund av igenväxning.

I Kyrkhamn finns 9 objekt där inslaget av ekar är karaktäristiskt för biotopen, 7 objekt med tallskog och 4 objekt med barr- eller blandskog. Några av objekten innehåller gamla träd med större hålbildningar. Objekt 7 utgörs av skogsbestånd som tidigare varit gles och troligen betad skog som nu är tät av uppväxande tall och gran som självgallrar och har gamla tallöverståndare på 150-200 år. Objekt 3 utgörs av skogsbrukat skogsbestånd med tätt skikt av uppväxande träd och inslag av tallöverståndare.

I Riddersvik utgör Objekt 93 en sluten gammal flerskiktad blandskog med tall, ek, lind, lönn, sälk, asp, björk och hassel. I vissa delar utgörs skogen helt och hållet av tall. Det är allmänt med tallöverståndare över 200 år men det dominerande trädskiktet av tall utgörs av träd kring 100 år. Området är under igenväxning av främst lönn, men även ek, sälk, asp och björk. Tallföryngring saknas. Fältskiktet är gräsdominerat. Det finns enstaka jätteekar och lindar.

Objekt 97 utgörs av en lundartad blandskog med äldre tallar och efterträdare samt krattekar, klenare hasselbuketter och enstaka unga lindar. Även björk och enstaka lärkträd finns. Fältskikt med lundgröe och blåsippra. Området befinner sig under igenväxning av lövsly, främst av triviallöf, men även sly och yngre träd av lind.

Objekt 95 utgörs av skog med äldre tall som i dagsläget är relativt igenväxt. Vid stranden finns gles skog med äldre tallar och grillplats med stockar av tall att sitta på.

Objekt 100 utgörs av en smal remsa mellan hästhagen och Stjärnparken. Trädskiktet domineras av ek och tall, men även asp och lönn bildar bryn mot hästhagen. Buskskiktet är relativt tätt bevuxet med sly.

Objekt 99 utgörs av en lundartad ekmiljö norr och nordväst om Riddersviks gård. Här finns ett flertal fina gamla ekar varav flera har håligheter med mulm, samt en del efterträdare. Även enstaka almar, grova tallar samt högresta hasselbuketter. Lågor av ädellövträd förekommer allmänt, främst i partiet med många grova ekar. En stående död ek finns och levande ek med död ved. Stor åldersspridning men problem med föryngring av ek och tall. Söder om trädgården finns ett nordvänt bryn med äldre ekar, lönn och enstaka lind och asp. I denna del har sly röjts regelbundet.

Inom objekt 25, 34, 63, 80 och 97 finns fornlämningar och kulturhistoriska lämningar som kräver särskild hänsyn vid åtgärder. Se rubrik ”skötsel av fornlämningar”

Målbild

Det historiska landskapet är väl bevarat. Strukturer, element och de arter som kräver hävd, ljusexponering och återkommande störning finns i stor mängd. Landskapet karaktäriseras av glesa skogar med vidkroniga träd, trädklädda betesmarker, betade skogsbackar i åkrarna och ljusöppna bryn med blommande träd och buskar mellan skog och öppen mark. I de glesa skogarna sker föryngring av tall och ek. I kantzoner och i gles och luckig skog är fältskiktet örtrikt. Substrat och blomrikedom gynnar många insekter, däribland pollinatörer.

Den mest eftertraktade målbilden är att låta en stor del av hävden utföras av betande djur. Är detta inte möjligt behöver de strukturer, element och processer som betesdjuren skapar så långt som möjligt ersättas av återkommande slyröjning, naturvårdsgallring och i vissa gläntor och bryn även slåtter.

Objekt 93 består av luckig varierad skog där gamla tallar står ljusöppet med inslag av ek och hassel. Skogen liknar tallmiljön vid

Tempeludden (objekt 96). Tall föryngrar sig i området och död ved förekommer både i stående och liggande form. Det finns visuell kontakt med Lövstafjärden och vattenspegeln syns mellan tallstammarna.

Objekt 95 och 97 består av en gles tallskog och liknar tallmiljön vid Tempeludden (objekt 96). Skogen är gles med solbelysta tallar och det finns föryngring av tall och död ved av tall, men även föryngring av ek och lind. Objekt 95 innehåller även strandskog som domineras av al, med visst inslag av tall och ek och det finns sikt mot Mälaren.

Objekt 99 består av en luckig och gles ädellövskog med solbelysta solitära grova ekar. Det finns föryngring av ek. Inslaget av död ved är stort, både i form av liggande och stående död ved. Grov hassel finns i buskskiktet, och i hasselbuketterna bildas kontinuerlig döda stammar.

Objekt 100 utgörs av en öppen skogsmiljö som bildar bryn mot hagmarken. Det finns inslag av gamla träd. Åldersspridningen är god hos ek, lind och tall och dessa trädslag föryngras.

Ekologiska värdeelement

- Vidkroniga grova träd såsom spärrgreniga ekar, stora sälgar och tallar med grova grenar
- Solbelysta hållar, sandblottor, solbelyst död ved
- Gläntor och luckor
- Gamla hasselbuketter
- Blommande buskar och träd
- Örtrik flora

Kultuhistoriska värdebärande element

- Äldre ädellövträd som kantar öppna landskapsutsnitt
- Förekomsten av rester och spår från byggnader, jordkällare och stenbrott
- Fornlämningar och övriga historiska lämningar

Rekreativa element

- Plats för naturobservationer
- Plats med vattenkontakt
- Plats med utsikt över Mälaren
- Vandringsstigar

Målarter

- Fladdermöss: nordfladdermus, trollpipistrell- och dvärgpipistrell

- Vedinsekter på ek eller knutna till ek: skeppsvarvsfluga, hålskenknäppare, gul gaddbagge, gulbent kamklobagge, matt blombagge, lindvedvivel, barkbaggen, brokig barksvartbagge, plattad lövvedborre, håltränsklokrypare
- Vedinsekter på tall: furuvedvivel
- Vedinsekter på klen lövved: gul gaddbagge och skulderfläckad gaddbagge.
- Svampar knutna till tall: tallticka, blomkålssvamp
- Svampar knutna till ek: tårticka
- Insekter knutna till tall: reliktböck, åttafläckig praktbagge
- Sandlevande insekter: svartpälsbi, bivarg, hjärtvägstekel och korsriddarstekel
- Blombesökande insekter: blåklockshumla och blåklocksbi, hartsbi och vialsandbi, vialgökbi
- Kärlväxt: Vippärt

Bevarandemål

- Bevara varierad, luckig, mestadels ljusöppen ekdominerad skog med ängsartade gläntor. Gamla träd samt torrakor och lågor ska kontinuerligt tillskapas. Fältskiktet ska domineras av örter och gräs, lundartade partier får förekomma. Bevarandevärden är ofta knutna till beteshistorik eller ibland slätter i löväng. (Objekt: 20, 22, 33, 36, 53, 54, 59, 67, 68, 69, 70, 76, 80). Objekt 33 utgör gamla ekar som ligger vid Lövstabadet i parkartad miljö. (Objekt 54 är en småbiotop vid vägrenen med några buskar och träd och hävdflora.
- Bevara varierad, luckig, ljusöppen blandskog eller tallskog. Gamla träd av tallar eller ekar (ofta klena senvuxna) eller av andra trädslag samt torrakor och lågor ska kontinuerligt tillskapas. Fältskiktet ska domineras av örter och smalbladiga gräs. Bevarandevärden är ofta knutna till beteshistorik. (Objekt: 9, 25, 31, 34, 61, 63, 83).
- Återskapa och bevara gles, luckig skog eller trädklädd biotop med solbelysta gamla tallar eller ekar och föryngring av de ljusberoende trädslagen. I fältskiktet ska örter och gräs dominera. (Objekt: 5, 7, 44, 46, 48, 93, 95, 97, 99, 100). Objekt 7 utgörs av tidigare gles och troligen betad skog med gamla tallöverståndare där skogen nu är tät av uppväxande tall och gran som självgallrar. Objekt 5 och 46 utgörs av lövskog – delvis med vidkroniga ekar – där biotopen är igenväxt med gran. Objekt 44 utgörs av tidigare åkerholme med ett äldre/gammalt trädskikt av lövträd bestående av ek, björk, asp och rönn samt en apel som växt igen.
- Omvandla brukade skogar med tätt trädskikt av uppväxande träd och inslag av överståndare till luckiga och varierade barrskogar. (Objekt 3 utgörs av tallskog där större virkesuttag gjorts för ett

antal decennier sedan. Fröträd står kvar och skogen har blivit tät av uppväxande tall, björk, asp och gran.)

- Bevara forn- och kulturlämningar (Objekt 25, 34, 63, 80 och 97)

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Frihuggning av hagmarksträd och ljuskrävande träd som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden. (Objekt: 5, 20, 44, 93, 95, 97, 99, 100).
- Frihuggning av grova gamla ekar. (Objekt: 22, 36, 46, 48, 80).
- Luckhuggning och naturvårdsgallring för att skapa heterogenitet i täta bestånd. (Objekt: 7, 3).
- Tillskapa död ved genom katning eller ringbarkning
- Friställning av gamla tallar och försiktig borttagning av sly kring de andra äldre träden. Spara den mesta hasseln och ung lind (Objekt 97).
- Gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet. (Objekt 95) (Är utfört kring grillplatsen som anlagts).
- Objekt 93: Slyröjning av triviallöv och lönn i hela skötselområdet förutom områdets södra del som utgör en rumslig fond till den öppna gräsytan – här sparas buskskikt. Friställning av de äldre tallarna samt de äldre ekarna och lindarna. Hasselknippen och ekar sparas. Torrträd av tall och eventuella tallågor lämnas. Fältskiktet i tallskogen sköts där det är möjligt med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong i mitten av augusti. I mitten av området ligger platsen för en byggd parkdel med en träbänk och där utgör skötseln bruksgräsmatta. Siktlinjer till Mälaren ska skapas.

Tidpunkt: sensommar, höst, vinter.

Löpande skötselåtgärder

Skötseln handlar om att kontinuerligt röja bort sly runt grova ekar och andra hagmarksträd, vid behov begränsa buskage som breder ut sig för mycket samt i de objekt där det finns gläntor med ängsvegetation bevara dessa genom sen slätter på små ytor.

- Skogsbackar, skogsområden och bryn med skogsbeteshistorik eller dylik markhistorik, sköts med bete eller genom att ca vartannat år gå in med röjsåg, och röja igenväxningsvegetation. Buskar, buskage, små trädgrupper som ska finnas kvar över tid men inte bre ut sig sköts genom att glesa ut stammar i kanterna och bland uppväxande träd ta det grövsta av uppväxande stammar. Luckor och gläntor röjs och hålls öppna. Spärrgreniga träd ska stå friställda och solbelysta. (Objekt: 5, 9, 20, 22, 33, 34, 36, 44, 46, 48, 54, 59, 61, 63, 67, 68, 70, 80, 83.) Frekvens: Ca vartannat år. Tidpunkt: Sensommar, höst, vinter

- Selektiv underröjning i skikt med tät vegetation av trädförnygring utförs så att en mosaikartad struktur i undervegetationen uppstår. (Objekt: 3, 5, 7, 9, 31, 34, 53, 59, 61, 63, 67, 69, 76, 80, 83). Frekvens: Vartannat till vart femte år. Tidpunkt: Sensommar, höst, vinter
- Betesdrift är för de allra flesta objekten i skötseltyp A_s en optimal skötselmetod som helt eller delvis kan ersätta ovanstående skötselåtgärder som löpande skötsel. Frekvens: varje till vartannat år om bete är möjligt.
- Störning av vegetationen i syfte att skapa markblottor, sandhak och dylikt. (Objekt: 9, 22). Frekvens: Vartannat till vart femte år. Tidpunkt: Sensommar, höst, vinter.
- Objekt 93: Fältskiktet i tallskogen sköts där det är möjligt med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong. I mitten av området ligger platsen för en byggd parkdel med bänk. Det området anges i Nivås skötselplan för bruksgräsmatta. Underhåll av siktlinjer till Mälaren.
- Objekt 95, 97: Återkommande slyröjningar av triviallöv och lönn en gång per säsong eller vartannat år. Ung ek, lind och hassel undantas slyröjning. Död ved lämnas, både liggande och stående. Trimning av fältskiktet i ädellöv-, tall- och blandbestånd utförs med trimmer och/eller röjsåg eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong. Allt organiskt material ihopsamlas och bortforslas.
- Objekt 100: Gallring av förvuxen sly och slyröjning en gång per säsong. Marken slås med trimmer en gång varje år för att gynna flora och hålla slänten fri från uppslag av alm och lönn. Tidpunkt: Juli-augusti.

Homogena trädbestånd, restaureringsbehov - A_r

Beskrivning

De objekt som förts till skötseltypen utgörs av skogar som är påtagligt påverkade av tidigare skogsavverkning eller utgör succession vid igenväxning av åker. Det är områden som utgörs av ung homogen skog som inte har kvaliteter för att klassas som naturvärdesobjekt, (objekt 85, 86, 87, 9, 88) samt några områden som är ung tät skog med äldre tallar som lämnade fröträd (objekt 8 och 6). Särskilt i objekt 8 är mängden av 150–200-åriga tallar stor. Några områden utgörs av ung till medelålders likåldrig lövskog på tidigare åker (objekt 37, 52, 82). Objekt 82 innehåller också en uträtad bäck och här är det lämpligt att tillskapa en damm, se skötseltyp I.

Målbild

Skogsbestånd med ung till medelålders barrskog med ett skikt av kvarlämnade fröträd har genom naturvårdsgallring snabbt blivit luckig barrskog och börjat få naturskogsstrukturer. De äldre tallarna står solbelyst och i luckorna finns naturlig tallföryngring. På sikt bildas grov död ved och i fläckvis lämnade täta områden sker självgallring. Mängden död ved har ökat genom att träd katats och ringbarkats. Liknande gäller för unga tallbestånd med få eller inga tallöverståndare. Den döda veden och de solbelysta tallarna utgör livsmiljö för vedlevande skalbaggar. De likåldriga och täta lövskogarna på övergiven åkermark har fått åldras och bilda död ved vilket gynnar bland annat hackspettar. I område 82 har en ny damm tillskapats och fuktig lövskog har uppstått runt dammen.

Ekologiska värdeelement

- När restaureringen är uppnådd är det samma typer av element som i skötseltyp A_f.

Rekreativa värdeelement

- När restaureringen är uppnådd kommer platser med skogskänsla vara ett rekreativt element.

Målarter

- När restaureringen är uppnådd är det samma typer av arter som i skötseltyp A_f.

Bevarandemål

- Omvandla homogena medelålders bestånd till luckig och varierad barrskog med gott om död ved av tall och lövträd. (Objekt 85, 88). Tidshorisont: Redan inom några år efter inledande restaureringsåtgärder har en mer varierad trädstruktur, mängden solbelysta äldre tallar och innehållet av död ved markant ökat.
- Omvandla brukade skogar med tätt trädskikt av uppväxande träd och inslag av överståndare av tall till luckiga och varierade tallskogar med allmänt med död ved av tall och lövträd. (Objekt 6, 8, 86, 87). Tidshorisont: Redan inom några år efter inledande restaureringsåtgärder har en mer varierad trädstruktur och innehållet av död ved markant ökat. Efter ungefär 100 år efter inledande restaureringsåtgärd och efterföljande löpande skötsel är det möjligt att ha en naturskogslik tallbiotop.
- Utveckla lövrik skog med stort innehåll av död ved och åldrande träd (Objekt 37, 52, 82). Tidshorisont: Redan inom några år efter inledande restaureringsåtgärder har en mer varierad trädstruktur

och innehållet av död ved markant ökat. Efter ungefär 25 år efter inledande restaureringsåtgärd och efterföljande löpande skötsel är det möjligt att ha en naturskogslik lövbiotop.

- Åtgärderna medför att livsmiljö för fåglar, vedlevande skalbaggar m.fl. arter knutna till äldre och varierad tallskog och lövskog ökar.

Om restaureringsåtgärderna inte kan prioriteras är det också möjligt att lämna bestånden för fri utveckling så att det blir en naturlig successionsprocess mot äldre skog. Tidshorisonten för att skapa skogar med naturskogsstruktur tar då längre tid. Det kan röra sig om femtio till hundratal år.

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Luckhuggning och naturvårdsgallring för att skapa heterogenitet i homogena medelålders bestånd. (Objekt 6, 8, 37, 52, 82, 85, 86, 87, 88). För tallskog, se skötselråd i avsnittet restaurering av tallskog. Tidpunkt: sensommar, höst eller vinter.
- Tillskapa död ved genom katning eller ringbarkning om det bedöms som lämpligt.

Löpande skötselåtgärder

- Vid behov görs återkommande luckhuggningar för att bevara luckig skogsstruktur. Frekvens: Med några års intervall görs gallring med röjsåg i skikt med uppväxande träd och buskar. De största stammarna i slyet tas bort samtidigt som trädplantor av tall som utgör lämplig förnygring sparas. Tidpunkt: sensommar, höst, vinter.

Bäckravin - sköseltyp B

Beskrivning

Ett vattendrag (objekt 92) rinner i en ravin nedskuren i postglacial sand och mynnar i Mälaren. Vattendraget ledde före 1975 rakt ut i Mälaren med en mynning som låg under nuvarande deponin vid Lövsta (Generalstabskartan, Häradsekonomiska kartan, Ekonomiska kartan 1953, samt flygbilder från 1960-talet och 1975). Genom att gräva vid en bergtröskel leddes vattendraget om så att det inte rann mot deponin utan fick en ny mynning längre västerut.

Hela sträckan från Riddersviks gårdsväg till Mälaren utgörs av en lummig bäckravin där klibbal och lönnar och andra lövträd växer vid vattendraget och i ett svämplan. Cirka 230 m längs vattendraget

från utloppet finns en tröskel av fast berg. Ca 300 m uppströms, väster om Riddersviks gårdsväg, finns ett metallstängsel där trädstockar och bråte fastnat. En vägtrumma går under vägen. Utanför skötselplaneområdet rinner vattnet i ett rakt dike genom lermarken i den tidigare plantskolan.

Botten är blockig förutom den nedersta sträckan där vattendraget meandrar i finsedimentet som inte innehåller block. Vattendraget är strömmande och har små forsar och fall i anslutning till nämnda bergtröskel. Det finns gott om grövre lågor på flera ställen i vattendraget. Lönn och klibbal växer i stranden. Vattenståndsvariationer förekommer och brett svämplan finns nedom bergtröskeln.

Genomgrävningen vid bergtröskeln gjordes djup, vilket sänkte vattendragets basnivå och ledde till erosion av vattendragets kanter upp till Ridderviks gårdsväg. Erosionen är kraftig i sträckan från Ridderviks gårdsväg till metallstängslet samt även sträckan nedströms till bergtröskeln. Många stora träd har blottade rötter och vissa träd lutar utan J-formad trädbas vilket tyder på snabb pågående erosion som faller träd. Vattendragets kanter är idag mycket branta och kommer i framtiden att eroderas till mindre stark lutning. Det är en pågående process.

Stockholm vatten och avfall har möjlighet att genomföra åtgärder i bäckfåran vid behov, till exempel i samband med ökade dagvattenflöden.

Målbild

Vattendraget vid Riddersvik utgörs av en bäckravin där fluviala processer får pågå. Hydromorfologin skapar delsträckor av olika karaktär – närmast Mälaren ett meandrande lugnflytande vattendrag med svämplan som översvämmas regelbundet. Vid bergtröskeln finns en forsande sträcka som sällan helt torkar ut. Den ger ett fuktigt mikroklimat. Längs den raka djupt rensade 40 meter långa sträckan ovanför bergtröskeln sker erosion som får forma vattendraget till en mer slingrande planform. Nedanför bergtröskeln får nytt sediment från erosionen forma vattendraget. Ovanför den rensade sträckan gör 2% lutning att substratet varierar från grus till block och små pooler med lugnare vatten som bryts av med strömmande vatten över grus, sten eller block. Vid höga flöden är vattendraget rustat för att ta emot och dämpa vattnet genom att det finns plats för översvämning i sidled. Längs vattendraget växer en gammal lövskog och död ved skapas kontinuerligt och utgör element i vattendraget. Död ved i vattnet är också värdefullt för djur och naturliga hydromorfologiska processer. Skogen skuggar vattnet,

skyddar mot hög vattentemperatur och bidrar även med löv som gynnar bottenfaunan. Vattnet är varken försurat eller övergött och bottenfaunan är artrik.

Besökare uppskattar en fridfull och skräpfri miljö samt en vacker plats med rinnande klart vatten och ljudet av en porlande bäck.

Ekologiska värdeelement

- Strömmande vatten, fors, meandrande vatten
- Block och berg samt död ved i vattendrag
- Utlopp i Mälaren
- Strandskog
- Svämplan

Rekreativa element

- Bäckravin genom lummig skog
- Vilo- och utsiktsplats vid block och berg där vattnet forsar samt från träbron vy över meandrande vattendrg.
- Ljud av porlande vatten

Målarter

- Insekter: bäcksländor, nattsländor, dagsländor (utom möjligen Baetidae) och trollsländor (Odonata)

Bevarandemål

- Bevara en lummig bäckravin där fluviala processer pågår och det finns delsträckor med meandrande lugnflytande vattendrag med svämplan som översvämmas regelbundet och forsande sträcka med block och bergtröskel. Den raka rensade sträckan ovan bergtröskeln har erosion som utformar vattendraget i alltmer ringlande fåra. Miljön hålls skräpfri och ska erbjuda rekreativa värden.

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Besiktiga riskträd som på grund av erosion riskerar falla på 4H gårdens byggnad. Beskär krona eller om nödvändig fäll riskträd. Tidpunkt: september-mars.
- Ta bort metallstängslet men lämna kvar död ved.

Löpande skötselåtgärder

- Borttagning av skräp i vattendrag, svämplan, grundområden och stränder

- Besiktning av träd som utsätts för erosion och som kan utgöra risk för byggnad vid 4H-gården eller av annat skäl utgör risk om de faller. Beskära sådana träd i förebyggande syfte.

Tidpunkt: september-oktober. Frekvens: Årligen.

Notering: Den raka djupt rensade 40 meter långa sträckan ovanför bergtröskeln ska inte röras utan erosionen får forma vattendraget till en mer slingrande planform. Det behöver finnas en beredskap för att området nedströms formas av nytt sediment och kan bli blötare i ett bredare område. Även mynningen i Mälaren kan komma att grundas upp i naturliga fluviala processer.

Tidigare ledningsgata - skötseltyp C

Beskrivning

Objekten i skötseltypen utgörs av en tidigare kraftledningsgata som utgörs av en långsträckt brynmiljö med tätt lövsly, inslag av äldre träd samt blommande buskar och solbelyst gräsmark i sydsluttning eller på plan mark. Sandblottor finns på flera ställen. En del block och hållar finns. Vissa delar har tätt lövsly där björk och asp dominerar, medan det i andra delar bildats buskage med ek, en, rönn, olvon och nypon, vilka utgör positiva inslag för biologisk mångfald. Att det finns partier med ung asp och sälg är gynnsamt för insekter men sly ska inte täcka hela ytan. Det är gott om solbelyst klen död ved. En upptrampad stig går genom den tidigare ledningsgatan.

Målbild

Hela skötseltypen består av en långsträckt brynmiljö med buskar och ungträd av löv men minst halva ytan utgörs av öppen mark med örtrikt fältskikt och ljung samt solbelysta hållar och sandblottor. Ledningsgatan utgör livsmiljö och spridningskorridor för pollinatörer, vedinsekter, fåglar, kräldjur och fladdermöss. Det finns flera sandblottor som utgör boplatser för vildbin och det finns gott om solbelyst klen död ved. En upptrampad stig går genom den tidigare ledningsgatan.

Ekologiska värdeelement

- Blommande buskar
- Ung asp, sälg mm
- Klen död ved
- Solbelysta sand-och jordblottor

- Häll
- Örttrikt fältskikt

Rekreativa element

- Vandringsstig i ledningsgata omgiven av gammal skog

Målarter

- Fåglar: gulspurv
- Vildbin, steklar: svartpälsbi, hartsbi, backmurarbi, blålockshumla, hjärtvägstekel och vialgökbi
- Fjärilar: smultronvisslare, ängsblåvinge, prydlig pärlemorfjäril, pärlgräsfjäril
- Kärlväxter: jungfrulin, prästkrage, gulmåra

Bevarandemål

- Bevara och utveckla bryn och stråk med öppen mark med gräs och örter, hällar och blottor i sandig/grusig mark i f.d. ledningsgata omgiven av skog. (Objekt 1, 23, 27, 28).
- Bevara vandringsstigen som en attraktiv vandringsväg för reservatets besökare att nå Mälarens strand.

Löpande skötselåtgärder

- Røj uppväxande träd och buskar i ledningsgatan så att bryn- och gräsmarksmiljö bibehålls över tid. Det fällda slyet samlas ihop i högar så att så stora delar som möjligt av marken blir fri från avverkningsrester, att fältskiktet där kan blomstra samt att solbelyst bar jord eller sand finns kvar. Røjning av sly kan göras under en fyraårscykel, dvs en fjärdedel av sträckan röjs varje år. Notera även att området kan ta emot hanterbar mängd trädstammar från andra delar av naturreservatet som behöver läggas i veddepå. (Objekt 1, 23, 27, 28). Tidpunkt: Sensommar, höst. Frekvens: Årligen under en fyra årscykel där ¼ av sträckan röjs årligen.
- Markstörning i sandig/grusig mark på minst 5 platser görs på en yta av en till några kvadratmeter per plats. Åtgärden behövs för att skapa substrat som är gynnsamma för boplatser av vildbin och andra sandinsekter. (Objekt 1, 23, 27, 28). Tidpunkt: sensommar, höst. Frekvens: Markstörning av platserna görs vid behov (om igenväxning skett) och det förväntade behovet är varannat till var 5:e år.

Halvöppen mark på övergiven åker skötseltyp D

Beskrivning

Gemensamt för de objekt som förts till skötseltypen är att objekten utgörs av igenväxande gammal åkermark med spridda buskar, buskmark och träddungar. Buskarna består främst av slån, nypon, hagtorn, getapel, fläder och hägg. Ekföryngring finns. Det finns också större ytor med öppen gräsmark där igenväxningen inte gått så långt att vedartade växter finns i någon större omfattning. Objekt 62 ligger delvis inom skjutbanans arrende.

Biotopen har funktion för framför allt pollinatörer liksom för andra insekter och fåglar knutna till bryn och halvöppna marker. För objekt 73 ska särskilt nämnas att den sydöstra delen omger en ängsmark (objekt 74) som utgör en artrik slätteräng med lång kontinuitet. Skötsel som bromsar igenväxningen i objekt 73 möjliggör att hävdarter av kärlväxter, vilbin och fjärilar kan sprida sig och få starkare populationer. Genom nordvästra delen rinner ett större dike på en sträcka om 70 m som fortsätter genom koloniområdet.

Inom objekt 41 finns flera fornlämningar och kulturhistoriska lämningar som kräver särskild hänsyn vid skötsel, se rubrik Skötsel av Fornlämningar.

Målbild

Omkring hälften av de åkermarker som funnits i Kyrkhamnsområdet – och som inte omvandlats till golfbana eller kolonilotter – har hållits i ett successionsstadium med en mosaik av öppen gräsmark, blommande buskar och träddungar med bland annat ek. Gräsmarken har ett stort inslag av blomväxter. Området hyser en hög artrikedom av pollinatörer och brynarter av fåglar och andra smådjur. Fladdermöss och fåglar födosöker i biotopen.

Ekologiska värdeelement

- Blommande buskar och blomrik gräsmark
- Buskar och träddungar, ek

Rekreativa element

- Blomrikedom

Värdebärande kulturhistoriska element

- Öppna flacka landskapsutsnitt som brukats under århundranden
- Angränsande utmark som under århundraden brukats

- Historiska småskaliga vägdragningar som sammanlänkar den historiska bebyggelsen i området
- Fornlämningar och kulturhistoriska lämningar

Målarter

- Fåglar: steglits, ängspiplärka, stare, grönfink, törnsångare, törnskata
- Insekter: brun mulmblomfluga, bålgeting, rödryggad guldstekel, fibblesandbi., blålockshumla, bivarg, bålgetingblomfluga, korsriddarstekel, hartsbi, klöverblåvinge, ängsblåvinge, ängssmygare och pärlgräsfjäril

Bevarandemål

- Biotopen ska utgöra en halvöppen biotop på tidigare åkermark med påtagligt inslag av blomrika buskage, dungar samt gräsmark bibehållen av bete eller årlig slåtter. (Objekt 26, 39, 41, 62, 72, 73, 78).
- Bevara historiska vägdragningar

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Selektiv röjning i tät igenväxningsvegetation utförs så att en mosaik av buskmark, dungar och tillräckligt stora ytor med öppen gräsmark uppstår som kan utgöra livsmiljö för öppenmarksarter och brynarter. (Objekt 26, 39, 41, 72, 73, 78). Tidpunkt: sensommar, höst, vinter. Tidshorisont: Eftersom igenväxningen ännu inte gått så långt att öppen mark helt blivit skog så går det utföra åtgärden under en eller två säsonger och direkt iståndsätta slåtter eller bete. Målbildens värden finns i nuläget och en fortsatt igenväxning behöver bromsas.

Löpande skötselåtgärder

- Små plana ytor eller busklandskap där det inte är möjligt att köra in med traktor sköts med tvåhjulig traktor med slåtterbalk under sensommar. I delar med större plana ytor görs skötseln på liknande vis som i skötseltyp E (slåtter med traktor). Upptag av höet. Bryn, buskmark sköts genom att gå in med röjsåg, och röja igenväxningsvegetation. Buskar, buskage, små trädgrupper som ska finnas kvar över tid men inte bre ut sig, sköts genom att glesa ut stammar i kanterna (Objekt 26, 39, 41, 62, 72, 73, 78). Tidpunkt: Skötsel av gräsmark, fältskikt: sensommar. Skötsel av bryn, dungar: sensommar, höst, vinter. Frekvens: Skötsel gräsmark, fältskikt årligen. Skötsel av bryn och dungar ca vartannat år.

- Betesdrift är för de allra flesta objekten i skötseltyp D en optimal skötselmetod som helt eller delvis kan ersätta ovanstående skötselåtgärder.
- Bekämpa invasiva främmande arter (Objekt 41, 62, 78, 79. Se även rapport från NVI:n). Tidpunkt: Innan de aktuella arterna bildat frö. Frekvens: Årligen.
- Särskild hänsyn tas till forn- och kulturlämningar inom objekt 41

Öppen gräsmark på tidigare åker - skötseltyp E

Beskrivning

Tidigare åkermark som fortfarande utgörs av öppen gräsmark utan påtaglig igenväxning av vedartade växter eller med begynnande buskvegetation. Objekt 38 sköts i nuläget genom maskinell slåtter (traktor med slåtterbalk) med upptag och del av objekt 17 betas av får. Utan slåtter eller betesdrift kommer slåttervallar/gräsmarker att växa igen till buskmark och därefter till skog, vilket skötselplanen ska förhindra. I objekt 38 och norra delen av objekt 49 har tidigare odling i växthus förekommit och marken kan därför vara förorenad.

Målbild

Omkring hälften av de åkermarker som funnits i Kyrkhamnsområdet och som inte omvandlats till golfbana eller kolonilott brukas så att öppna gräsmarker med karaktär av slåttervall, eller naturaliserad slåttervall, består och inte växer igen till busk- eller skogsmark. Gräsmarken hyser stor blomrikedom och flera av gräsmarkerna erbjuder även kantzoner med vinterståndare till fåglar. Målbilden kan uppnås med slåtter och/eller bete.

Ekologiska värdeelement

- Slåttervall – öppen kultiverad gräsmark med blomrikedom

Rekreativa element

- Yta för spontanidrott
- Möjlighet att utveckla ytan för rekreationsändamål

Värdebärande kulturhistoriska element

- Öppna flacka landskapsutsnitt som brukats under århundranden
- Angränsande utmark som under århundraden brukats
- Historiska småskaliga vägdragningar som sammanlänkar den historiska bebyggelsen i området
- Fornlämningar och kulturhistoriska lämningar

Målarter

- Fåglar: sånglärka, stare
- Insekter: klöverblåvinge, ängsblåvinge

Bevarandemål

- Tidigare åkermark ska utgöra slåttervall eller kulturbetesmark med gräsmarksvegetation som gynnar pollinatörer och fåglar såsom sånglärka och stare. Brukandet bidrar till att bevara kulturlandskapet. (Objekt 11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 71, 89).

Löpande skötselåtgärder

Alla ytorna utom den lilla gräsmarken i objekt 11 är fortfarande så öppna att slåtter kan återupptas utan någon större initial röjning av vedartad vegetation. Objekt 11 har nyligen fått inväxt av sly som initialt tas bort.

I objekt 11, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89 utförs en eller flera av dessa åtgärder:

- Maskinell slåtter med traktor med slåtterbalk på större plana ytor. Upptag av höet. Frekvens och tidpunkt: Metoden är växelslåtter där halva ytan slås i juni och den andra halvan slås i augusti. Nästföljande år sker växling. Är ytan för liten för en delning slås hela ytan med årsväxling – tidig och sen.
- objekt 11 med karaktär av skogsglänta och objekt 14, en friskäng med kirskaal och bredbladiga gräs, sköts ev manuellt med röjsåg eller handhållen tvåhjulig slåtterbalk eftersom ytorna är relativt små.
- Det är möjligt att ersätta slåtter med bete. Optimalt är att ha slåtter på vissa av skötselobjekten och bete på vissa.
- Alternativ till slåtter och bete: Vallodling av till exempel solroor som får stå oslagna över vintern och ge fröställningar till fåglar höst och vinter. Plöjning på våren för ny sådd av solrosor eller andra lämpliga blommande och bärande arter. Kan göras i remsa i yta som i övrigt sköts med slåtter enligt första punkten (objekt 49, 38, 89)
- Alternativ till slåtter och bete: Vallodling av pollinatörsväxter i hela eller delar av ytan. Sådd ett år. Sedan får vallen vara oplöjd kommande cirka 5 år och sköts med maskinell slåtter enligt första punkten (objekt 49, 38, 89).

Gräsmark med hävdberoende arter - skötseltyp F

Beskrivning

De objekt som förts till skötseltypen utgörs av slåtteräng/naturbetesmark (objekt 74, 81) eller hållmarkstorräng med värdefull och artrik hävdflora (objekt 32, 66, 79) samt en strandäng (frisk-fuktig) utan några specifika hävdarter men med gräs och örter och utan inväxt av bladvass (objekt 13). I objekt 74 och 81 finns också några värdefulla ekar. Objekt 74 ligger på gränsen till Järfälla kommun och är en mycket artrik slåtteräng som årligen, sedan 25 år tillbaka, slås med lie av en privatperson enligt brukaravtal med staden. Objekt 81 utgör i dag en glänta i en stor skogsbacke med ek som också har skötts ideellt av samma person. Ängen har sannolikt tidigare varit större och under åren skuggats ut alltmer, men har fortfarande kvar hävdarter.

Målbild

I Kyrkhamn finns fortfarande kvar små rester av ängsmark som tidigare slåtrats och som hyser en artrik ängsflora. Även hållmarkstorrängar med artrik hävdgynnad flora på hållar och torrbackar finns kvar. Genom anpassad hävd med slåtter eller bete (objekt 74, 81), försiktig röjning av vedartad vegetation samt borttagande av ohäldsarter på ängarna, bevaras och expanderar hävdfloran samt gynnar de insekter som hör till biotoperna.

Ekologiska värdeelement

- Hävdgynnad flora
- Blomrikedom
- Solbelyst torräng

Rekreativa element

- Blomrikedom

Målarter

- Hävdflora: S:t Pers nycklar, backsmörblomma, flentimotej, backklöver, backtimjan, solvända, darrgräs, backnejlika, brudbröd, ängsklocka, stor blåklocka
- Insekter: sexfläckig bastardsvärmare
- Fåglar: göktyta

Bevarandemål

- Bevara och utveckla slåtteräng med hävdflora och fauna knuten till hävd och bete (objekt 74, 81) samt strandäng (objekt 13).
- Bevara och utveckla hållmarker med hållmarkstorräng och fauna knuten till vegetationen och ett varmt mikroklimat. (Objekt 32, 66, 79).

Löpande skötselåtgärder

- Ängsslåtter med lie eller handhållen slåtterbalk och upptag. (Objekt 74). Notera att ängen skötts med lieslåtter i många år och fortfarande har denna skötsel vilken ombesörjs av en privatperson enligt brukaravtal med Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning. Tidpunkt: Slåttern utförs efter juli månad och innan oktober.
- Ängsslåtter med handhållen slåtterbalk och upptag. (Lieslåtter också optimalt). (Objekt 13, 81). Tidpunkt: Slåttern utförs efter juli månad och innan oktober. I objekt 81 är skogsbete ett lämpligt alternativ.
- Naturvårdsskötsel vid behov på hållmarker, hållmarkstorräng. Regelbunden slåtter behövs inte men borttagning av igenväxningsvegetation vid behov. Enstaka buskar och träd hör hemma i denna biototyp men buskar och träd av igenväxningskaraktär ska tas bort. (Objekt 32, 66, 79). Tidpunkt: sensommar–höst. Frekvens: kontroll av skötselbehov årligen och skötsel vid behov.
- Bekämpa invasiva främmande arter. (Objekt 74, 79.). Tidpunkt: Innan de aktuella arterna bildat frö. Frekvens: Årligen.

Trädgårdar och kolonilotter - skötseltyp G

Beskrivning

I skötselplaneområdets östra del finns ett koloniområde (objekt 75) med odlingslotter, kolonistugor, träd och bärbuskar. Området brukas av Lövsta koloniträdgårdsförening.

Väster om Riddersviks gård finns en tidigare trädgårdsanläggning som övergått till koloniområde (objekt 104). Koloniområdet ingår det område som genomgår marksanering och ska återställas. Plantering av kolonilotterna kommer ske i kolonisternas regi.

Trädgårdsanläggningar karaktäriseras av tydlig påverkan från människan, som formats efter tidigare användningsform och trädgårdshistoriska ideal. Trädgårdsanläggningarna ligger i direkt anslutning till äldre torp eller arbetarbostäder tillkomna kring seklet 1900. Trädgårdsanläggningarna utgör en viktig komponent av den

sammantagna kulturmiljön. Här återfinns kulturpräglade arter, såväl nyttoväxter som prydnadsväxter såsom örter, fruktträd, syren och slånbär. Här återfinns även byggnader och anläggningar som vittnar om tidigare levnadsförhållanden.

Vid Kyrkhamnsvägen i nordväst ligger en trädgård (objekt 19) med träd, fruktträd, odling och bikupor.

Målbild

Naturreservatet uppvisar ett landskap med lång historia av att människor brukat jorden och trädgårdar, fruktträdgårdar och köksträdgårdar. Kontinuiteten av odling och trädgårdar består på kolonilotterna i väster och vid Riddersviks gård, samt i trädgårdar vid bebyggelsen vid Kyrkhamnsvägen i nordväst. Odlingen bedrivs på ett sådant sätt att den biologiska mångfalden gynnas, vilket skapar en god landmiljö för grod- och kräldjur samt förutsättningar för ett rikt fågel- och insektsliv.

Ekologiska värdeelement

- Blomrikedom

Värdebärande kulturhistoriska element

- Trädgårdselement såsom bersåer, grusade gårdsplaner, äldre terrassmurar och trappor, uppvuxna träd/fruktträd kulturväxter, och planterade växter typiska för det tidiga 1900-talets villaträdgård
- Fortsatt läsbarhet av den gestaltade miljön och kopplingen till bostadshus och dess tidigare användning.
- Trädgårdens disposition
- Jordkällare
- Äldre prydnads- och nyttoväxter

Rekreativa element

- Blomrikedom
- Odling

Målarter

- Insekter: klöverblåvinge, ängsblåvinge, ängssmygare, pärlgräsfjäril

Bevarandemål

- Anpassad skötsel av trädgård och odlingslotter så att ekologisk funktion för fåglar, insekter, groddjur och andra smådjur gynnas. (Objekt 104)
- Bevara och vårda äldre trädgårdsanläggningar som en del av bebyggelsemiljön med fortsatt läsbarhet av den gestaltade miljön och kopplingen till bostadshus och dess tidigare användning.

Skötselåtgärder

- Trädgårdsskötsel som gynnar den biologiska mångfalden. Ingen odling av invasiva främmande arter. Utförare är koloniförening för objekt 75 och 104 och för objekt 19 lämplig brukare enligt avtal
- Kontinuerlig skötsel och underhåll av trädgårdsanläggning och dess värdebärande element

Sötvattenstrand och vattenområde i Mälaren – skötseltyp H

Beskrivning

Vattenområdet i Riddersvik (objekt 105) utgörs av grund och djup sjö med hård- och mjukbottnar. Strandlinjen övergår i grund sjö, där solljuset når ner till botten, och därefter djup sjö med ett djup på cirka 8–22 meter enligt sjökort. Utanför Tempeludden är bottenprofilen brantare och zonen med grund sjö är därför mycket smalare.

Stranden utgörs av klippstränder och vikar med strandskog samt i den södra delen även ett mindre vassbälte.

I en naturvärdesinventering utförd av Ekologigruppen 2025 har vattenmiljöerna i huvudsak klassats till högt eller påtagligt naturvärde. Växtligheten utgörs främst av långskotts- och övervattensvegetation medan flytbladsväxter nästan saknas. Täckningsgraden av växtlighet varierar stort mellan sporadiska tuvor av höstlånke vid de exponerade miljöerna vid Tempeludden och täta bestånd av olika natar och smal vattenpest i mera skyddade områden. Intressanta artfynd finns främst i den norra viken, där mindre bestånd av hårsärv och spädnate förekommer, samt borstnate som är lite mera utbredd.

I vattenområdet vid Kyrkhamn är höga naturvärden knutna till grundområden ner till cirka 8 meters djup, samt till tre stränder med

sand eller grus (Ek & Tiblom 2022). Strandlinjen utgörs huvudsakligen av block-/klippstrand med påtagligt naturvärde.

I sydost, strax utanför skötselplanens område, ligger Lövstabadet och öster om badet ligger en småbåtshamn. Stränderna och klipporna inom skötselplanens område är frekvent besökta under sommaren. En stor mängd besökare samt det faktum att grus- och sandstrand enbart finns som små insprängda stränder medför att de inte utgör viktiga livsmiljöer för strand- och sjöfågel. Grundområdet utgör livsmiljö för flera fiskarter. Enligt utsök av fynddata förekommer gös, gädda och ål. Djup sjö utgör livsmiljö för naturvårdsarterna lake, asp, ål, gös och gädda (Ek & Tiblom 2022).

Målbild

De naturliga stränderna, hård- och mjukbotten och sötvattenmiljön bevaras genom att exploatering av stränderna undviks. Öppna sandiga och grusiga stränder skyddas från igenväxning med vass eller vedartade buskar och träd. De skyddas också från alltför kraftig och enformig erosion från båtsvall.

Nedskräpning av stränder och grundområden åtgärdas kontinuerligt. Grundområden har en stor artrikedom av undervattensväxter som dessutom sträcker sig djupt ner i vattnet. Fågelliv och fisk gynnas av denna artrikedom under vattnet och både antal arter och individer ses öka. Invasiva arter såsom exempelvis vandrarmussla och smal vattenpest tillåts inte bilda massförekomster som dominerar under många år.

Vattenområdet har stora rekreativelement. Människor söker sig till utblickar över vatten. Båtliv och vistelse i strandmiljön sker på en nivå som inte stör den engelska parken, naturmiljön och den kulturhistoriska miljöns fridfulla karaktär.

Ekologiska värdeelement

- Naturlig strand
- Hårdbotten

Rekreativelement

- Vattenkontakt och djurliv

Målarter

- Växter: hornsärv, hårsärv, spädnate, borstnate, skörsträffe, ålnate
- Fiskar: gös och gädda

- Bottenfauna: fiskigel, fyra nattsländearter; *Orthotrichia sp.*, *Hydropsyche contubernalis*, *Ceraclea dissimilis* och *Triaenodes sp.*,

Bevarandemål

- De naturliga stränderna, hård- och mjukbotten och sötvattenmiljön bevaras och artrikedomen ökar. Anläggningar för brygga, bad m.m. undviks. Tillförsel av näringsämnen undviks.
- Natura 2000-naturtypen *Naturligt näringsrika sjöar* (EU-kod 3150) utvecklas till att hysa fler karakteristiska och typiska arter. Ålnate och hornsärv är två sådana förekommande karakteristiska arter som ska ha en gynnsam utveckling.

Bevarandemål i vattenområdet är beroende av att hela den stora vattenförekomstens ekologiska status blir god. Vattenförekomsten Mälaren-Görväln har måttlig status med miljö kvalitetsnorm god status till 2027. Utslagsgivande för om statusen endast blir måttlig är övergödning samt miljögiften koppar.

Löpande skötselåtgärder

- sandiga och grusiga stränder skyddas från igenväxning av vass eller vedartade buskar och träd
- skräpplockning i strandlinjen och i vattnet på grundområdena
Frekvens: Årligen (Objekt 105, 107–113) samt gärna även botten i djup sjö (106).
- Uppmärksamma om invasiva arter breder ut sig och vidta åtgärder om möjligt.

Engångsåtgärder

- Området vid avfallsanläggningen kan möjligen förbättras genom att skapa nya grundområden utanför utfyllnaden. Fler grundområden gynnar exempelvis makrofyter och fisk.

Småvatten och anslutande bäck/dike – Skötseltyp I

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av två större anlagda dammar och en mindre damm i utkanten av golfbanans södra del vid Kyrkhamnsvägen (objekt 42) samt cirka fyra mindre dammar belägna i golfbanan (objekt 64, 65). De två större dammarna vid Kyrkhamnsvägen har rik produktion av insekter som utgör föda för exempelvis fladdermöss. Alla småvattnen tillsammans utgör ett värdefullt

landskap för groddjur såsom mindre vattensalamander och vanlig padda. Vid Lövstavägen i områdets östra del (objekt 90), mellan gräsfältet vid Lingonrisgränd och Lövstavägen rinner en bäck. Här finns en bäckravin där bäcken sannolikt har rätats ut och fått mer karaktär av dike. Bäckens omges av tät lövskog på igenväxt åkermark. Här finns förutsättningar att anlägga en ny damm, skapa fuktbiotoper i anslutning till dammen samt att låta bäcken få mer naturlig karaktär.

Målbild

De befintliga småvattnen på golfbanan liksom dammanläggningarna vid Kyrkhamnsvägen sköts så att småvattnen bevaras. Flertalet av småvattnen ligger i solbelysta lägen och har översvämmade grundområden med gräs under groddjurens lektid i april. De två dammanläggningarna vid Kyrkhamnsvägen utgör mer skuggade miljöer med fuktlövskog och videsnår i strandkanten. Småvattnen har en djuphåla som inte torkar ut under högsommaren utan håller permanent vatten från början av april till slutet av november. Vattenväxter täcker cirka 50% av vattenytan och strandzonen hävdas med slätter för de dammar som ligger i solbelyst miljö. Damarna hålls fria från fisk och kräftor och gödning av vattnet undviks. Belysning av vattenytor undviks nattetid under sommarhalvåret för att inte störa groddjur och eventuella fladdermöss. Minst en eller två nya dammar tillskapats inom skötselplanens område eller i dess absoluta närhet.

Ekologiska värdeelement

- Småvatten lekvatten för groddjur.

Rekreativa element

- Småvatten

Målarter

- Groddjur: mindre vattensalamander och vanlig padda

Bevarandemål

- Inom naturreservatet finns minst 8 småvatten som utgör lämplig miljö för vatteninsekter och groddjur. Det finns en livskraftig population av mindre vattensalamander och vanlig padda som tidigare inventeringar visat förekommer i Kyrkhamnsområdet. Fladdermöss jagar insekter över småvattnen. Småvattnen bevaras som mörka miljöer nattetid. (Objekt 42, 64, 65).

Initiala skötselåtgärder

- Skapa en damm och fuktbiotop vid Lövstavägens östra sida. Syftet är att gynna biologisk mångfald och att fördröja och rena dagvatten från bostadsområdena. Stigen som går längs diket idag behöver dras om till annan sträckning. För att få ett permanent vatten till våtmarken behöver marken som idag ligger på omkring 12 meters höjd grävas ner till 9 m ö havet. Schaktmassorna kan läggas norr om våtmarken och övervintringshabitat för groddjur tillskapas. Kombinera markarbetena med bekämpning av kanadensiskt gullris. Runt dammen skapas en fuktzon. Dikesrensning undviks i bäcken när bäcken har börjat återfå biotopvärden. (Objekt 90).
- Gynnsamt att anlägga fler dammar inom golfbanans område.

Löpande skötselåtgärder

Frekvens: Årligen.

- Dammarna hålls fria från skuggande vegetation. Strandkanterna runt de mindre golfbanedammarna sköts genom slåtter eller klippning. Skötseln har hittills utförts av golfklubben som kan fortsätta vara utförare. (Objekt 64, 65) Tidpunkt: September-oktober. Slåtter under groddjurens lektid och yngelutveckling ska undvikas.
- Bevakning av att vegetation av bladvass och kaveldun inte breder ut sig på mer än ca $\frac{1}{4}$ av småvattnets yta. Om utbredning sker behöver återkommande bekämpning av bladvass och kaveldun att ske. Kaveldun kan ryckas upp manuellt så att stam och rotdelar följer med. (Objekt 42, 64, 65, 90) Tidpunkt: Under perioden september-december.
- Vid uttorkning av småvattnen kan vatten tillföras. (Objekt 42, 64, 65, 90). Tidpunkt: Särskild bevakning under torrår.
- Undvik övergödning av småvattnet. (Objekt 42, 64, 65, 90)
- Om fenomenet uppstår att fintrådiga alger i juli-augusti täcker mer än 50 procent av vattnens vattenyta behöver specifik utredning göras om lämpliga åtgärder.
- De två större anlagda dammarna (Objekt 42) vid Kyrkhamnsvägen, kan vara omgivna av fuktlövskog och videsnår så som är fallet idag, vilket innebär att det inte är nödvändigt röja bort buskar och lövträd. Solbelysta småvatten finns i närheten på golfbanan.

Klippor vid strand – Skötseltyp J

Beskrivning

De 3 objekt som förts till skötseltypen (12, 16, 24) utgörs av sluttande hållar som på merparten av stranden stupar brant ned mot vattnet. Det finns små örtrika torrängar i skrevor. Några av objekten har grillplats och parkbänkar och besökstrycket på klipporna är stort sommartid.

Målbild

Naturliga klippstränder och större hållmarker med torrängsflora i skrevor är bevarade. Anlagda sittbänkar och grillplatser är utformade och anpassade efter de naturliga förutsättningarna för att påverka omgivande naturmiljö och landskapsbild så lite som möjligt.

Ekologiska värdeelement

- Öppna solbelysta strandklippor
- Sandblottor

Rekreativa element

- Vattenkontakt
- Utblick
- Rastplats

Målarter

- Insekter: vingelgräsfjäril, svartpälsbi
- Klippängsflora: brudbröd, flentimotej, tjärblomster, gul fetknopp, gulmåra, styvmorsviol, brudbröd, knölsmörbloffa

Bevarandemål

- Bevarande av solbelysta strandklippor med typisk vegetation. Klipporna är fria från nedskräpning.
- Strandklipporna är en attraktiv naturmiljö för människor att besöka för att få avkoppling. Naturupplevelser och vistelse där sker på naturens villkor och utan ljudstörningar.

Löpande Skötselåtgärder

- Öppen hållmark, klippor kräver vanligen inte naturvårdsskötsel. Om täckning av träd och buskar ökar ska röjning göras. Enstaka träd och buskar hör dock hemma i biotopen. (Objekt 12, 16, 24).

Frekvens: kontroll att igenväxningsvegetation inte uppstår görs var 5:e år. Tidpunkt för eventuell röjning är sensommar, höst, vinter.

- Bevakning att de är fria från skräp och borttagande av eventuellt skräp. (Objekt 12, 16, 24). Frekvens: Årligen.

Flack strand med lövträdsbård - Skötseltyp K

Beskrivning

Objekt 94 utgörs av strandskog med al, ek, björk och gamla tallar med mycket sly. Objekt 98 består av en strandremsa där ek, ask, lönn, och al förekommer i trädsiktet. Lönnssly och asksly samt enstaka hassel förekommer i busksiktet. Området ligger rakt nedanför koloniområdet i Riddersvik och är delvis påverkat av marksaneringsarbeten.

Målbild

Strandskogen bevaras genom att exploatering av stränderna med exempelvis anläggande av båtbygggar, småbåtshamn, kommunalt anvisad badplats etc undviks. Strandskogen erbjuder habitat för hålläckande fåglar.

Bevarandemål

Bevara och utveckla gles strandskog med visuell kontakt med Lövstafjärdens vattenspegel. Strandskogen ska domineras av al, med stort inslag av tall och ek. Det ska finnas gamla träd som får åldras och falla i vattnet och bilda död ved.

Ekologiska värdeelement

- Strand
- Gamla, grova träd vid strand
- Träd som hänger ut över vatten
- Död ved i vatten

Rekreativa element

- Utblick över vatten
- Vattenkontakt

Målarter

- Fåglar: mindre hackspett och entita

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Objekt 94: Gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet.

Löpande skötselåtgärder

- Objekt 94: Återkommande slyröjningar av triviallöv och lönn en gång per säsong. Tidpunkt: Sensommar–höst.
- Objekt 94: Fältskiktet sköts där det är möjligt med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong. Tidpunkt för trimning av fältskiktet: augusti.
- Objekt 98. Slätter av ängsyta utförs två ggr per säsong. Tidpunkt: den första gången före midsommar och den andra gången i mitten av augusti. Utförs med skärande redskap, exempelvis tvåhjulig slätterbalk. Gräs ihopsamlas och avlägsnas.

Engelsk park - Sköseltyp L

Beskrivning

Objekt 96 utgörs av en engelsk park och området kallas Tempeludden. Trädmiljön är ljusöppen. Paviljongen har byggts på uddens högsta punkt och utgör tillsammans med omgivningen en viktig parkhistorisk del i den engelska parken. Skötselområdet består av en gles tallskog helt dominerad av gamla träd. Det är allmänt med ljusexponerade tallöverståndare mer än 200 år gamla. Det förekommer även yngre tallar på ca 100 år, vilket skapar en viss flerskiktning. Föryngring av tall är begränsad till de mest öppna delarna. I fältskiktet finns artrika partier med torrbacksflora med tjärblomster, tulkört, smällglim, backnejlika, liten blåklocka och gråfibbla. Vid stranden finns klippor, med tallar och lövträd. På berghällarna växer stora bestånd med tulkört och blodnäva.

Objekt 101 utgörs av ett skogsområde dominerad av gammal parklind och med ett relativt stort inslag av gammal lärk. Många lindar har stamknölar. Spritt i området finns även yngre-medelålders triviallövträd såsom asp och sälg. Förekomst av död ved är mycket sparsam, och den döda ved som finns är ofta knuten till triviallöv. Naturvärdena är främst knutna till de gamla lindarna. Fältskiktet domineras i vissa avsnitt av kirskaål och stinksyska och i andra avsnitt förekommer blåsippa. Området har tidigare varit öppnare men skogen har tätat med ett bitvis tätt underskikt med sly av lönn, hägg och ask. I norr och söder ingår en svag trädbeklädd sluttning som når ända fram till vattnet. Platsen i norr kallas Stora pelousen och den i söder Lilla pelousen. Pelouserna utgör viktiga

parkhistoriska delar i den engelska parken. På Stora pelousen finns kompositioner med solitära lönnar och lärkträd som kontrasterar till de slutna bestånden. Centralt i området finns en kulle där en lindberså är anlagd. Från denna plats leder en gångväg upp mot paviljongen.

Objekt 102 utgörs av en plan yta cirka 115 x 50 meter med strama rader av planterade parklindor. Området kallas för Stjärnparken och utgör ett viktigt parkhistoriskt inslag i den engelska parken.

Målbild

Skötselområdena utgör en läsbar historisk parkmiljö av engelsk park som genom skötsel av träd- och fältskikt följer den parkidé som Carl Piper gestaltade på 1700-talet.

Objekt 96 utgörs av en öppen och flerskiktad tallmiljö med många gamla träd. Gamla solbelysta tallar, talltorrakor och lågor utvecklas kontinuerligt. Fältskiktet består av smalbladiga gräs och torrängsflora.

Objekt 101 utgörs av en öppen parkartad skogsmiljö likt en pelarsal, med stort inslag av gamla lindor. Död ved är allmänt förekommande, framför allt död lindved. Lind förnygrar sig. Fältskiktet är örtrikt.

Objekt 102 utgörs av en pelarsal med gamla parklindor där lind även förnygrar sig. Död lindved förekommer allmänt. Fältskiktet utgörs dels av mattbildande skavfräken, dels av örtrik flora.

Bevarandemål

Vårda den engelska parken så att kulturhistoriska och ekologiska värden knutna till gammal lind och tall samt torrbacksflora främjas.

Ekologiska värdeelement

- Gamla lindor
- Gamla solbelysta tallar
- Solbelysta torrakor och lågor av tall
- Död ved av lind
- Torrängsflora

Rekreativa element

- Plats med kulturhistoriska värden
- Plats för naturobservationer
- Plats med vattenkontakt
- Plats med utsikt över Mälaren

- Vandringstigar

Värdebärande kulturhistoriska element

- Slingrande gångvägar
- Stjärnparken
- Stora och Lilla pelousen
- Plataer och bersåformationer
- Paviljongen
- Rumsbildningar

Målarter

- Vedinsekter i tallmiljön: åttafläckig praktbagge, reliktböck, mindre mörghorre, vedparasitstekeln
- Vedsvampar tallmiljön: talticka, grovticka, blomkålssvamp
- Torräng: backnejlika, svartpölsbi, svart majbagge
- Vedinsekter i lindmiljö: hålskenknäppare, lindvedvivel, gulbent kamklobagge

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Objekt 101: Stora och Lilla pelousen och lindbersån utgörs i nuläget av pelarsal medan resten av skogen har ett bitvis tätt buskskikt bestående av ungträd av hägg, lönn och ask. Den igenväxta delen röjs och gallras initialt. Ung lind undantas slyröjning. Tidpunkt: Sensommar–höst
- Objekt 102: I den relativt igenväxta Stjärnparken görs en initial slyröjning, så att de i rader planterade parklindarna tydligt framträder. Tidpunkt: Sensommar–höst

Löpande skötselåtgärder

- Objekt 96: Slyröjning genomförs återkommande. Tallföryngringar och ungtallar undantas från dessa slyröjningar. Tidpunkt: Sensommar–höst.
- Torrängen sydväst om paviljongen samt fältskiktet i tallskogen sköts med slåtter med trimmer eller tvåhjulig slåtterbalk en gång per säsong. Tidpunkt: I mitten av augusti. En torr och solig sommar kan medföra att arbetet inte behöver utföras.
- Runt paviljongen bedrivs skötsel för bruksgräsmatta.
- Objekt 101, 102: Slyröjning för att förhindra igenväxning. Nedfallna lindgrenar ligger som regel kvar alternativt samlas ihop i faunadepåer. Frekvens: En gång per säsong. Tidpunkt: Sensommar–höst.

Fältskiktet sköts med slåtter med trimmer eller tvåhjulig slåtterbalk, förutom mattbildande skavfräken som lämnas som det är. Frekvens: En gång per säsong. Tidpunkt: I mitten av augusti.

- Stora och Lilla Pelousen och den centralt belägna lindbersån sköts som bruksgräsmatta. Se Nivås Landskapsarkitekter skötselplan (Berglund 2022) för detaljerade anvisningar om trädvård av parklindar samt gångvägar. Gestaltande skötselåtgärder i form av fällning och uppstamning utförs efter arbetsberedning i vyer från Stora och Lilla pelousen.

Se Nivås Landskapsarkitekter skötselplan (Berglund 2022) i bilaga B för detaljerade anvisningar om trädvård avseende parklindarna.

Återetablering av naturmark i marksanerat område - Skötselområde M

Beskrivning

På flera platser i Riddersvik finns markföroreningar som ska saneras. Delar av parken ska efter detta återställas och även kolonilotterna och rosenparken restaureras. Nordväst om Riddersviks gård ligger en kulle skapad av utfylld mark (objekt 91). Efter marksanering ska naturmark återskapas och sker i dialog med stadsmuseet, tillsynsmyndighet och reservatsförvaltare.

Målbild

Befintlig trädvegetation sparas och skyddas så långt som möjligt. Markytor som saneras återställs, dels som klippta gräsytor, och dels som ängsytor. Även plantering av träd och buskar kan ske. Koloniområdet återställs och lotterna förses med ny matjord. Plantering av kolonilotterna kommer att ske i kolonisternas regi.

Skötsel för rekreation och friluftsliv

Målbild

Reservatet är tillgängligt för allmänheten enligt allemansrätten med de begränsningar som följer av reservatsföreskrifterna.

Reservatet nås till fots, med cykel, med buss och bil. I anslutning till de viktigaste stigarna och vägarna som leder in i reservatet samt i närheten av busshållplats finns entrépunkter med informations- och tydliga vägvisningsskyltar. Gränser är tydligt markerade i terrängen.

Det finns markerade stigar, grill- och rastplatser i reservatet. Stigar er lättframkomliga och friluftsanordningar är i gott skick.

I reservatet finns möjligheter till såväl skogsupplevelser med naturpedagogik som information om platsens långa historia.

Klipporna mot Mälaren erbjuder utblickar, vattenkontakt och möjlighet till bad.

Riddersvik med sin herrgårdsmiljö och den engelska parken ger en upplevelse i en mer ordnad historisk parkmiljö.

Initiala åtgärder

- Märka ut naturreservatets gränser.
- Markera de stigar som prioriteras att vägleda besökaren genom området både i terrängen och på kartor.
- Sätta upp vägvisare med kilometerangivelse till målpunkter/ortsnamn på prioriterade stigar. Se Naturvårdsverkets vägledning ”Att skylta skyddad natur”
- Skapa entrépunkter, huvudentréer och mindre entréer
- Anlägga flera grill- och rastplatser vid Mälaren
- Anlägga rastplats vid Nybygget samt intill Sågstugan
- Peka ut ridstigar och cykelstråk i naturreservatet.

Löpande skötsel

- Borttagande av riskträd. Vid vissa tillfällen kan finnas skäl att ta ned träd för att undvika personskador vid parkvägar, men även byggnader, fastigheter eller koloniområden. Efter besiktning och riskbedömning kan man då komma fram till att det är nödvändigt att fälla trädet. Dessa träd placeras ut så nära platsen där de togs ned som möjligt, utan att de avgrenas. Fällda träd ska lämnas i så långa segment som möjligt och endast kapas i mindre sektioner om det krävs för att flytta träden.
- Besiktning och underhåll av stigsystem. Avlägsnande av grenar och stammar som ligger i elljusspåret, promenadstråk och över utmärkta stigar. Stammarna ska bevaras inom reservatet.
- Lek- och motionsutrustning kontrolleras regelbundet fyra gånger per år enligt gängse standard så att funktion och säkerhet upprätthålls
- Anordningar som skyltar och gränsmarkeringsstolpar, grill- och sittplatser kontrolleras årligen. Trasiga eller på annat sätt skadade delar byts ut eller rengörs.
- Lek- och motionsutrustning kontrolleras regelbundet fyra gånger per år enligt gängse standard så att funktion och säkerhet upprätthålls

- Bevakning av stränder och andra platser där skräp har tendens att samlas.
- Årlig uppföljning av hur arrende- och hyresavtal följs.

Skötsel av kulturmiljö

Fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar

Beskrivning

I området finns fornlämningar och andra lämningar från både förhistorisk och historisk tid i form av rivna bosättningar och andra byggnader, gravar, röjningsrösen, fartygslämningar och fyndplatsen för en nu flyttad runsten. En karta över områdets lämningar finns i Figur 4 i början av skötselplanen under kapitel *Beskrivning av områdets värden*.

Målbild

Fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar är historiska årsringar som bevaras, vårdas och är avläsbara genom skyltning på plats eller vid reservatets entré.

Löpande skötsel

Vegetationen på och kring fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar ska hållas så låg som möjligt med hjälp av slåtter, bete eller slyröjning (vid gamla gårdar ska dock kulturväxter bevaras). Död ved och nedfallna grenar och träd flyttas från fornlämningsområdet.

Träd som riskerar att falla på lämningen ska tas bort. Vid trädfällning får inga skador uppkomma på lämningarna. Arbetet ska ske manuellt, eventuellt med en mindre maskin för bortforsling. Om maskin används får inga markskador uppkomma och arbetet ska ske i torrt väder. Större träd där rötterna redan orsakat skador behöver inte tas bort om det inte finns en fallrisk.

Observera att det finns vrak i hamnen om det blir aktuellt med muddringsarbeten i vattenområdet. Ett ankringsförbud bör skyltas innanför objekt 106.

Stensättning L2017:8664, Fornlämning (inom objekt 47)

Den runda stensättningen och området närmast den ska hållas synligt. Stensättningen är ca 5 m i diameter och ca 0,25 m hög. Den är sannolikt från bronsåldern utifrån placeringen i landskapet och

höjden över havet. Läget speglar hur landskapet har påverkats av landhöjningen. Stensättningen bör hållas synlig året om.

Gravfält L2014:8044 (inom objekt 80)

Gravfältet består av ca 20 runda stensättningar från bronsålder eller äldre järnålder varav minst en blockgrav, där stenar lagts vid ett större markfast block. Området omfattar ca 120 x 50 m och dess omfattning bör vara tydligt synlig året om. Skog bör glesas ut.

Grav- och boplatssområde L2014:8351, Fornlämning (inom objekt 63)

Fornlämningarna består av fem runda stensättningar och minst två terrasseringsringar. Stensättningarna är 5–10 m i diameter, terrasseringsringarna 25 x 15 respektive 15 x 8 m stora.

Husgrund, L2025:5347, Möjlig fornlämning (inom objekt 31, ej med på Figur 4)

Husgrund från historisk tid i form av syllstenar, möjligen till en kvarn.

Plats med tradition (kyrkogård), L2014:7867, Övrig kulturhistorisk lämning (inom objekt 112)

Exakt var kyrkogården låg och i vilken mån gravar är bevarade är inte känt. Vid markarbeten i området bör man vara uppmärksam på om gravar kommer fram.

Stensättning L2014:7958, Övrig kulturhistorisk lämning (inom objekt 25)

Stensättningen är rektangulär och ca 3 x 3 m stor. Möjligen rör det sig om en naturbildning i gammal strandvall.

Fartygs-/båtlämning, L2013:4299 och Stockholm 629 (utanför reservatet), båda Övrig kulturhistorisk lämning

Vraken är markerade i Figur 4.

Fartygs-/båtlämning, L2021:7305 (inom objekt 106)

Under 1600-talet låg här en hästbrygga och lämningen kan ha med färjetrafiken att göra.

Hägnad L2013:1458, Möjlig fornlämnin. (inom objekt 97)

Stensträngar på sammanlagt ca 150 meter. Det är oklart om de är naturbildningar eller spår av mänsklig aktivitet.

Runristning L2014:8271, Övrig kulturhistorisk lämning (Upplands runinskrifter nr 85)

På Lövstaanläggningens mark har det på 1800-talet påträffats en runsten i en åker. Den flyttades först något österut (till platsen L2014:8313) men står idag vid hembygds museet. De som lät hugga stenen var Björn och Fulluge.

Gravfält L2014:7933, Fornlämning (inom objekt 34, utanför reservat)

Gravfältet består av 29 lämningar varav 15 rundade stensättningar på en ca 65 x 40 m stor yta.

Lövsta bytomt/gårdstomt L2014:8358, Fornlämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Byn har bestått av fyra gårdar på en ca 140 x 30 m stor yta. Flera husgrunder var synliga vid inventeringen 1999 varav de flesta inte var synliga 2025 på grund av växtlighet.

Gravhög L2014:7899, Fornlämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Högen är ca 25 m i diameter och ca 3 m hög men delar har sedan länge grävts bort. Det är den enda bevarade storhögen inom Stockholms stad.

Gravhög L2014:8146, Fornlämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Intill storhögen ligger en något mindre hög, ca 17 m i diameter och ca 1,25 m hög.

Stensättningar L2014:7874 och L2014:8145, Fornlämningar (inom objekt 41, utanför reservat)

Intill och öster om de två högarna ligger två runda stensättningar, 5 respektive 10 m i diameter.

Röjningsröse L2020:1311, Övrig kulturhistorisk lämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Norr om bytomten har ett röjningsröse registrerats, ca 10 m i diameter.

Byggnader med trädgårdsanläggningar

En karta över områdets byggnader finns i Figur 8 i början av skötselplanen under kapitel *Beskrivning av områdets värden*.

Beskrivning

I Kyrkhamn finns tre äldre bevarade torp som tillhör den agrara berättelsen, ett av dessa – Skogskanten - ligger utanför reservatet. Det finns ett flertal personalbostäder hörande till de tidigare förekommande verksamheter; stenbrottet och till Lövsta avfallsstation. I området finns även villor som tillkommit i samband med anläggandet av handelsträdgårdar men dessa ligger utanför reservatsområdet. Delar av trädgårdsanläggningarna är dock belägna inom reservatsgränsen. Till byggnadsbeståndet hör även äldre uthus. Inom Riddersvik är det enbart två tidigare arbetarbostäder som hör till den tidigare högre ståndsmiljön som ligger inom naturreservatet. Utöver dessa byggnader inkluderas delar av allén, engelska parkanläggningen och mangårdens trädgårdsanläggning i naturreservatet.

Torpet Sågstugan

Inom del nr 32. Sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal. På tomten finns även en förrådsbyggnad och dass med bod. Inom område nr 31 norr om torpet återfinns stenar från grunden till en kvarn. I område 36 finns det spår av åkerytor, dikeskanter och ett odlingsröse. I trädgårdsanläggningen återfinns rester av tidigare fruktträd och syrenberså.

Torpet Kyrkhamn, Inspektorsbostaden och uthuset

Dessa står alla på samma gårdsyta som omfattar objekt 15, 16 och 109. Torpet är från 1700-talet och Inspektorsbostaden är uppförd under sent 1800-tal som tjänstebostad. Vid vattnet återfinns tidigare vägbank till ångbåtsbrygga samt fästen efter hamnanläggning. Invid torpet Kyrkhamn återfinns slån, stenformationer och fruktträd och en tidigare åkertäppa.

Marketenteriet och Kasernen

Dessa ligger söder om objekt 14 längs Kyrkhamnsvägen. Byggnaderna är uppförda under sent 1800-tal. På tomten finns grusade gårdsytor jordkällare. På andra sidan vägen inom område 17 finns fruktträdsodling.

Ingenjörsvillan

Ligger mellan objekt 20 och 21. Sent 1800-tal, uppförd som bostad för föreståndaren vid Lövsta. På tomten finns en grusad gårdsplan. I

sluttningen ner mot vattnet finns rester av äldre terrassmurar och trappor. Kring byggnaden finns planterad växtlighet som uttrycker en medveten gestaltning såsom syren. En karaktärsskapande ek står norr om byggnaden. Mot nordost finns en tidigare fruktträdsodling med kvarvarande fruktträd.

Folkskolan

Ligger inom objekt 31 norr om Kyrkhamnsvägen. Tidigt 1900-tal. Få spår av skolgården finns bevarad med undantag från en större öppen gårdsyta. Nordöst om skolan finns en äldre gångbrygga som länkar skolbyggnaden med det angränsande naturområdet. I slänten mot Kyrkhamnsvägen finns enstaka kvarvarande fruktträd från tidigare odling.

Kontorsvillan inom objekt 36 och mellan Kyrkhamnsvägen och Sågstuguvägen. Tidigt 1900-tal. Uppförd som kontor och inspektorsbostad. Byggnaden omges av gräsmatta. I trädgården återfinns äldre ekar och, fruktträd och syren.

Sommarstugan intill objekt 2 är belägen intill Mälaren, strax sydväst om Kontorsvillan. Villans ursprungliga användning är oklar. Troligtvis är den tillkommen kring seklet 1900. Till villan leder en av natursten uppmurad väg. Till byggnaden hör även en jordkällare.

Stenvillan intill objekt 11. Sent 1800-tal, uppförd som bostad för stenhuggare. En förrådsbod på tomtens östra del och jordkällare på tomtens norra del hör till gårdsmiljön. En stig ner mot vattnet (genom objekt 9) där ringbultar är fästade vid klippan (objekt 12) intill ett troligt hamnläge. Vid strandlinjen ligger kasserat stenmaterial. I trädgården återfinns slån, syren och fruktträd som en del av en tidigare trädgårdsanläggning.

Riddersviks gård ligger delvis utanför naturreservatet i läget för 1600-talstorpet Flottvik. Mangårdsbyggnad med flyglar och ekonomibyggnader. Inom reservatet inkluderas delar av den tidigare högreståndsmiljön såsom lusthus, arbetarbostäder (den tidigare verkstadsbyggnaden och mjölnarbostaden), uthus, del av allén samt till Riddersvik hörande trädgårds- och parkanläggning.

Tidigare verkstad

Ligger inom objekt 84. Sent 1800-tal med tidstypisk panelarkitektur. Till byggnaden leder den rätlinjiga allén från Riddersvik. Byggnaden ligger intill vattendraget som verksamheten hade koppling till. Kring huset finns flera äldre karaktärsskapande äldre träd.

Mjölnearbostaden

Ligger inom objekt 103 i Riddersvik. Sent 1800-tal med koppling till det intill varande vattendraget. Nordväst om byggnaden finns en ekonomibyggnad. I trädgården återfinns fruktträd.

Målbild

Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i området som berättar om den tidigare markanvändningen, ursprungliga funktioner, sociala strukturer, där varje byggnad utgör en del kulturlandskapet bevaras. Funktionella kopplingar mellan byggnader finns kvar och visuella samband och utblickar mot vattnet.

Värdebärande delar

Byggnader

- Det sammantagna äldre byggnadsbeståndet
- Byggnadernas placering i landskapet
- Byggnadernas skala och proportioner
- Byggnadernas gestaltning och fasadkomposition
- Byggnadernas ursprungliga/äldre exteriöra material
- Ursprungliga byggnadsdelar såsom balkonger, fönster, dörrar och snickerier.
- Ursprunglig/äldre planlösning

Utemiljö/trädgård

- Åkertäppor
- Kulturväxter
- Äldre planteringar
- Fruktträd
- Syrénberså och andra äldre växter som visar på en tydlig medveten gestaltning av trädgård.
- Grusad gårdsplan och uppfart.
- Stödmurar och trappor av natursten
- Gångbrygga mellan skolbyggnad och naturområde
- Kopplade gångstråk.
- Äldre gjutna betongtrappor
- Äldre flaggstänger
- Jordkällare
- Fysisk och visuell koppling till vatten och mellan bebyggelse

Åtgärder och underhåll

Byggnader

- Byggnaderna underhålls kontinuerligt i sin helhet med traditionella metoder och material.
- Ändring och åtgärder sker enbart i restaurerings- eller underhållsändamål.
- Byte av byggnadsdel eller ytskikt ersätts lika befintlig avseende material, dimensioner, ytskikt och utformning. Vid byte av sentida material och byggnadsdelar återgår till ursprungligt utförande
- Byggnaderna nyttjas för ändamål som inte skadar byggnadernas kulturhistoriska värde.
- Funktionella och visuella kopplingar mot vatten hålls öppna.
- Funktionella och visuella kopplingar mellan byggnad och trädgårdsanläggning eller ekonomi/uthusbyggnader underhålls.

Utemiljö/trädgård

- Funktionella och visuella kopplingar mot vatten hålls öppna.
- Funktionella och visuella kopplingar mellan byggnad och trädgårdsanläggning eller ekonomi/uthusbyggnader underhålls.
- Kulturväxter bevaras.
- Murar underhålls och rensas från sly. Trasiga murar restaureras.
- Trädgårdars strukturer med jordkällare, grusade gårdsplaner, grusade uppfarter, murar, trappor, syrenhäckar och bersåer, fruktträd och andra äldre gestaltade uttryck vårdas på ett sätt som är förenliga med deras kulturhistoriska värde.
För skötsel av den engelska parken se respektive skötselobjekt samt skötselplanen i bilaga B.

Historiska vägdragningar

Beskrivning

I området är samtliga vägar tillkomna före 1910-talet. Sågstugevägen är den äldsta, tillkommen före 1690. Riddersviks gårdsväg, kantad av alléer, är tillkommen under 1700-talet.

- Kyrkhamnsvägen
- Sågstugevägen
- Skogsbergskroken
- Sigfridsvägen
- Lövsta koloniväg
- Lövstavägen
- Riddersviks gårdsväg

Målbild

Historiska vägdragningar bevaras avseende dragning, skala och ytskikt.

Skötsel

- Vid behov av byte av träd i alléer ersätts dessa med motsvarande arter.
- Vägar underhålls kontinuerligt.
- Sågstugevägen hålls öppen och rensas på sly.

Dokumentation och uppföljning

Naturvårdsförvaltaren bör dokumentera utförda åtgärder samt annat som kan vara av intresse för förvaltningen och skötsel av naturreservatet. Dokumentationen är väsentlig då den ska ligga till grund för fortsatta åtgärder inom området, eventuell justering av skötselåtgärder och som underlag för eventuell revidering av skötselplanen. Dokumentationen bör sammanställas årligen.

Vid dokumentation bör bland annat anges:

- Plats för åtgärden, åtgärdens art och tidpunkt för utförande.
- Notering om åtgärdens effekt.
- Kostnader för åtgärden.

Det är även av stort värde om åtgärder och förändringar dokumenteras fotografiskt.

Källförteckning

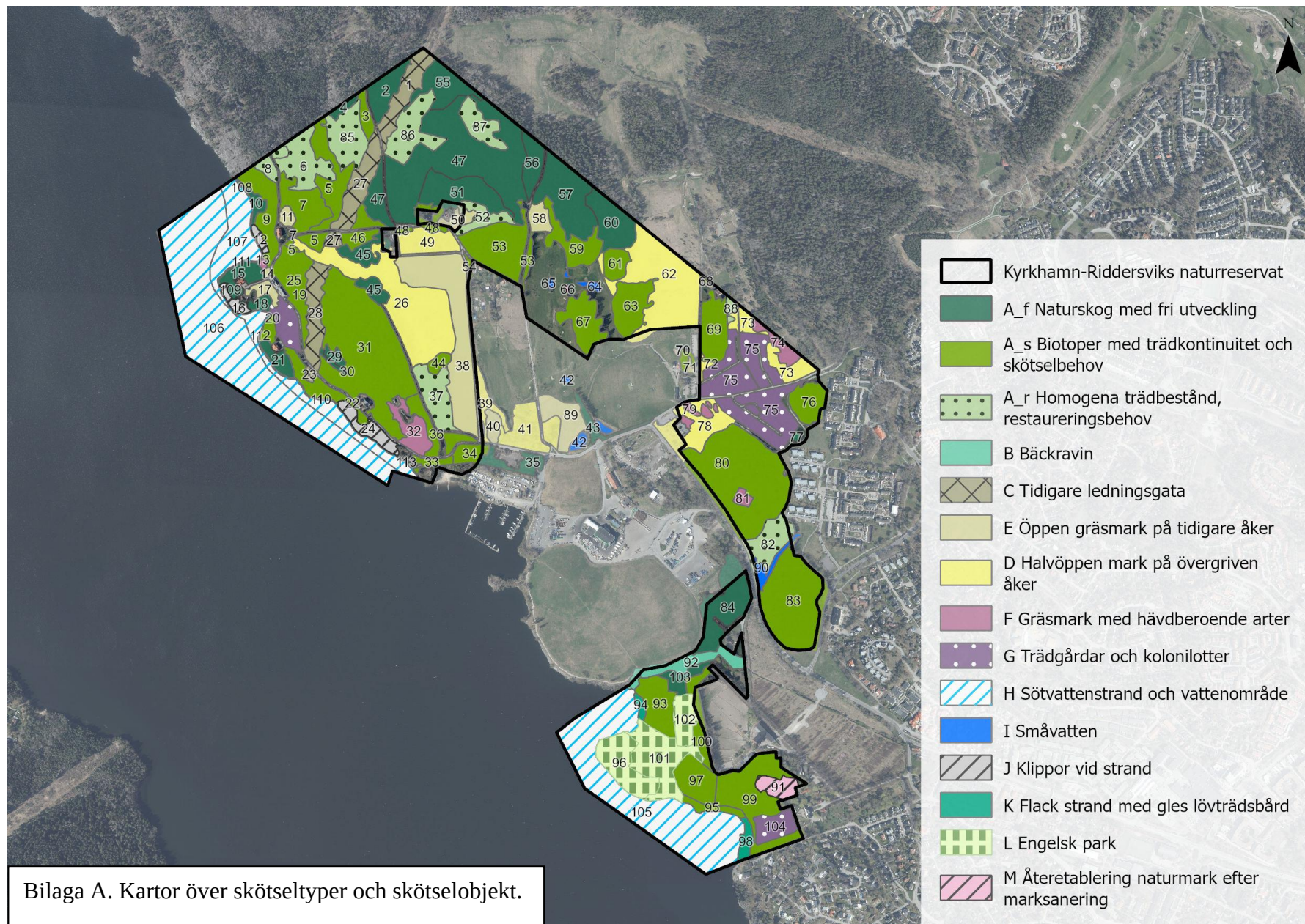
- AIX Arkitekter, (2015). Riddersviks gård med omnejd, kulturhistorisk värdebeskrivning,
- Andersson, H. E. B., Ohrström, L., Andersson, L., Bjällerud, C-E. (2002). I Stockholms västliga utpost om Lövsta, Kyrkhamn och Riddersvik. Hässelby hembygdsförening Skriftserie Nr 4. Föreningen Riddersviks Vänner.
- Andersson, P. (2017a). Naturvärdesinventering i Riddersvik och sammanställning av underlag, Stockholms stad 2016. Calluna AB.
- Andersson, P. (2017b). Insektsinventering i Riddersvik. Inventering av vedlevande och blombesökande insekter 2017. Calluna AB.
- Berglund, J. (2022). Riddersvik skötselplan. Systemhandling 22-03-31. Nivå Landskapsarkitekter.
- Ek, F. & Tiblom, O. (2022). Akvatisk naturvärdesinventering i Mälaren inför bildandet av Kyrkhamn naturreservat.

- AquaBiota Report 2022:16. 30 sid.
- Ehnström, B. (1999). Red-listed beetles on Scots pine (*Pinus sylvestris*) in Sweden. Proc. XXIV Nordic Congr. Ent. Tartu, s. 55–61.
- Koffman, A., Lindén, A-S., Andersson, P., Kammonen, J. (2022). Naturvärdesinventering vid Kyrkhamn, Stockholms stad, inför bildande av naturreservat. April-augusti 2022. Calluna AB.
- Lantmäteriverket, *Lantmäteristyrelsens arkiv 1690*, geometrisk avmätning, Järfälla socken, Lövsta 1-4. 1687, karta, segelleden Stockholm-Uppsala. A 25.
- Naturvårdsverket (2025). Vägledning om hantering av storskaliga angrepp av granbarkborrar i naturreservat och nationalparker.
<https://www.naturvardsverket.se/49065d/contentassets/f7780b4d4d8b4e5aa202b528b96314d0/vagledning-granbarkborrar-ver-2025-02-03.pdf>
- Regionplane- och trafikkontoret. (2004). Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar—Järvakilen. Rapport 1:2004. Regionplane- och trafikkontoret. ISBN 91-86-57474-4
- Riksantikvarieämbetets *Fornsök* (2025)
<https://app.raa.se/open/fornsok/>
- Rön från Sveriges lantbruksuniversitet Fakta skog nummer: (2020:3). Fakulteten för skogsvetenskap, Sveriges lantbruksuniversitet.
https://pub.epsilon.slu.se/21198/1/schroeder_m_et_al_210111.pdf
- Schroeder, M & Weslien, J. (2020). Skyddade områden och risk för angrepp av granbarkborre.
- Sjökvist, H. & Olausson, A. (2022). Kyrkhamn och Lövsta. Kulturmiljöinventering. Stiftelsen Kulturmiljövärd
- Sternegård, S. 2019. Hässelby villastad 36:1 (del av) Riddersviks gård. Hässelby villastad, Stockholm. Kulturhistorisk värdering. Stadsmuseet.
- Stockholms stad, (2014). Förslag till skötselplan för Kyrkhamns naturreservat. Dnr Exploateringskontoret 2014–00956.
- Topia landskapsarkitekter AB. (2008). Riddersvik, Kulturhistorisk värdebeskrivning. Exploateringskontoret.
- Ulvsgård, S. (2021). Kyrkhamn. Hässelby villastad 36:1, del av Kulturmiljöanalys. Stadsmuseet.
- Wikars, L-O, (2007). Opublicerat arbetsmaterial till Skötselhandledning för skyddad skog. Ett uppdrag till Naturvårdsverket.
- Wijkmark, N., Edbom Blomstrand, C., Ohlin, V., Hellström, M. (2019). Inventering av groddjur i tre dammar i Lövsta med eDNA samt konventionell metodik. AquaBiota Report 2019:06.

Bilagor

Bilaga A. Karta över skötseltyper och skötselobjekt

Bilaga. B Skötselplan för den engelska parken i Riddersvik

Riddersvik Skötselplan

Systemhandling 2022-03-31

CALLUNA

nivå

Kontaktpersoner

Exploateringskontoret:

Lilian Rosell - byggprojektledare

Tel: 08-508 26 593

E-post: lilian.rosell@stockholm.se

Nivå landskapsarkitektur:

Jonas Berglund - Arkitekt LAR/MSA

Tel: 070-777 83 43

E-post: jonas@nivaland.se

Calluna:

Petter Andersson - Naturmiljökonsult, fil dr

Tel: 072-567 38 80

E-post: petter.andersson@calluna.se

Innehåll

Bakgrund 4-5

Inledning
Illustrationsplan: Riddersviks gård, förslag till upprustning
Syfte, historik, nulägesbeskrivning och mål för skötselplan

Historik 6

Syfte, historik, nulägesbeskrivning och mål för skötselplanen

Principer och upplägg 7-13

Skötselplanens upplägg
Gränsdragning och ansvar
Riskträd
Skötselområdets indelning
Den engelska parkens principer
Visuella samband
Gestaltande skötsel
Ekologisk förstärkning

Beskrivning skötselåtgärder 14-18

Övergripande beskrivning av skötselinsatserna
Park: Skötsel av gräsytor, buskage, parklindar, och solitära lövträd i gräsyta
Bete: Skötsel av ängsytor och naturmarksytor, skogsbestånd, hagmark, ängar och torrbackar
Hävd: Gallring och upprepad slyröjning av sluna parkbestånd, äng, hagmark och strandområde
Fri utveckling: Mindre omfattande skötselåtgärder i område för fri utveckling

Skötselbeskrivning delområde 19-37

Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling
Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling
Skötselområde 2 (S02) - Talldominerat område
Skötselområde 3 (S03) - Bryn
Skötselområde 4 (S04) - Ädellövområde
Skötselområde 5 (S05) - Tallområde
Skötselområde 6 (S06A-B) - Strandområde
Skötselområde 7 (S07) - Tall- och Lärkområde
Skötselområde 8 (S08) - Ädellövområde
Skötselområde 9 (S09) - Alléer

Bakgrund

Riddersviks gård, naturskönt belägen vid Mälaren i den västligaste utposten av Stockholms kommun, utgör en intakt herrgårdsmiljö från slutet av 1700-talet. Gården är enligt den kulturhistoriska värdebeskrivningen den enda gård i Stockholms stads ägo som fortfarande är en komplett gårdsanläggning med bebyggelse, gårdsplan, alléer, trädgård, engelsk park och odlingsmark från i huvudsak sent 1700- och tidigt 1800-tal. Gårdens karaktärsdrag är bevarade och den gestaltning som området hade enligt 1843 års ägokartor går till stor del att avläsa än idag.

Gårdsmiljön består av ett ca 35 hektar stort område, varav 9 planeras för bostadsbebyggelse och 14 upptas av en engelsk park. Resterande mark upptas av alléer, äldre trädgårdsanläggningar, ett koloniområde och naturmark.

Två samlade bebyggelsegrupper präglar området; huvudbyggnad med flyglar, trädgårdsmästarboställe och ekonomibyggnader. De är från sent 1700-tal och kompletterade under tidigt 1800-tal. Ladugård med loge och stall, magasin och vagnslider är uppförda under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. I anslutning till alléer och bebyggelse finns även ytterligare ett antal äldre byggnader vilka sätter sin prägel på kulturmiljön. Mellan de två sammankopplade alléerna i norr ligger ett samlat fält, den kvarvarande delen av gårdens odlingsmark. Gärdet upptogs under åren 1979 - 2008 av Stockholms stads trädplantskola. Rader av parkträd präglar fortfarande området vilket nu detaljplaneläggs för bostadsändamål. Parallellt med detaljplanearbetet upprättas program för den offentliga miljön och Riddersviks park samt projektering av systemhandling. Denna skötselplan utgör ett underlag för parkupprustningen.

Kunskapsunderlag

I tidigare skeden av stadens planering, har en rad studier av natur- och kulturvärden gjorts, bland vilka kan nämnas *Kulturhistorisk värdebeskrivning Riddersviks gård med omnejd* (AIX 150122), *Antikvarisk konsekvensanalys - strukturplan, f.d. Riddersviks trädskola* (AIX 150520), *Riddersvik – kulturhistorisk värdebeskrivning* (Topia 2008).

En kompletterande naturvärdesinventering, *Naturvärdesinventering i Riddersvik och sammanställning av underlag* (Calluna 2016), tagits fram under 2017-18.

I syfte att fördjupa kunskapen om den historiska parkanläggningen har en trädgårdsarkeologisk utgrävning med fyra schakt utförts under 2017.

Ugångsläge för parkupprustningen

150 års lågintensiv skötsel har lett till en långsam igenväxning av Riddersviks engelska park. Denna förslyning innebär en negativ påverkan både på upplevelsen av parken och dess naturvärden. Att parken lämnats utan vård och skötsel har i och för sig inneburit att den i stort skonats från sentida förändringar i form av parkfunktioner som lekplatser, perennaplanteringar och nya funktionskrav som asfaltering av gångvägar eller parkbelysning. Men på sikt innebär den lågintensiva skötseln ett hot både för kulturhistoriska värden och naturvärden.

Flygfoto över dagens Riddersvik med gräns för det framtida skötselområdet. 1. Mangårdsbyggnad, 2. Trädgård/koloniområde, 3. Rosensparken, 4. Nordösttra allén, 5. Nordvästra allén, 6. Utsiktsplatsen, 7. Ladugård och vagnslider, 8. Beteshagar och paddock, 9. Bäckravinen, 10. Stjärnparken, 11. Stora pelousen, 12. Lindbersån, 13. Paviljongen, 14. Lilla pelousen, 15. Grillplatsen, 16 Trädplantskolan

Illustrationsplan: Riddersviks gård, förslag till upprustning

FÖRKLARINGAR

Gräns för skötselområdet.

- 1. Riddersviks gård: konferens, restaurang och café
- 2. Rosenparken
- 3. Terrassanläggning
- 4. Koloniområde med föreningslokal i justerat läge
- 5. Allé
- 6. Ny bollplan och utsiktsplats
- 7. Ny brygga i historiskt läge och rustad mittaxel
- 8. Ladugård: lokal för Fältrittklubb och Arbetsforum
- 9. Magasin och vagnslide, plats för picknick/grillplats
- 10. Beteshage och paddock
- 11. Ny ravinplats
- 12. Stjärnparken, med återskapad gångväg
- 13. Stora pelousen, nya sittplatser
- 14. Lindberså, återskapad historisk plats
- 15. Paviljongen, upprustas
- 16. Lilla pelousen med ny brygga i historiskt läge
- 17. Lilla paviljongsplatsen, sittplats

Historik

Historik, nulägesbeskrivning och mål för skötselplanen

Hstori

Riddesviks engelska park och trädgårdar skapade av hovkällarmästare Elias von Langenberg d. ä., Elias von Langenberg d.y. och greve Erik Piper mellan åren 1781-1820. Utgångspunkten var den kuperade och troligen hårt betade halvön Korsudden med sina långa utblickar över Lövsta fjärdens vattenspegel. En påkostad paviljong uppfördes på uddens högsta punkt i väster. Två bryggor, den ena i änden av herrgårdsträdgårdens mittaxeln, den andra i strandlinjen vid en öppen glänta mellan paviljong och huvudbyggnad. På en centralt belägen kulle anlades en lindberså. Från denna plats erbjöds kontakt med två öppna gräsytor, så kallade pelouser, båda gestaltade med solitära ädellövträd och lärkträd. I norra delen av parken anlades den så kallade Stjärnparken, en plan yta 115 x 50 meter med diagonala strama rader av parklindar.

Den hårt betade hagmarkens ekar och tallar kompletterades i övrigt med lärkträd i bestånd och hela parken sammanbands med ett slingrande gångvägssystem.

1885, köpte Stockholms stad egendomarna Lövsta och Riddersvik, för att genom anläggandet av Lövsta sopstation lösa stadens sanitära behov. Riddersviks gård arrenderades ut och parken lämnades åt sitt öde, det vill säga fri utveckling.

Naturvärden

Områdes bestånd med gamla ekar och lindar har med stigande ålder och grovlek utvecklats i håligheter. Håligheter med rötta och mulm utgör livsmiljö för många ryggradslösa djur såsom vedlevande insekter och klokryp, men utnyttjas även som bo- och viloplatser av fåglar och fladdermöss. Död ved är dock endast sparsamt förekommande i parken. Främst förekommer död ekved, medan lindarna har skotts på ett sätt som till stor del har förhindrat död ved att kontinuerligt bildas.

Flera områden som domineras av gammal tall förekommer även i Riddersvik, framförallt i området vid Tempeludden. Här skapar det öppna och solexponerade läget förutsättningar för en intressant insektsfauna och kryptogamflora. Här finns ett inslag av död tallved, både i liggande och stående form. Några ytterligare områden med gammal tall finns också, men dessa är i dagsläget under igenväxning.

I Riddersvik finns även en strandsträcka som huvudsakligen sluttar mot sydväst. Detta medför att stranden har ett varmt mikroklimat och således finns en artrik torrbacksflora med förekomster av exempelvis blodnäva, tulkört och gråfibbla. Det varma läget gör även strandmiljön gynnsamt för många gaddsteklar, exempelvis vildbin, vilka alla är värmeälskande insekter som i miljön drar fördel av den rika blomningen.

Brukande

Parken är ett mycket uppskattat promenadområde i Hässelby med omnejd. Skolklasser, förskolegrupper och hundägare besöker området under såväl helg- som veckodagar. Stränder och klippor erbjuder möjlighet till bad som fiske. På den västvända pelousen firas midsommar. Gångstråket längs stranden utgör en del av en sammanhängande strandpromenad.

Riddersviks engelska park, eller Tempeludden som den idag kallas, förenar mycket höga parkhistoriska, ekologiska och sociala värden.

Skötselplanen som del av parkupprustningen

Upprustningen av parken består av tre delar: denna skötselplan, återskapandet av centrala, idag försvunna byggda parkdelar samt upprustning av den sengustavianska paviljongen. Det övergripande syftet med upprustningen är att förskjuta upplevelsen av området från natur till park.

Skötselåtgärdernas mål är att värna den historiska parken och att stödja de ekologiska värden som utvecklats under 150 år. Sist men inte minst är skötselnivåerna även anpassade till ekonomiska ramar där en intensiv parkskötsel av hela det 14 hektar stora området vare sig är önskvärd eller möjlig.

Skötselplanen är strukturerad i åtta delområden med olika vegetationsbestånd. I anslutning till parkens historiska markanvändning som betad hagmark och sedemera engelsk park, indelas området i delområden som sköts som *park*, *bete* och *hävd*. Till dessa har lagts till område för *fri utveckling* för delområden med höga ekologiska värden knutna till fri utveckling av den befintliga vegetationen.

Charta öfver Lövsta, uti Stockholms höfdingedöme, afmätt i september 1751 och i maj 1752. Kompletterad med avstyckning ("delning och utbrytning") av (sedemera Riddersvik) 1781 för hovkällarmästare Elias von Langenbergs räkning. Ovan till höger hela kartan.

Detalj Korsudden, det vill säga det aktuella skötselområdet.

Riddersviks gård med mangårdsbyggnad och flyglar.

Principer och upplägg

Skötselplanens upplägg

Definitioner av skötselnivåer:

Park innebär konventionell parkskötsel, främst gräsklippning och vård av de historiska parklindarna, med inriktning på att upprätthålla kontrasten mellan hortikultur och kulturlandskap och därmed det parkhistoriska värdet.

Bete innebär en intensivare skötsel av dagens naturmark (lövskogspartier, bryn och ängsmark) för att efterlikna ett bete. Detta innefattar årlig slyröjning och slåtter av gräs med skärande redskap, åtföljt av uppsamling och bortforsling av det organiska materialet

Hävd kan jämföras med bete, men innebär i detta fall en lägre grad av skötsel i jämförelse med bete, dvs årlig slyröjning med insamling och bortforsling av det organiska materialet. På sikt behöver denna skötsel utföras endast var tredje år.

Fri utveckling innebär att delar av parkområdet lämnas för fri utveckling, det vill säga utan nämnvärda skötselinsatser. Viss återkommande översyn av dessa områden kommer dock att krävas.

Indelning av området

Skötselplanen är indelad i områden knutna till vegetationsbeståndens sammansättning. Vegetationsbestånden utgörs av de trädbestånd som antingen fanns redan innan den engelska parkens anläggande på 1780-talet, eller som därefter etableras: *tallområden, ädellövområden, lindområden, bryn och hagmarker, strandområden*. Till dessa vegetationsbestånd fogas *område för fri utveckling*.

De parkhistoriska delarna vilka primärt berörs av skötselplanen utgörs av: Stjärnparken, stora pelousen, lilla pelousen med badbryggan, paviljongen med närområde och lilla paviljongplatsen. Till dessa kommer de senare anlagda och nyanlagda delarna: grillplatsen vid klippan i söder, rastplatsen vid magasinet, utsiktsplatsen och ravinplatsen.

Hävdad mark i Bellevueparken

Utförande av skötsel

Skötseln av gräsytor, hagmark(bete), parklindar och solitära parkträd, mer extensiva ytor (hävd) och område för fri förnyelse, är i denna skötselplan principiellt beskrivna med avseende på åtgärd, periodicitet, tidpunkt för skötselinsatserna, maskintyp. Föreskrifterna ligger samlat i början av skötselplanen. Detta för att senare, i redovisningen av varje delområde, kunna hänvisa tillbaka till beskrivna arbetsinsatser.

Inom respektive delområde är de fyra skötselnivåerna färgkodade ytor. Till kartan finns för varje skötselområde en beskrivning uppdelad i rubrikerna *Beskrivning, Målsättning, Åtgärder* samt *Prioriteringar*. Under prioriteringar anges fokus och/eller kompletteringar av skötselinsatserna.

Erfarenhetsåterföring från Bellevueparken

Skötselplanen utgår i upplägg, omfattning och beskrivning av skötselåtgärder från erfarenheter från skötselplanen för Bellevueparken vid Brunnsviken, en park jämförbar med Riddersviks engelska park med avseende på utgångsläge, ålder, topografi och parkhistoriska förutsättningarna.

De viktigaste erfarenheterna är följande:

behov av upprepade årliga slyröjningar under de tre första åren,

skärande maskinverktyg och uppsamling av organiskt material nödvändigt för att erhålla ängsytor,

regelbunden översyn av siktlinjer och visuella samband var 5-10 år.

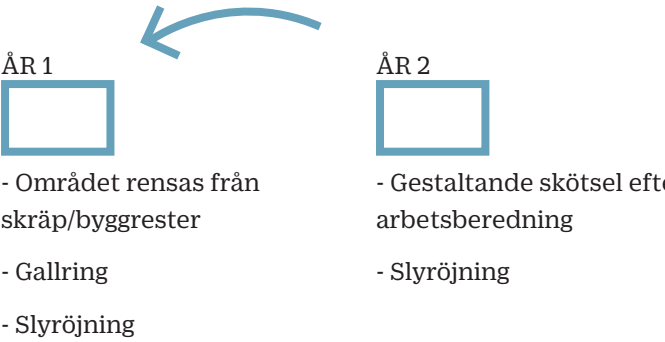
Klippta grässtigar i Bellevueparken

Bellevueparken

Skötselplanen avser skötsel av naturmark, park och ängsytor inom angivet område, det vill säga inte skötsel av hårdgjorda ytor och byggda delar. Skötsel av nyanlagda parkdelar upprustade inom ramen för anläggningsentreprenad kan komma att ingå i annat skötselåtagande (färdigställandeskötsel och garantiskötsel). Samordning och gränsdragning mellan entreprenaderna säkerställs efter det att entreprenörer upphandlats.

Denna skötselplan avser intensiv skötsel under tre år för att återskapa parkkvaliteter och naturvärden. Skötselplanen kompletterar systemhandlingen för parkupprustning. Upprustning och tre års skötsel enligt denna skötselplan bekostas av Exploateringskontoret. Efter denna period övertar Stadsdelsförvaltningen skötseln. Inför övertagande av skötseln ska en utvärdering av skötsel göras och formaliseras genom en uppdatering av denna skötselplan.

Skötsel enligt denna skötselplan - Exploateringskontoret

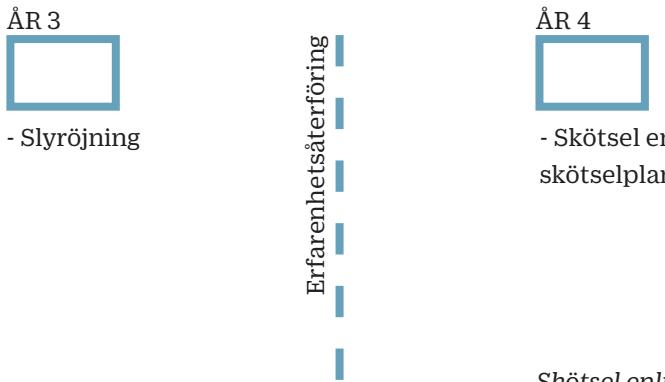
Arbetsberedning

En park är ett levande väsen i ständig förändring. Riddersviks engelska park är av en dignitet som kräver en *gestaltande skötsel*. På samma sätt som parken en gång anlades ska skötsel inriktas på att i skala 1:1 skapa sceniska utblickar och vyer. Ugångspunkten är det sena 1700-talets landskapssyn, reflekterad genom F M Pipers text och råmaterialet, idag såväl som på 1780-talet är Korsuddens topografi, vegetation och utblickar över Mälaren.

Slyröjning och gallring av bestånden utgör ett grundläggande arbete, medan uppstamning och gallring av vyer och visuella samband kräver arbetsberedning på plats. Exploateringskontorets ansvariga landskapsarkitekt och ombud kontaktas därför inför det gestaltande skötselarbetet med vyer och siktlinjer (se kontaktuppgifter för avrop).

Årlig uppföljning

I slutet av september varje år ska ett uppföljande möte hållas. Syftet är, att med utgångspunkt i erfarenheter och utfall av föreskrivna arbetsinsatser, justera och komplettera anvisningarna för att på ett kostnadseffektivt sätt uppnå bästa möjliga resultat

Skötsel enligt rev. skötselplan - Stadsdelsförvaltningen

Med riskträd avses träd som utgöra någon form av fara, genom skada eller defekt och därmed har en potentiell risk att skada människor eller egendom i deras omgivning.

I arbetet med vård av trädbeståndet, främst de gamla parklindarna, ska ett synsätt som förenar allmänhetens krav på säkerhet och ekologisk förstärkning, tillämpas. Med riskträd avses inom Riddersviks skötselområde endast riskträd inom områden med skötsel *park* och *bete*. Även här ska parkhistoriska hänsyn tagas, speciellt inom Stjärnparken. Träd med stående dödved och med grenar som riskerar att falla ska så långt som möjligt lämnas i område med skötsel *häv*d och *fri utveckling*. I gränsfall fall ska principen tillämpas med gott omdöme.

Parklind Bellevueparken

Hassel Bellevueparken

Skötselområdets indelning

Den engelska parkens principer

Som bakgrund för skötselplanen behövs en generell förståelse för den engelska parkens principer och hur dessa kan ha tillämpats vid Riddersviks engelska parks tillkomst. Inga ritningar eller andra dokument från tiden för parkens anläggande finns att tillgå. En förklaring kan vara att många 1700-parker anlades i nära samarbete mellan beställare och trädgårdsmästare och direkt i full skala vilket gjorde planritningen sekundär i förhållande till de fysiska platser som skapades. Med utgångspunkt i F. M Pipers, Hagaparkens arkitekt och den främste uttolkaren av den engelska parkens idé i Sverige, teori, kan vi göra oss en idé om hur Riddersviks engelska park formades i den hårt betade och kuperade hagmarken.

Pipers grund:

Man bör först undersöka de olika belägenheterne och deras olika Characterer, inom den terrein som ska embelleras.

Grunden är landskapets (terrainen) karaktär och rumsliga uppdelning. Målet är ett förskönande (embellering) av det befintliga landskapet för att ge det ett mer bildmässigt uttryck. Iscensatta utblickar över Mälaren från stora och lilla pelousen och kontrasten mellan dessa öppna gräsytor och de mer slutna och kuperade skogsbestånden är grunden i Riddersvik.

Utses Decorationer tjenliga att öka och gifwa ännu mer Expression åt hwarje sådan Belägenhet.

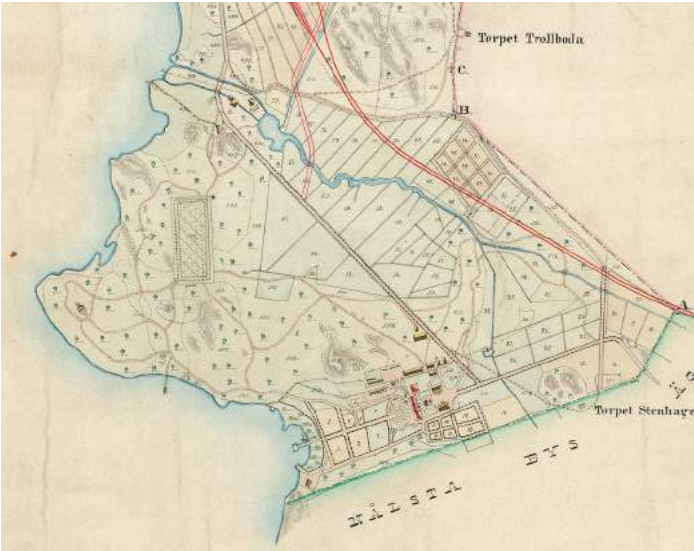
Parkens *decorationer* utgörs främst av paviljongen, lindbersån, båda placerade på höjdryggar i parken. Den storskaliga Stjärnparken kan även den ses som en storskalig *decoration*, då stor omsorg har lagts på att göra ytan plan för att framhäva anläggningens strama och storskaliga form. Skötseln av parken har som mål att visuellt lyfta fram och betona siktlinjer utifrån dessa anlagda och byggda delar.

*Tillägges nödiga planteringar der det felas och der det behöufs; Åfwen kan der och hwar sådant av gamle trån och buskar borttagas, som äro hinderliga för en särdeles wacker utsigt**

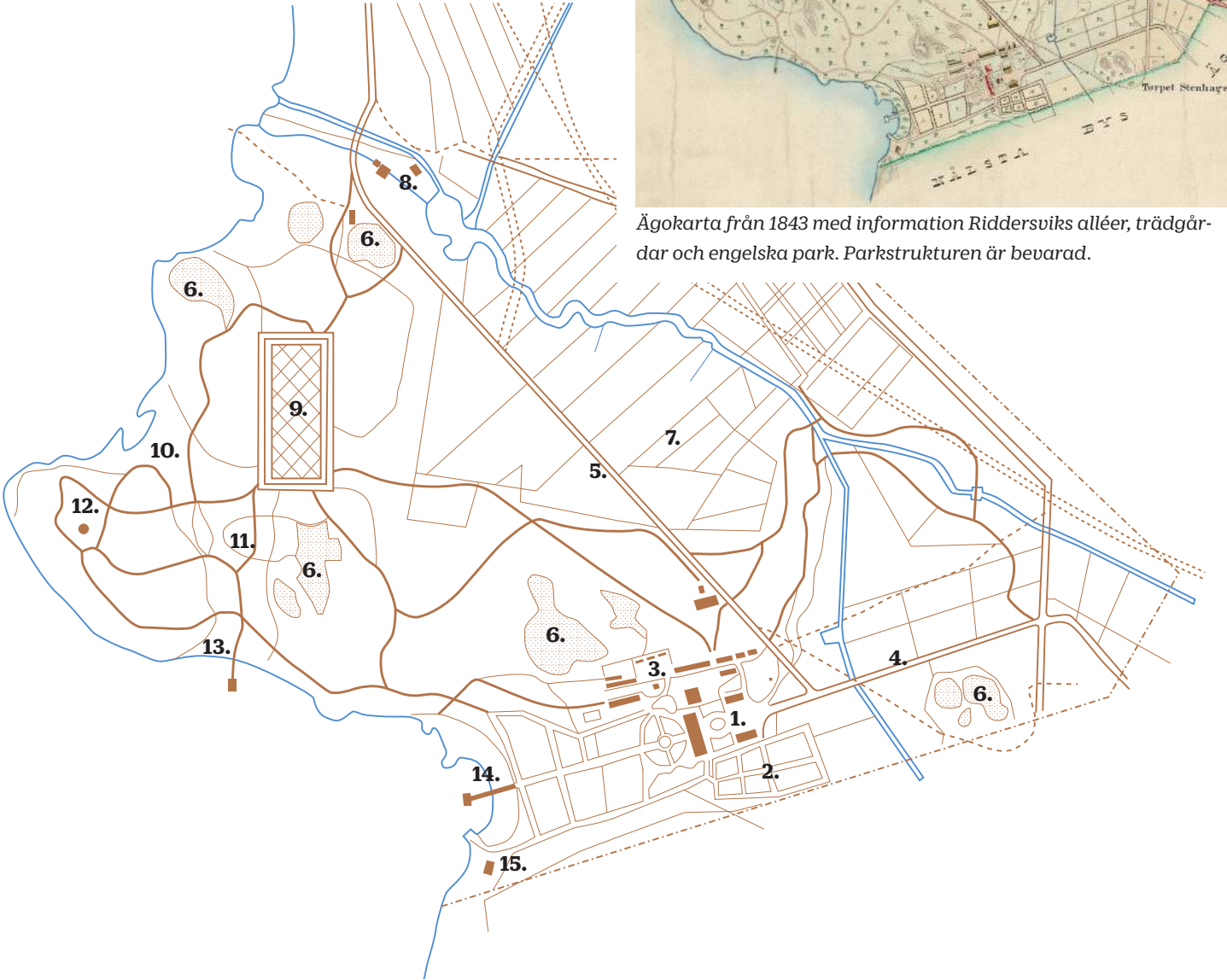
**Hwarwid likwäl all möjelig warsamhet och hushållning med den förut befintliga skogen i agt tages.*

Beståndet av gamla ekar och tallar tyder på att dessa värderats som en stomme i parken. Denna stomme har kompletterats med parklind och lärk. Vården av det befintliga beståndet av parklindar är en viktig del av skötseln. För att framhäva dessa krävs uppstamning, slyröjning och fällning av enstaka träd. Förvuxen sly och frös i de viktigaste vyerna ut mot Mälaren är grundläggande skötselåtgärder som kommer att förtydliga parkstrukturen. Inom ramen för den projekterade upprustningen planteras blommande buskar samt lök- och knölväxter.

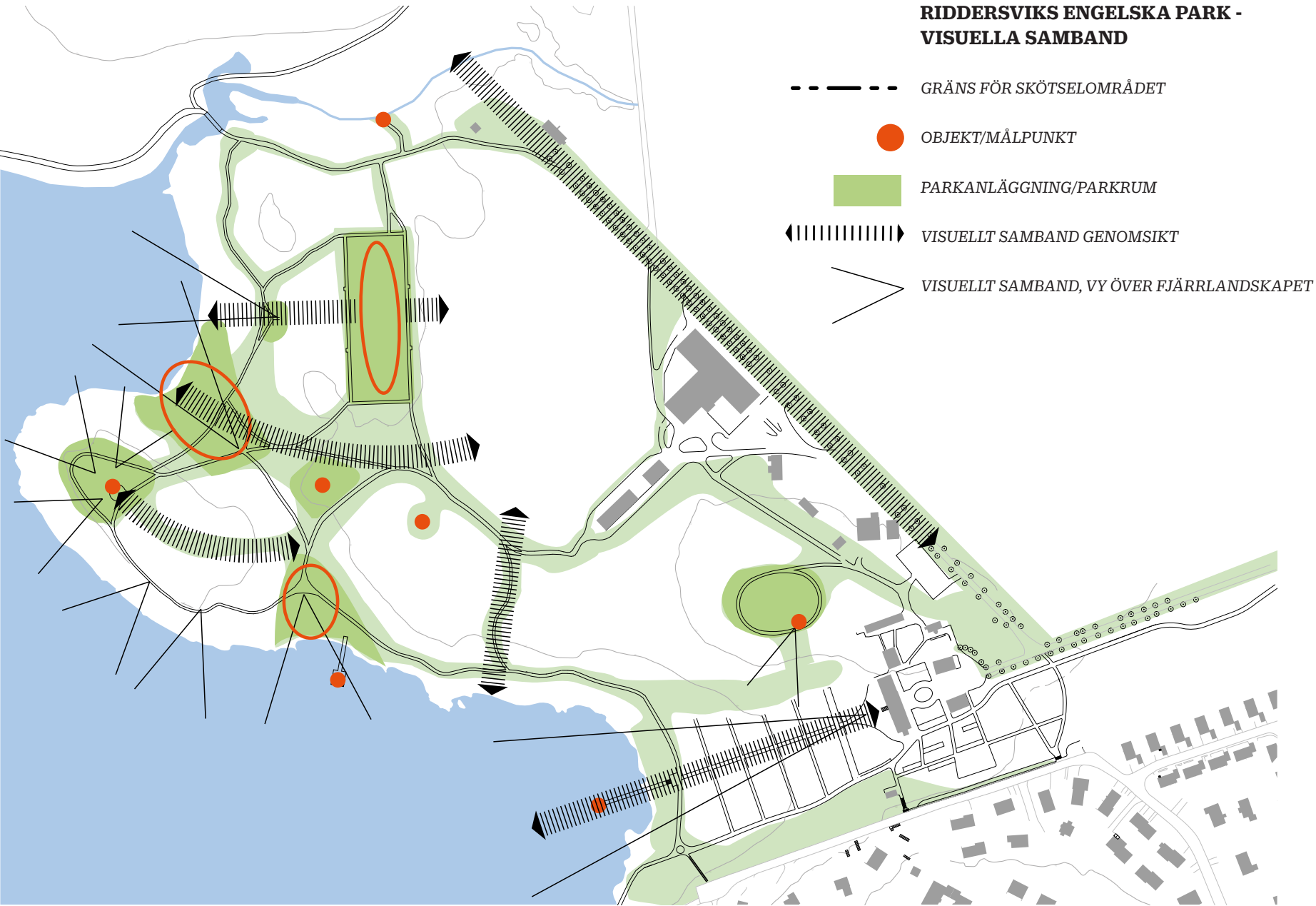
Skötsel och slyröjning av områden med skötselmålet bete är grundläggande delar i skötseln av parken.

Ägokarta från 1843 med information Riddersviks alléer, trädgårdar och engelska park. Parkstrukturen är bevarad.

Excerpering av 1843-års ägokarta med gräns för skötselområdet. 1. Mangårdsbyggnad, flyglar och trädgårdsmästareboställe, 2. Trädgård 3. Terrassanläggning med orangeri och drivhus, 4. Nordösttra allén, 5. Nordvästra allén, 6. Berg i dagen/hällmark, 7. Södra gårdet 8. Kvarn, 9. Stjärnparken, 10. Stora pelousen med informell sjögård, 11. Lindbersån, 12. Paviljongen, 13. Lilla pelousen med brygga/badhus, 14. Brygga i mittaxelns förlängning, 15. Tvättstuga.

Gestaltande skötsel

Exempel på gestaltande skötselåtgärd:

Ovan: Vy från stora pelousen mot Lövstafjärden i väster före gallring och uppstamning. Vattenkontakten och fjärrvyn skymms av förvuxna alar med lågt ansatta grenar.

Nedan: Efter föreslagna skötselåtgärder skapas långa utblickar och en bildmässig mellangrund av de stora lövträden.

Exempel på gestaltande skötselåtgärd:

Ovan: Vy från stora pelousen mot paviljongen före slyröjning och gallring.

Siktlinjen från pelousen mot paviljongen och Mälarens vattenspegel bryts av uppväxande sly och lågt ansatta grenar.

Nedan: Efter föreslagna skötselåtgärder ökas kontakten med vattenspegel och paviljong.

Ekologisk förstärkning

De övergripande åtgärderna med avseende på ekologisk förstärkning i Riddersvik ska i första hand gynna parkens värdefulla bestånd av ek, lind och tall. Viktigt är även att beakta föryngring av dessa arter för att förstärka trädmiljöernas kontinuitet även i framtiden. Dessutom fokuserar förstärkningsåtgärderna till stor del på att bibehålla och öka förekomst av död ved och att förstärka brynzoner.

Friställning av ek, lind och tall

Att gynna ädellöv, i detta fall ek och lind, innebär främst friställning, så kallad brunnsröjning. Detta görs med syftet att minska konkurrensen med omgivande träd och att öka solexponeringen. Av samma skäl bör gamla tallar i områden som befinner sig under igenväxning även friställas. Friställning innebär även att de parkmässiga kvaliteterna betonas.

Friställning sker genom att uppvuxna träd och sly tas bort inom och utanför trädets kronprojektion. Friställning görs inom en radie av fem meter utanför de yttersta grenarna i kronan. Om det finns träd av ek, lind eller tall eller döda/döende träd inom detta avstånd sparas dessa. Friställning sker då även av dessa så att ett par eller en liten grupp av träd friställs.

Röjningsåtgärder och friställning utförs gärna under sensommar och tidig höst då mycket näringsämnen fortfarande är lagrad i bladverket och då fåglarnas häckningsperiod är över. I stora delar av området är marken känslig för körning.

Död ved

Död ved är en bristvara i landskapet och till viss del kan detta även sägas gälla för parken i Riddersvik. En viktig princip är att så långt det är möjligt tillåta träden att få utveckla döda stampartier eller behålla döda grenar kvarsittande på träden. Torrakor och högstubbar ska lämnas i så hög utsträckning som möjligt. Princip för riskträd redovisade tidigare.

I det fall det ändå blir nödvändigt att beskära grenar eller att ta bort döda träd, antingen om detta sker inom skötseln av de gamla parklindarna eller om det görs på riskträd, ska utgångspunkten alltid vara att veden ska stanna i området. Detta gäller framförallt död ved av ek, lind och tall. Veden ska istället placeras ut i så kallade faunadepåer. Syftet med en faunadepå är att ta hand om virket som sparas på lämplig plats, gärna i solexponerat läge. Veden i faunadepån kan utnyttjas som substrat och livsmiljö för ett stort antal vedlevande arter. På så

sätt kan man behålla parken i ett ”städat” skick utan att död ved går förlorad. En faunadepå kan se ut på olika sätt och i sin enklaste form är det i princip en hög med ved. Faunadepån kan kompletteras med en skylt som informerar parkbesökaren om dess syfte och funktion. I Riddersvik anläggs faunadepåer på åtminstone fem platser.

Föryngring av ek, lind och tall

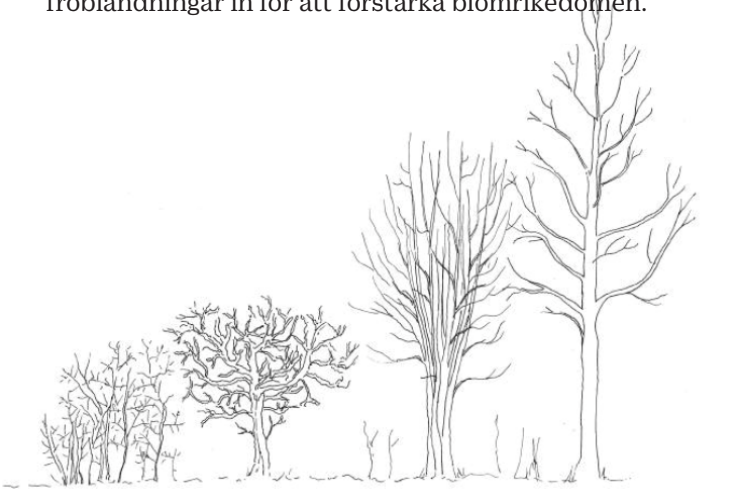
Yngre träd av ek, lind och tall förekommer på flera platser i Riddersvik. För att säkerställa successionen i ekbestånden är det viktigt att dessa träd får utvecklas till efterträdare till de gamla träden och på längre sikt ersätta dessa. För detta finns instruktioner under respektive skötselområde. Yngre och klena träd av ek, lind och tall sparas generellt. För parklindar i de parkhistoriska anlagda delarna gäller stubbskottsföryngring eller ersättning genom nyplantering.

Blomrikedom i bryn och gräsmarker

Där öppen mark övergår i skogs- eller buskbärande mark erbjuds ofta en varm och vindskyddad miljö. Dessa brynmiljöer är ofta rika på insekter och fåglar som födosöker efter nektar, pollen, frön eller bär från buskar och träd. I Riddersvik finns flera brynmiljöer

där förstärkningsåtgärder kan åstadkommas genom att plantera blommande och bärande buskar, exempelvis på höjden väster om Riddersviks gård och i strandmiljön vid paviljongen.

Brynen skapas utifrån en trappstegsform, där den innersta delen består av höga träd och den yttersta delen består av låga buskar, exempelvis slån. Mellan dessa bör det finnas blommande/bärande lägre träd av exempelvis rönn, hagtorn och sälg. I närliggande gräsmarker sås fröblandningar in för att förstärka blomrikedomen.

I ett bryn skapas en trappstegsliknande form av buskar och träd. Illustration: Lisa Östlund Fält, Calluna AB

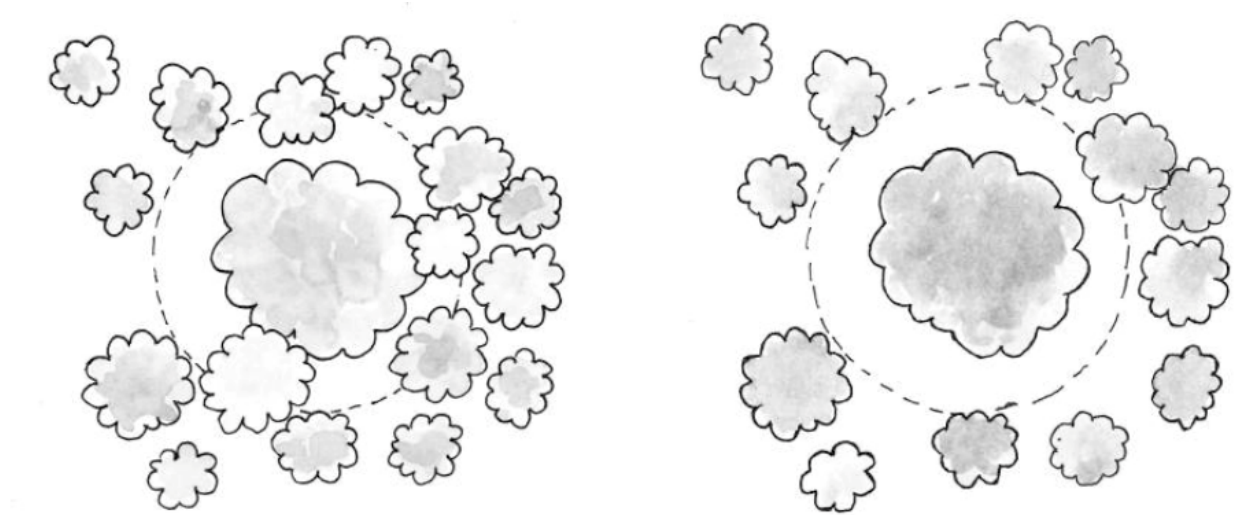

Illustration som visar friställning av ett träd. Till vänster ett träd som är trängt av omgivande träd och till höger ett träd som friställts genom att konkurrerande träd har tagits bort inom ett visst avstånd utanför kronans kronprojektion.

Illustration: Lisa Östlund Fält, Calluna AB

Olika exempel på faunadepåer. Till höger har död ved placerats i en enkel hög i en solbelyst glänta. Till vänster har grova stamdelar sågats upp i meterlånga stycken och placerats på ett murliknande sätt. Bilderna är tagna i Ekolsunds slottspark.

Övergripande beskrivning av skötselinsatserna

Förberedande arbeten	Beskrivning
Målsättning: Möjliggöra rationell maskinell skötsel av området.	Skötselområdet rensas från död ved och rotvältor. Veden samlas och sorteras med avseende på träslag för att senare ingå i fanuadepåer inom området. Skötselområdet rensas från byggskräp, sopor , informella komposter och avfall. Avfall och sopor sorteras i fraktioner för återvinning. Organiska material samlas ihop och bortforslas från området.
Strukturerande skötsel	Beskrivning
Målsättning: Förtydligande av en grundläggande parkkaraktär och ökat naturvärden.	Generell gallring och urglesning av lövskogs och barrbestånd. Brunnsröjning i anslutning till enskilda individer av ädellöv och tall. Upprepad årlig slyröjning och trimning av fältskiktet i bestånd dominerade av ädellöv och eller tall/lärk. Prioriteringar och omfattning enligt anvisningar i denna skötselplan.
Parkgestaltande skötsel	Beskrivning
Målsättning: Gestalta och framhäva områdets karaktär som engelsk park genom bearbetning av utvalda vyer.	Skapa fria siktlinjer från parkens centrala parkytor ut mot Mälaren genom uppstamning och fällning av träd i syfte att återskapa intressanta och vackra vyer. Skapa siktlinjer under krontaket mellan parkens gestaltade och anlagda delar. Skapa visuell koppling mellan parkens inre delar och det omgivande vattenrummet. Förtydliga och vårda strukturen av parklindar i Stjärnparken. Vårda parkens övriga bestånd av parklindar och solitära träd placerade på och i anslutning till de öppna pelousererna.

ÅR 1

ÅR 2

ÅR 3

ÅR 1

ÅR 2

ÅR 3

ÅR 1

ÅR 2

ÅR 3

Park: skötsel av gräsytor, buskage, parklindar och solitära lövträd i gräsyta

Gräsytor allmänt	Beskrivning
Målsättning: Åtgärd:	Vårdade bruksgräsytor, gångvägar av gräs samt vårdade ytor i direkt anslutning till gångvägar. Friska parklindar och solitära träd med balanserad krona och utan stamskott. Ersättare till gamla parklindar i form av stubbskott. Buskagen av syren i lagom stora enheter. Klippning genomförs i genomsnitt en gång varannan vecka under sommarhalvåret. Gräsytor klipps så ofta och till sådan klipp höjd att det avklippta gräset kan ligga kvar utan att ytan förfulas eller tar skada. Högst en tredjedel av gräset klipps bort vid klippningen. Putsning ska utföras 2 ggr per år utan att skada trädens bark eller möbler. Klippning skall anpassas till väderlek och tillväxt. Under sensommar, höst och vid torka utsträcks klippningsintervallet. Gräsmattor och gräsytor sköts med gräsklippare. I de fall terrängförhållanden ej medger detta sköts dessa ytor med trimmer. Gräsklipp får lämnas på gräsyterna.
G1 Gräsklippning bruksgräsyta	Beskrivning
Åtgärd: G1	Bruksgräsyta klipps med gräsklippare 10-12 gånger per säsong. Klipp höjd max 10 cm, inte kortare än 6 cm.
G2 Gräsklippning längs gångvägar	Beskrivning
Åtgärd: 	Längs gångvägar klipps fältskiktet en meter in på ömse sidor med gräsklippare eller trimmer. Gräs och sly samlas upp. Efter sista gräsklippningen på säsongen får gräsklipp ligga kvar. Val av maskin görs med utgångspunkt i terrängens beskaffenhet.
G3 Gräsklippning av stigar	Beskrivning
Åtgärd: 	Klippning av stigar av gräs utförs lika bruksgräsyta, G1
G4 Parti med skavfräken	Beskrivning
Åtgärd: G4	Parti med skavfräken i anslutning till nyanlagd gångväg trimmas varefter materialet ihopsamlas och avlägsnas. Gäller yta 1 meter utanför gångväg och hela beståndet av skavfräken innanför gångvägen.

FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
12					X	X	X	X	X	X		
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
3				X		X			X			
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
12					X	X	X	X	X	X		
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
2					X				X			

Bete: skötsel ängsytor och naturmarksytor, skogsbestånd, hagmark, ängar och torrbackar

Ängs- och hagmark allmänt	Beskrivning
Målsättning:	Vårdad örtrik hag- och ängsmark och torrbackar, fria från slyuppslag. För berödra partier av hagmark med glest bestånd av bärande buskar i brynställning.
Åtgärd:	Ängsytor sköts med skärande redskap. I de fall terrängförhållanden ej medger detta sköts dessa ytor med trimmer. Allt organiskt material, slaget gräs, örter och bortklippt sly räfsas ihop och bortforslas.
Ä1 Slätter av ängsyta	Beskrivning
Åtgärd: Ä1	Slätter av ängsyta utförs 2 ggr per säsong, den första gången före midsommar och den andra gången i mitten av augusti. Stubbhöjd 8 cm +/- 3 cm. Utförs med skärande redskap. Klippt ängsgräs ska ligga kvar 2-7 dagar för att fröa av sig. Hänsyn tas till blomningstid. Torkat gräs ihopsamlas och avlägsnas.
Ä2 Ängsyta torrbacke	Beskrivning
Åtgärd: Ä2	Slätter av torrbacke utförs en gång per säsong i mitten av augusti. Trimmern hålls högt (10-15 cm över marken) så att lägre örtskikt inte slås sönder Utförs vid behov och lika slätter av ängsyta. En torr och solig sommar kan medföra att arbetet inte behöver utföras. Utförs i övrigt lika slätter av ängsyta. Ä1
Ä3 Trimmning av fältskikt i bestånd	Beskrivning
Åtgärd: Ä3	Trimning av fältskiktet i ädellöv- tall- och blandbestånd utförs med trimmer och/eller röjsåg två gånger per säsong, i maj och i augusti. Allt organiskt material ihopsamlas och bortforslas.

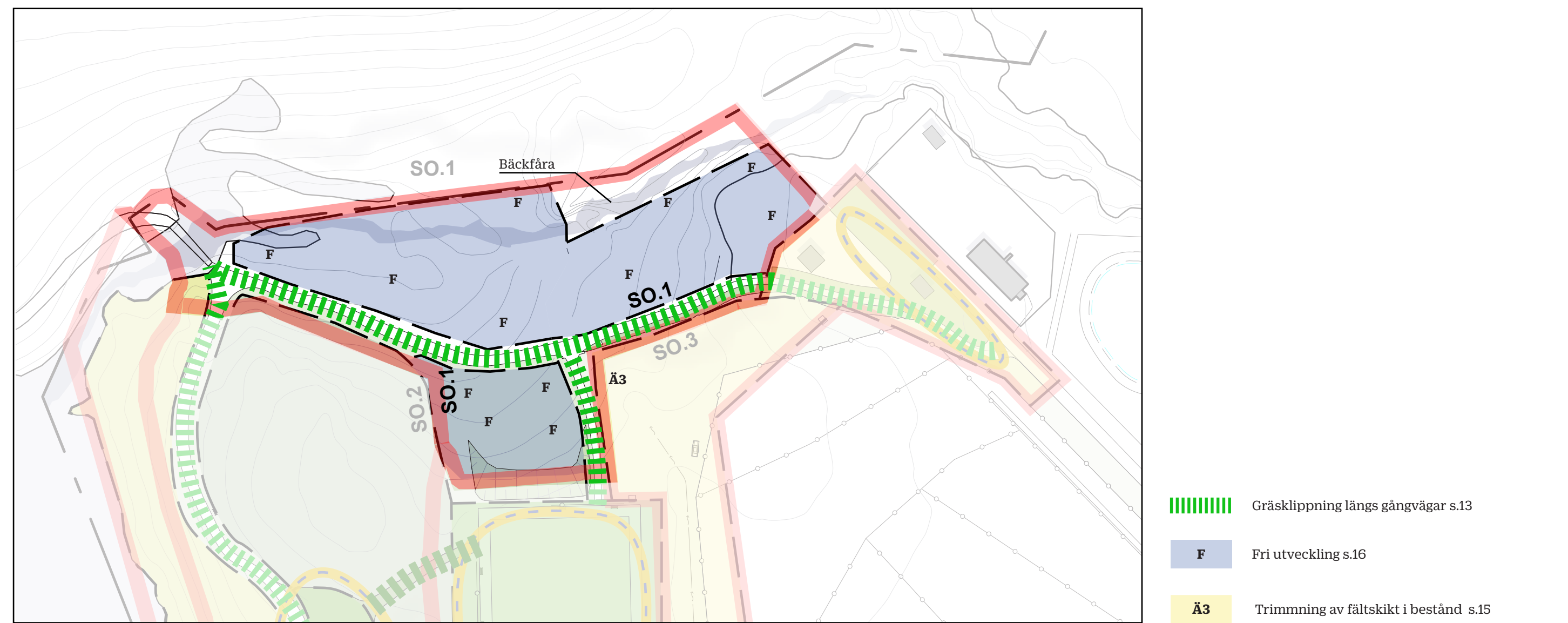
Hävd: gallring och upprepad slyröjning av slutna parkbestånd, äng och hagmark och strandområde

Bestånd och strandområden allmänt	Beskrivning														
Målsättning:	Gallrade och slyröjda bestånd skötta enligt anvisningar för respektive delområden. Uppstamning och fällning av enskilda trädindivider enligt anvisningar om gestaltande skötsel i syfte att förtydliga områdets karaktär av engelsk park och öka naturvärden.	FREKVEN	1	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Åtgärd:	Ängsytor sköts med skärande redskap. I de fall terrängförhållanden ej medger detta sköts dessa ytor med trimmer. Allt organiskt material och bortklippt sly räfsas ihop och bortforslas. Grövre grenar och träd sorteras efter art och tillförs faunadepåerna.														
H1 Gallring och slyröjning	Beskrivning														
Åtgärd:	Gallring av förvuxen sly och slyröjning enligt målbeskrivningar för respektive skötselområden. Slyröjning 1-2 gånger per säson (varierar). I förkommande fall brunnsröjning enligt anvisningar s 11.														
H2 Uppstamning och fällning av enskilda träd	Beskrivning														
Åtgärd:	Uppstamning av trädbestånd efter gallring och slyröjning. Fällning av enstaka träd efter gallring och slyröjning. Sköteslåtgarjder utförs i gestaltande syfte för att upprätthålla och skapa siktlnjer och visuella stråk. Utförs efter arbetsberedning på plats.														

Fri utveckling: mindre omfattande skötselåtgärder i område för fri utveckling

Bestånd och strandområden allmänt	Beskrivning														
Målsättning:	Igenväxande och spontant utvecklat område.	FREKVEN	1	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Åtgärd:	Enstaka skötselåtgärder där nerfallna grenar eller stormfällda träd som kan innebära fara eller påverkar intilliggande skötselområden. Eventuella stormfällda träd och rotvältor åtgärdas. Även tillsyn och årgärder av träd som på annat sätt kan utgöra riskträd.														
Fri utveckling	Beskrivning														
Åtgärd:	Inga planerade åtgärder. Årlig tillsyn.														

Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling

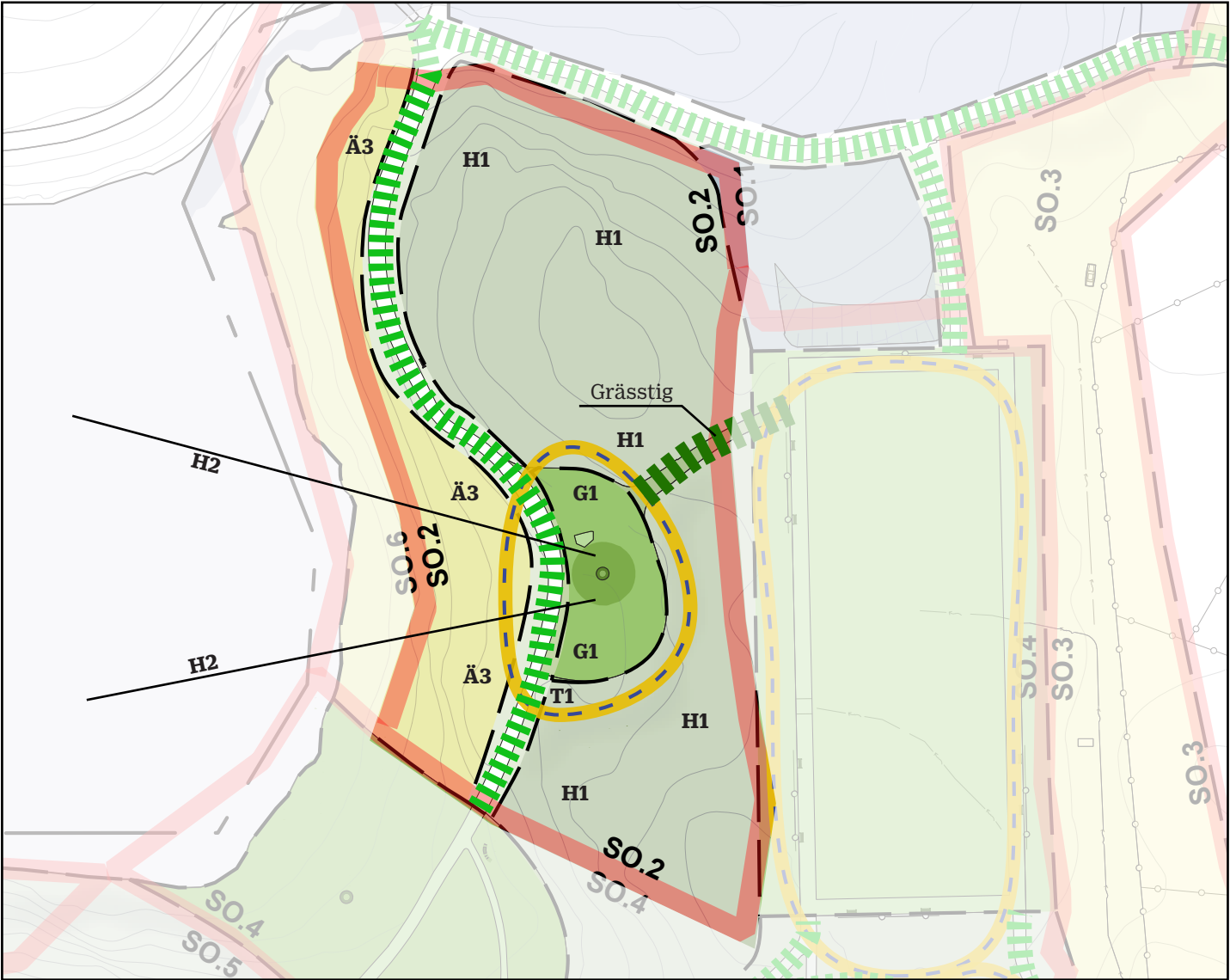
Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling

Beskrivning
Natur: småkuperad lövskog i anslutning till bäckravin. Här finns gammal al, medelålders lönn och grov levande ask. Enstaka äldre träd av ek och tall. Förekomst av grova lågor och högstubbar av poppel, lönn och andra lövträd. Fältskikt med stinksyska och kirskaål.
Park: delen har utgjort den norra delen av den engelska parken. I områdets södra del löper ett centralt gångstråk från Riddersivik mot Lövsta. Vid bäckravin anläggs ett trädäck med sittplatser som del av parkupprustningen.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska bestå av en lövskog med hög luftfuktighet och med ett stort inslag av död ved av olika dimensioner och stadium av nedbrytningsgrad.
Åtgärder:	Området lämnas åt fri utveckling. Död ved som ligger i anslutning till stigen kan flyttas från stigen in i skötselområdet, men ska inte lämna skötselområdet.
Prioriteringar:	Inga prioriteringar
Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Ytor närmast anlagda delar hålls öppna. Bäckfår hålls fri från skräp.
Åtgärder:	Markyta intill gångvägar sköts enligt G2. Område närmast träspång och trädäck hålls fri enligt G2. Övrigt: Bäck med flöde av vatten vilket skapar förutsättning för olika typer av vattenbiotoper Bäckfåra rensas från skräp ocn nedfallande grenar. Vattenfåran kompletteras vid behov med stenblock ca 1/4 m3 för att fördröja flödet.
Prioriteringar:	Inga prioriteringar

FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1				X								
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
2				X			X					

Skötselområde 2 (S02) - Talldominerat område

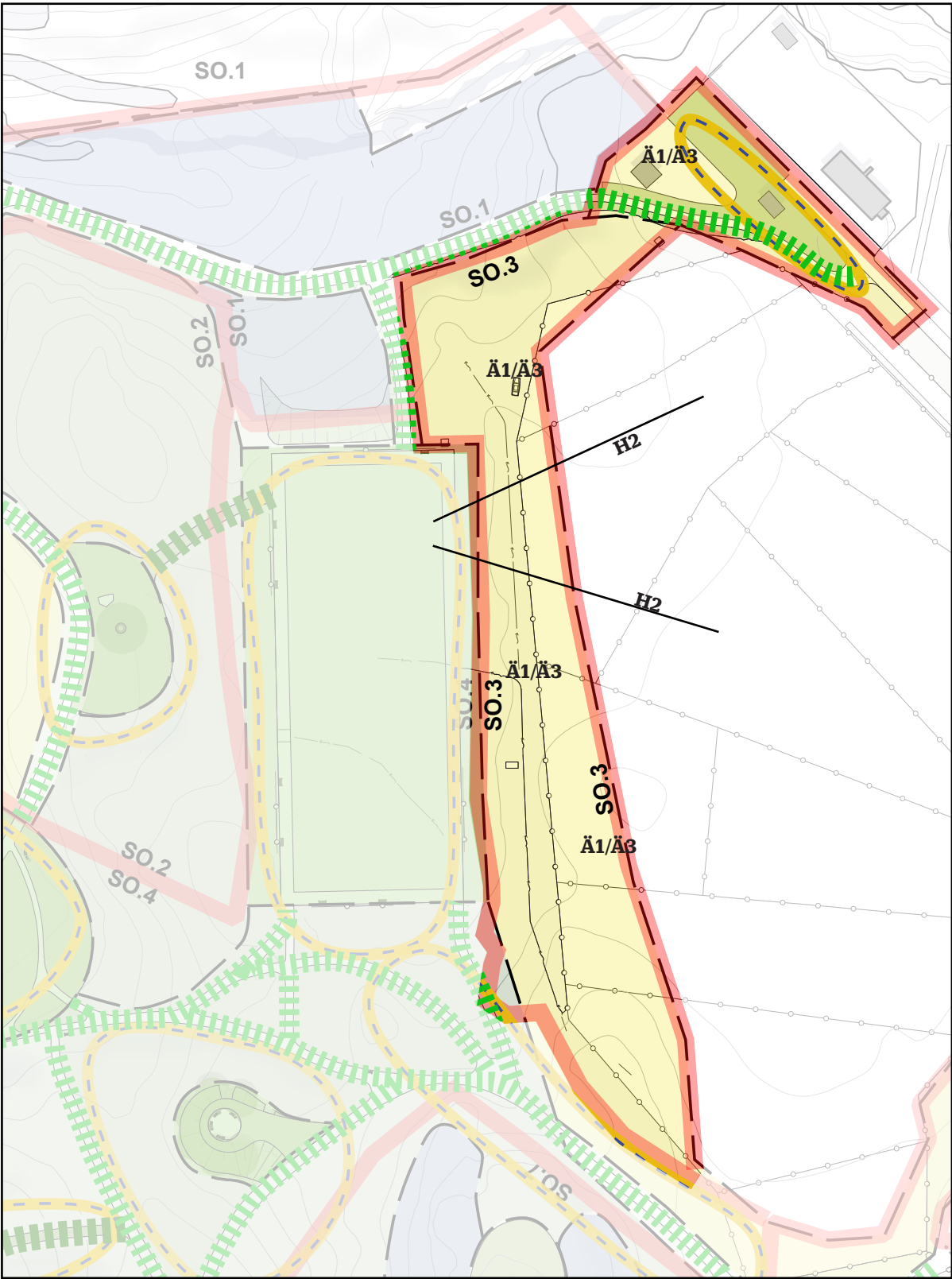
- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- Gräsklippning längs gångvägar s.13
- Gräsklippning av stigar s.13
- Parklindar och solitära träd årlig skötsel s.14
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16

Skötselområde 2 (S02) - Talldominerat område

Beskrivning
Natur: talldominerat skogsområde med stort inslag av äldre tall. Området är under igenväxning av främst lönn, men även ek, sälg, asp och björk. I buskskiktet finns även inslag av hassel. Tallföryngring saknas.
Park: Det kuperade och talldominerade partiet har stor betydelse som kontrast till Stjärnparken och Stora Pelousen. Den visuella kontakten med Lövstafjärdens vattenspegeln mellan tallstammarna är av vikt. Ett undantag är områdets södra del om utgör en rumslig fond till den öppna gräsytan - här sparas buskskikt och trädbeståndet föryngras. I mitten av området ligger platsen för en byggd parkdel med en trädbänk som accentuerar en centralt placerad parklind. Intill denna plats finns ytterligare två gamla parklindar, en källa och informell tvärgående parkväg vilken förenar Stjärnparken med den bredare gångvägen i väster.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska bestå av en ljus och öppen tallmiljö med inslag av ek och hassel, med Tempeluddens tallmiljö som förebild. Tall ska kunna föryngra sig i området och död ved ska förekomma, både i stående och liggandeform.
Åtgärder:	Slyröjning av triviallöv och lönn i hela skötselområdet. Friställning av de äldre tallarna. Hasselknippen och ekar sparas. Torrträd av tall och eventuella tallågor lämnas. Föryngring av hassel med viss periodicitet.
Prioriteringar:	Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Å3 Inga prioriteringar

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Lilla paviljongplatsen med tydlig parkkaraktär i kontrast till omgivande naturmark.
Åtgärder:	Parklindar sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Gräsyta sköts enligt G1. Grässtig sköts enligt G3 Gallring av utsikt från platsbildning enligt H2.
Prioriteringar:	I områdets södra del sparas tallsly och ädellövsly som ersättare för stormfällda lövträd på hållmark i syfte att på sikt skapa ett mer slutet bestånd.

- T1** Parklindar och solitära träd årlig skötsel s.14
- Ä1** Slåtter av ängsyta s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16

Skötselområde 3 (S03) - Bryn

Beskrivning
Natur: skötselområdet består av ett lövdominerat brynområde med inslag av äldre tallar, beläget mellan Stjärnparken och en beteshage. I området förekommer yngre-medelålders björk och asp allmänt, men det finns även ett inslag av ek och lind. En del träd är relativt grova, bland annat finns flera äldre tallar samt en vidkronig ek som indikerar om att området tidigare varit mera öppet.
Park: brynet öster om Stjärnparken samverkar med dess trädader. Äldre kartor visar på ett bryn med varierad utbredning i sidled. Den visuella kontakten från Stjärnparken mot det öppna fältet är viktigt.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska utgöra en öppen skogsmiljö med inslag av gamla träd. Det ska finnas en åldersspridning hos ek, lind och tall och dessa ska ha möjlighet att föryngra sig i skötselområdet.
Åtgärder:	Marken slås med trimmer en gång under perioden juli-augusti varje år för att gynna flora och hålla slänten fri från uppslag av alm och lönn. Slaget gräs, örter och bortklippt sly räfsas ihop och avlägsnas direkt efter klippning.
	Gallring och slyröjning enligt H1. Inom detta skötselområde utförs slyröjning två gånger per säsong.
	Fältskikt sköts enligt Ä1 och i partier som Ä3.
Prioriteringar:	Ek gynnas. De två askar som står nära den unga eken i slänten tas bort om cirka 10-20 år när eken kräver mer utrymme. Den stora lönnen som står nära eken beskärs när eken blir större så att ekens krona får fritt utrymme.
	Ung lind ska sparas.

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Öppet ljus bryn i kontrast till den intilliggande Stjärnparkens formella parkkaraktär.
Åtgärder:	Inga åtgärder utöver skötsel av naturmark.
Prioriteringar:	Inga prioriteringar

FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
2				X	X	X	X	X	X	X	X	X

Skötselområde 4 (S04) - Ädellövområde

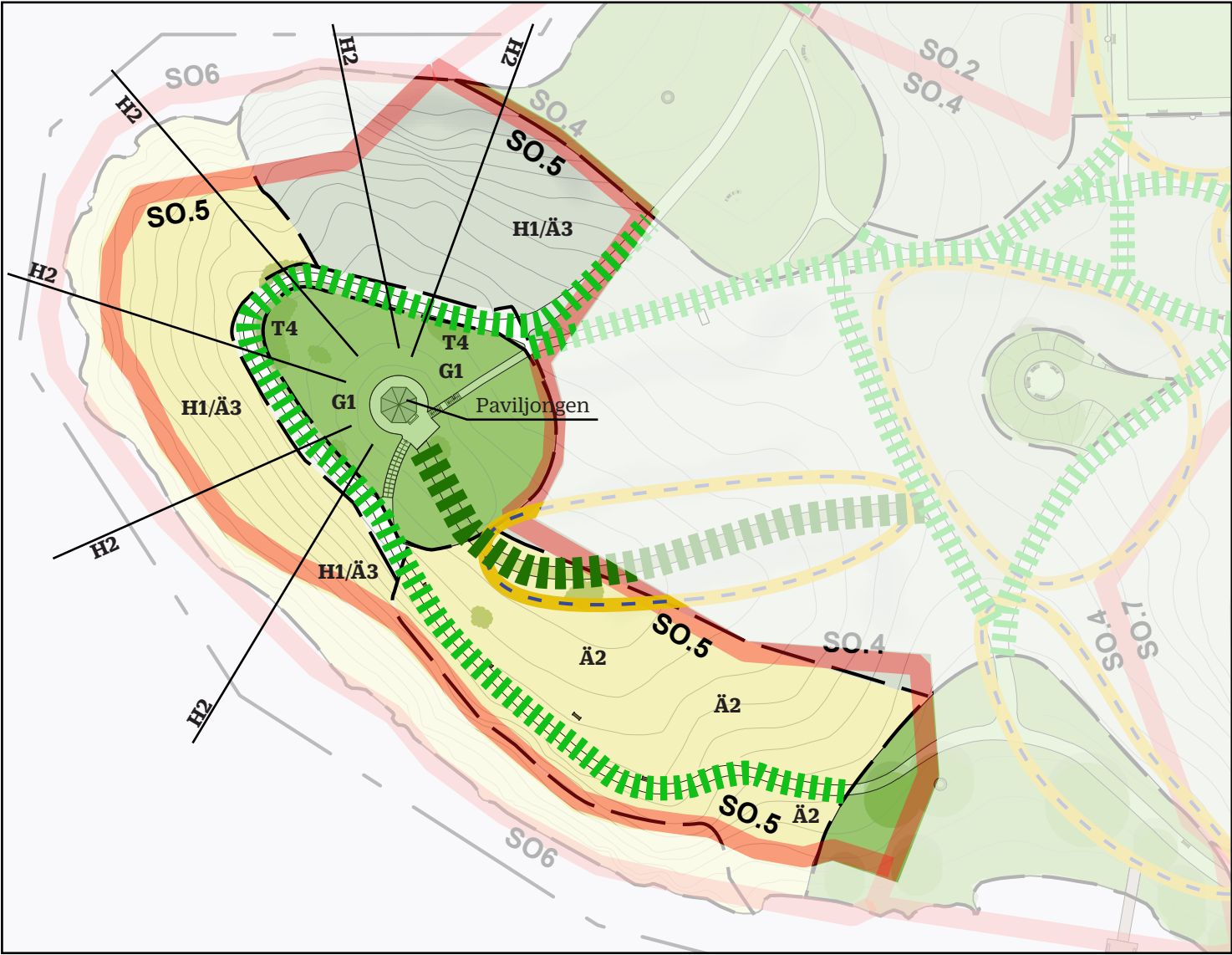
- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- Gräsklippning längs gångvägar s.13
- Gräsklippning av stigar s.13
- G4** Parti med skavfräken s.13
- Parklindar och solitära träd årlig skötsel s.14
- Stubbskottsföryngring parklindar s.14
- T4** Syrenbuskagen årlig skötsel s.14
- Å3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16

Skötselområde 4 (S04) - Ädellövområde

Beskrivning
Natur: skogsområde dominerad av gammal lärk och av gammal parklind. Många lindar har stamknölar. Spritt i området finns även yngre-medelålders triviallövträd som asp och sälg. Förekomst av död ved mycket sparsam, och den döda ved som finns är ofta knuten till triviallöv. Flerskiktning saknas i skogsmiljön. Naturvärdena är främst knutna till de gamla lindarna. Fältskikt domineras i vissa avsnitt av kirskål och stinksyska och i andra förekommer blåsippa. I Stjärnparkens nordöstra del finns ett tätt bestånd av skavfräken.
Park: i skötselområdet återfinns de centrala parkhistoriska värdefulla delarna; Stjärnparken, stora pelousen, lilla pelousen och lindbersån. I anslutning till gångvägar finns linjerande rader och formationer av parklind. På stora pelousen finns kompositioner med solitära lönnar och lärkträd som kontrasterar till de slutna bestånden. Stjärnparken med raka rader av skogslind utgör parkens clou. I söder återfinns lilla pelousen, där en brygga återskapats. Centralt i området på en kulle är lindbersån placerad. Från denna plats leder en gångväg upp mot paviljongen.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	En öppen parkartad skogsmiljö med stort inslag av gamla lindar. Död ved ska vara allmänt förekommande, framförallt död lindved. Lind ska kunna föryngra sig. Återkommande slyröjning för att förhindra igenväxning. Ung lind undantas slyröjning. Nedfallna lindgrenar ska helst ligga kvar på marken, men i Stjärnparken skall nedfallna lindgrenar flyttas till särskild plats i fauna-depå. Detsamma gäller för ved som avlägsnas från träden inom ramen för skötseln av parklindarna; veden placeras i faunadepå. Några aspar som vuxit in i lindraderna i Stjärnparken kommer att behöva tas bort. Stamdelen och grova grenar av dessa träd flyttas till närliggande aspmiljö och får där utgöra liggande död ved. Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Ä1 och i partier som Ä3. Inga prioriteringar

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Läsbar historisk parkmiljö, där Stjärnparken, pelouserna och lindbersån urskiljer sig från omgivande trädbestånd. Parklindar sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Stubbskott i Stjärnparken och i stråket mellan lindbersån och paviljongen sköts enligt T2. Gräsytor på pelouserna och intill lindbersån sjöts enligt G1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Gräsgång mellan lindbersån och paviljongen sköts enligt G3. Skötsel av syrenbuskagen enligt T4. Bekämpning av skavfräken enligt G4. Gestaltande skötselåtgärder för att hålla siktlinjer och visuella samband fria enligt H2, efter arbetsberedning. I områdets sparas unga individer av parklind som ersättare i bestånd och som ersättare i linjerande trärader. Spontana stubbskott längs gångvägen mellan lindbersån och paviljongen sparas. Gestaltande skötselåtgärder i form av fällning och uppstamning utförs efter arbetsberedning i vyer från stora och lilla pelousen. Visuella samband mellan de anlagda delarna skapas genom uppstamning och gallring.

- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- |||||** Gräsklippning längs gångvägar s.13
- |||||** Gräsklippning av stigar s.13
- T4** Syrenbuskagen årlig skötsel s.14
- Ä2** Ängsyta torrbacke s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16

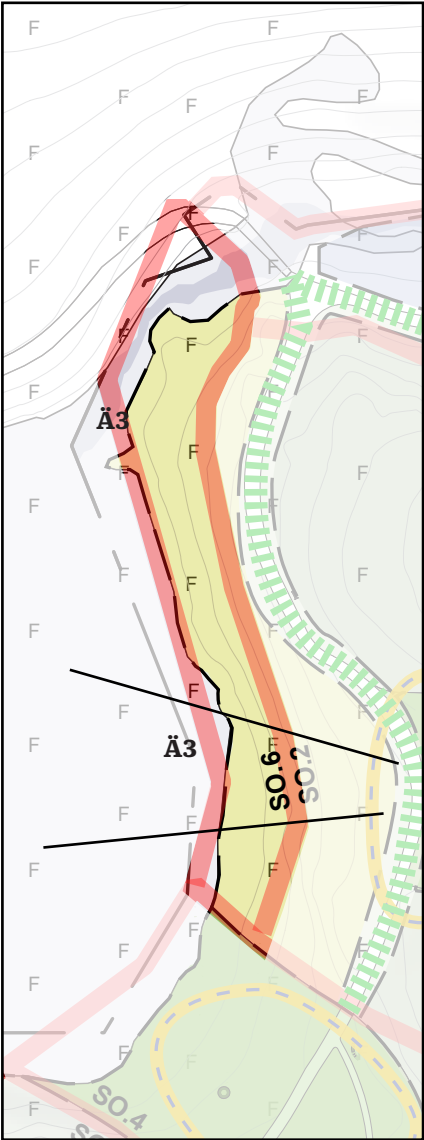
Skötselområde 5 (S05) - Tallområde

Beskrivning
Natur: skötselområdet består av en gles tallskog helt dominerad av gamla träd. Allmänt med ljusexponerade tallöverståndare mer än 200 år gamla. Det förekommer även yngre tallar på ca 100 år, vilket skapar en viss flerskiktning. Föryngring av tall är begränsad till de mest öppna delarna. I området förekommer även enstaka gammal ek och lind. Död ved, främst av tall, är allmänt förekommande vid Tempeludden och stranden. Torrakor av tall förekommer spritt, både äldre och nyligen döda. Buskskikt begränsat till några syrenbuskage i anslutning till paviljongen.
Park: skötselområdet innefattar parkens enda byggda element, den sengustaviaska paviljongen, strategiskt placerad på krönet av en höjdsträckning och med utblickar över Mälaren. Byggnaden inramas av ett karaktärsfullt bestånd av tall med enstaka äldre ekar. Förvuxna syrenbuskagen speglar kvardröjande trädgårdsmässiga kvaliteter vilka förstärks med nyplantering av lökar- och knölar samt friväxande buskagen av parkrosor.

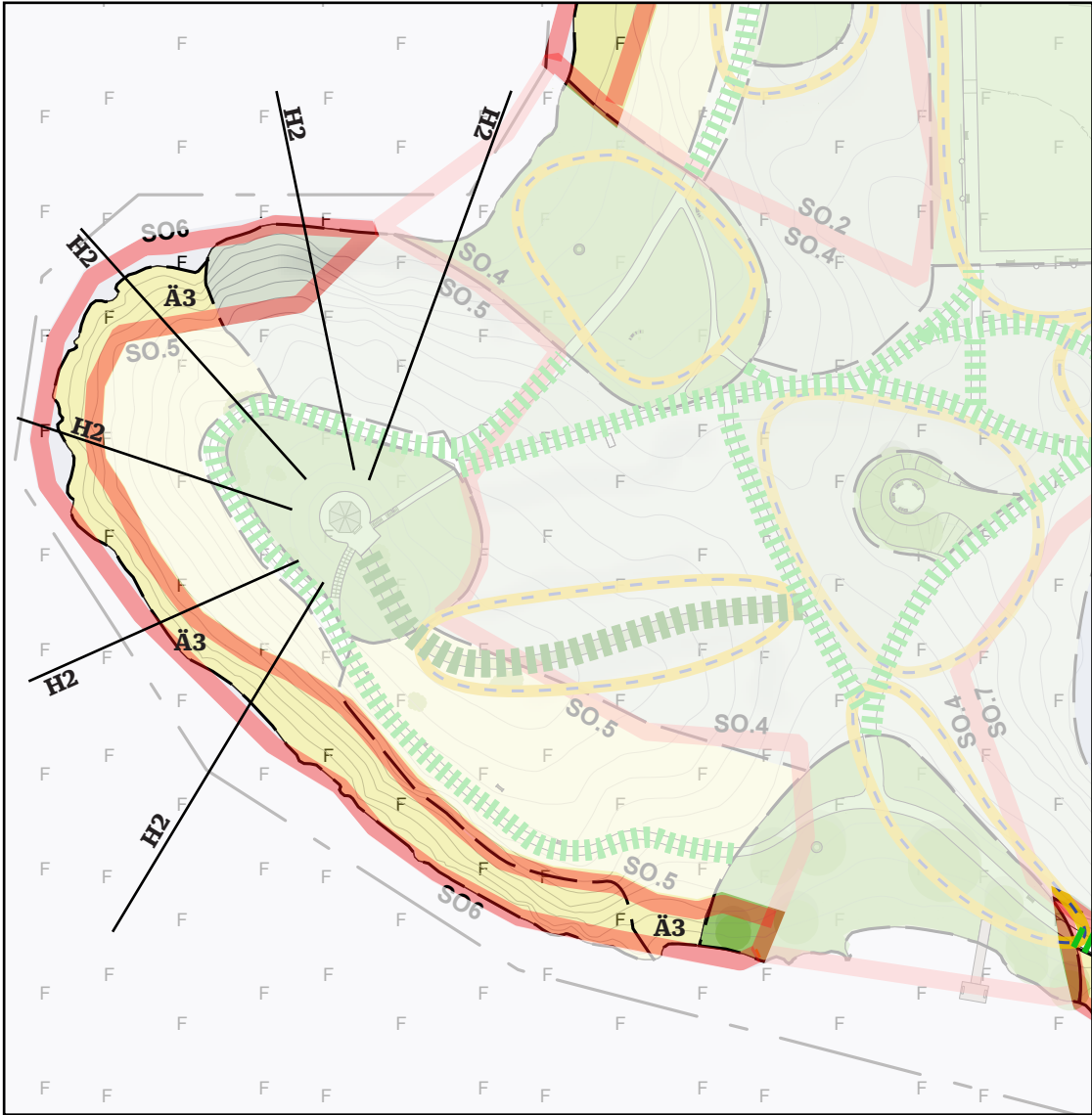
Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska utgöras av en öppen och flerskiktad tallmiljö med många gamla träd och lång kontinuitet. Föryngring av tall ska säkerställas.
Åtgärder:	Åtgärder syftar till att bibehålla skötselområdet i sin nuvarande karaktär. Slyröjning genomförs återkommande. OBS!! tallföryngringar och ungtallar undantas från dessa slyröjningar.
Prioriteringar:	Torrbacke sköts enligt Å2. Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Å3. Prioriteringar: tallföryngring beaktas genom att strategiskt placerade ungtallar sparas

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska skapa en inramning till paviljongen av tallar, mellan vars stammar och under vars kronor vyerna mot Lövstafjärden ska vara synlig. Närområdet till paviljongen ska genom sin parkkaraktär kontrastera mot omgivande naturmark.
Åtgärder:	Gräsgångar sköts enligt G3. Gräsytor på pelouserna och intill lindbersån sjöts enligt G1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Skötsel av syrenbuskagen enligt B1. Gestaltande skötselåtgärder för att hålla siktlinjer och visuella samband från paviljongen fria enligt H2, efter arbetsberedning.
Prioriteringar:	Balans mellan föryngring av tallbestånd och fria siktlinjer från paviljongen beaktas.

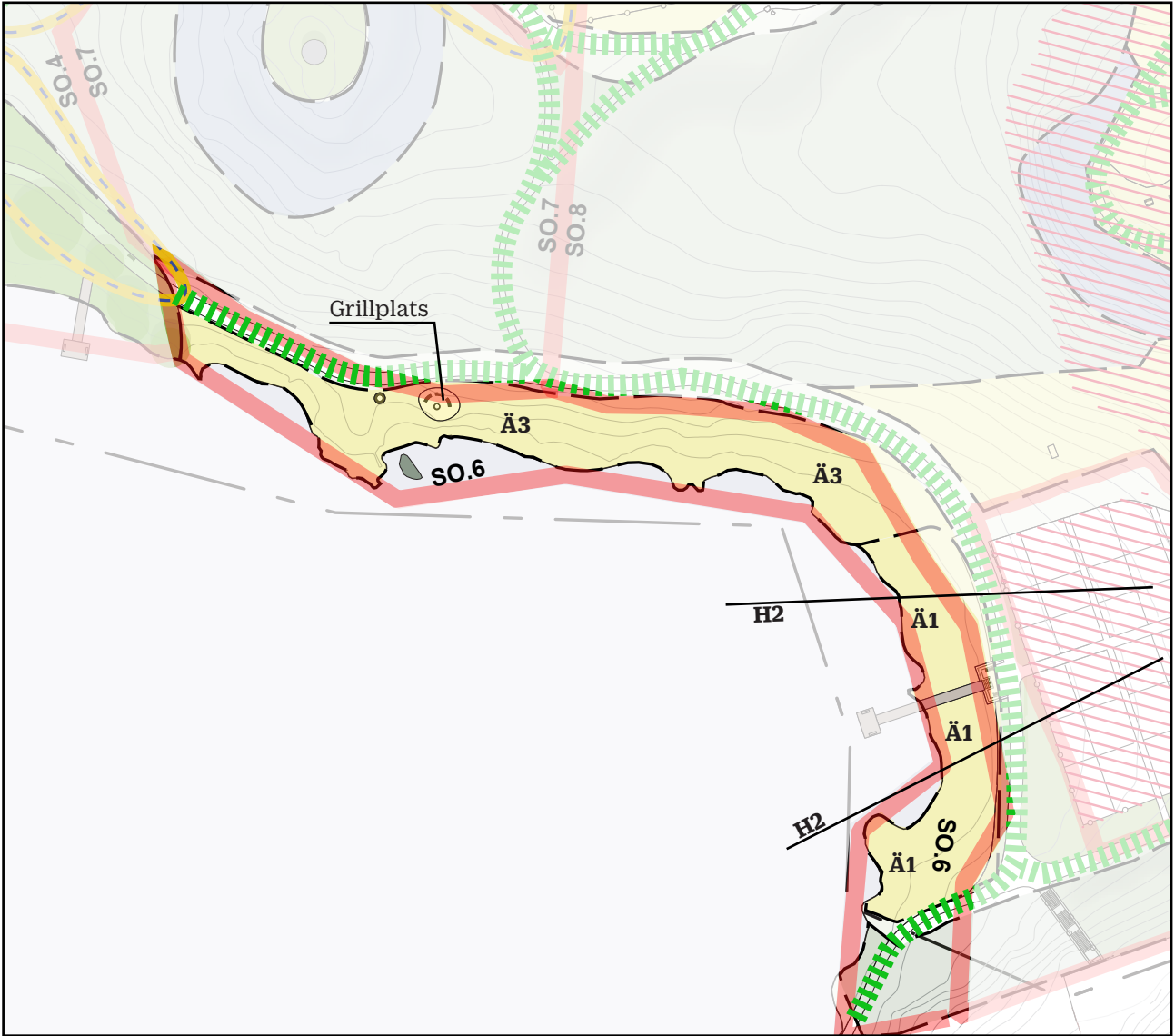
Skötselområde 6 (S06A-B) - Strandområde

S06A

S06B

S06A

- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- Ä1** Slåtter av ängsyta s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16

Skötselområde 6 (S06A-B) - Strandområde

Beskrivning
Natur: De båda strandområdena i S06A är i huvudsak bevuxna av al, med ett inslag av ek, björk och tall. Enstaka klipphällar utan vegetation förekommer. I vattnet utanför strandlinjen förekommer bitvis vassvegetation. Död ved förekommer sparsamt, huvudsakligen i form av alhögstubbar och enstaka lågor. Strandområde S06B består av en varm, solexponerad sluttning med torrbacksflora, exempelvis blodnäva, tulkört och gråfibbla. Här förekommer även enstaka rosbuskar. Död ved förekommer främst i form av torrträd av tall samt tallågor. Park: Strandpartierna är av stor vikt ur parksynpunkt då de förmedlar kontakten med Lövstafjärden från de gångvägar som har anlagts från mangårdsbyggnaden ut till paviljongen och vidare norr ut. Strandpromenadens rytmiseras av ömsom mer slutna partier i rörelsestråken och återkommande replipunkter i form av stora och lilla pelosen och platsen vid paviljongen. I strandzonen balanseras naturvårdsaspekter med önskan om fria utblickar mellan förhållandevis täta bestånd av tall, al och ek.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder:	Delområdet S06A ska utgöras av en öppen strandskog som domineras av al, med visst inslag av tall och ek. Dellområdet S06B ska utgöras av en varm, solexponerad sluttning med torrbacksflora och enstaka spridd blommande buskvegetation. Sorexponerad död ved, både stående och liggande, ska förekomma i skötselområdet. I S06A görs en gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet. Sedan görs återkommande slyröjningar i delområdet. I S06A sås en fröblandning in för att öka blomrikedomen av torrbacksflora. Sedan sköts gräsmarken med årlig slåtter i augusti. Slagen vegetation får ligga och fröa av sig i ca två veckor innan upptag sker. Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Ä3.
Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Pelarsal av trädstammar längs gångvägarna för att skapa utblickar mot vattenrummet. Gångvägar sköts enligt G2. Prioriteringa: marken är stenbunden och skötsel längs gångvägar innebär huvudsakligen av trimning av sly.

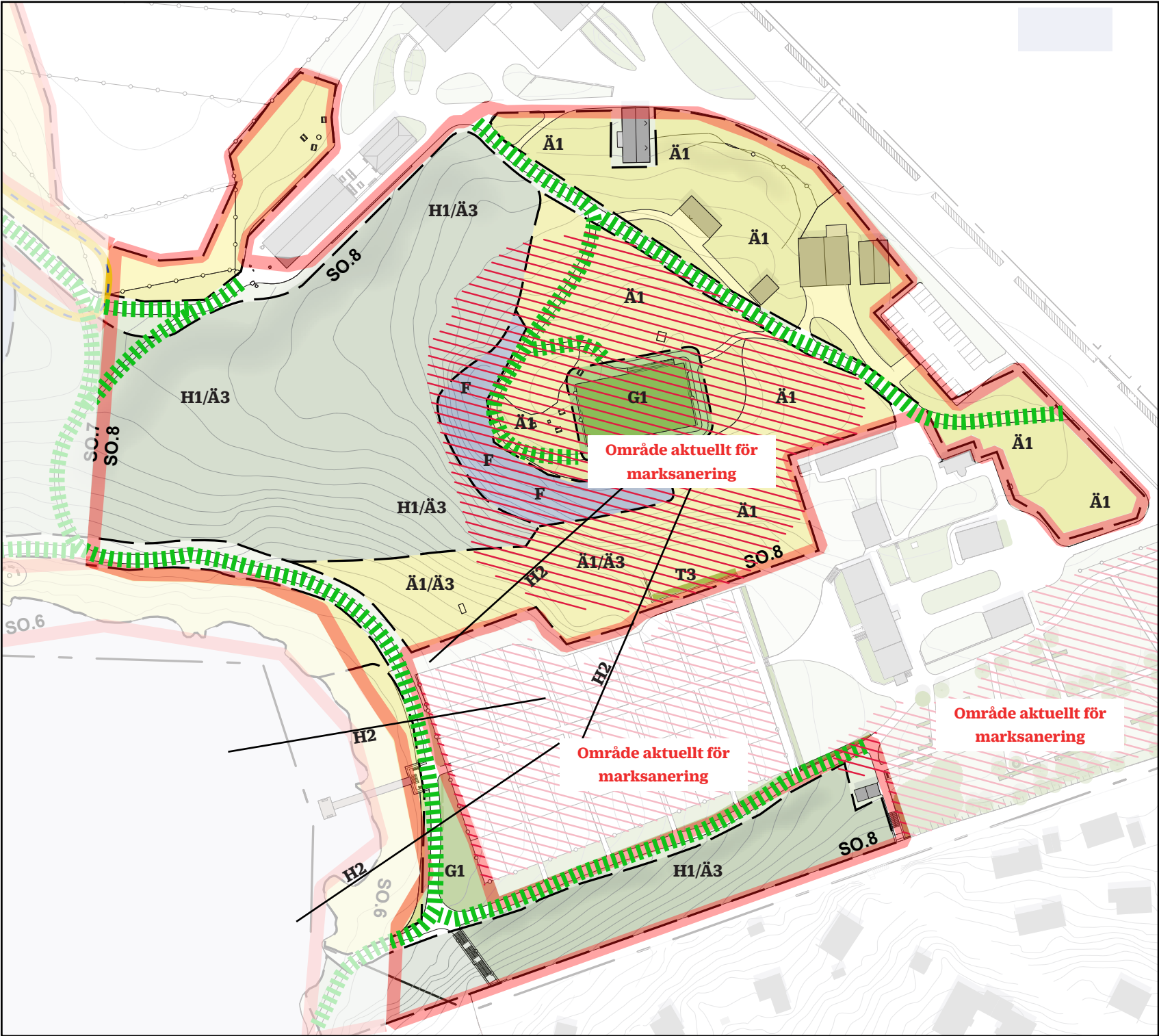
- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- |||||** Gräsklippning längs gångvägar s.13
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16
- F** Fri utveckling s.16

Skötselområde 7 (S07) - Tall- och Lärkområde

Beskrivning
Natur: skogsområde i sluttning som domineras av äldre tall och med ett inslag av krattekar. I norra delen finns även lärk. Området är under igenväxning av lövsly, främst triviallöv, men även sly och yngre träd av lind. Hassel förekommer sparsamt.
Park: det kuperade området utgör en dramatiserande och tätare parti vilket bryter siktlinjerna mellan beteshagen och Stjärnparken i norr och strandpromenaden. I högpunkten återfinns en gräyta vid foten av resterna av en vattencistern. Den östra delen av området är glesare bevuxen och utgör ett viktigt visuellt samband mellan beteshage och vattenrum.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska bestå av en öppen talldominerad skog med inslag av ek och lind, med Tempeluddens tallmiljö som förebild. Tall ska kunna föryngra sig i området och död ved ska förekomma, både i stående och liggande form. Det kuperade partiet lämnas för fri utveckling.
Åtgärder:	Friställning av de äldre tallarna. Efter det återkommande slyröjningar av triviallöv och lönn. Ung ek, lind och hassel undantas slyröjning. Död ved lämnas, både liggande och stående.
Prioriteringar:	Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Ä3. Slänt sköts enligt F. Inga prioriteringar

Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Tätare mer naturmarkspräglad parti inramar en klippt agräsyta intill vattencisternen. Brutna siktlinjer från denna plats men sisuell kontakt med Stjärnparken i norr.
Åtgärder:	Gräsyta vid vattencisternen sköts enligt G1 Solitära ädellövträd och lövträd vid vattencisternen sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Gångvägar sköts enligt G2. Gestaltande skötsel av vusellt stråk i östra delen enligt H2.
Prioriteringar:	Prioriteringa: marken är stenbunden och skötsel längs gångvägar innebär huvudsakligen av trimning av sly.

- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- |||||** Gräsklippning längs gångvägar s.13
- T3** Föryngring av lindhäck s.14
- Ä1** Slåtter av ängsyta s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16
- F** Fri utveckling s.16

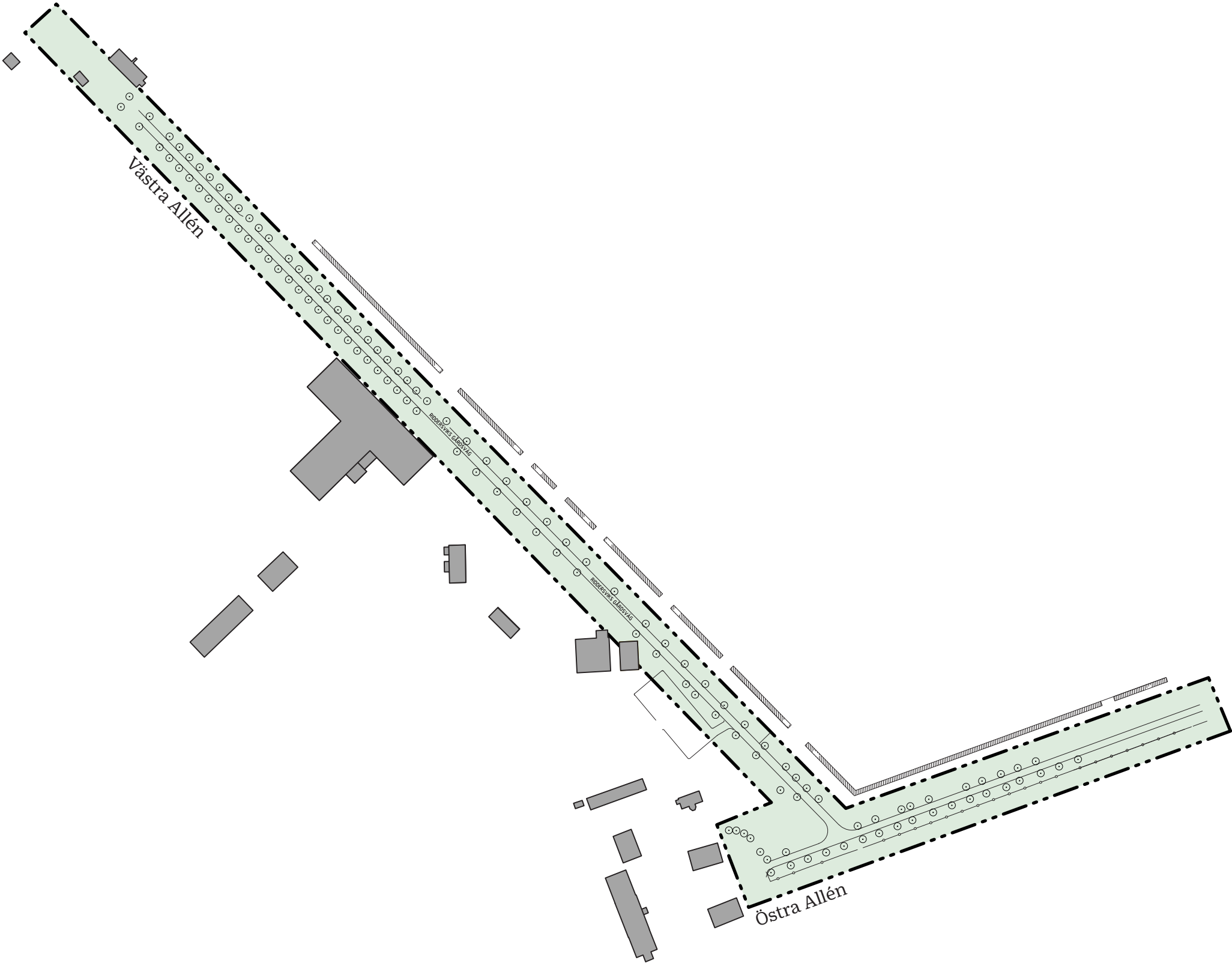
Skötselområde 8 (S08) - Ädellövområde

Beskrivning
Natur: Ett variationsrikt område som i den norra, mellersta och sydligaste delen domineras av ädellövskog med gamla, grova ekar. I skogsmarken finns även inslag av lönn och enstaka alm. I den nordvästra delen ökar inslaget av grova tallar. Lågor av ädellövträd finns allmänt, och en stor del av dessa utgörs av död almved. I övrigt finns en del stående död ek och flera ekar har döda grenar och stampartier. I buskskiktet finns högväxt hassel med endast enstaka döda stammar. I den mellersta delen finns en höjd med utsiktsplats och gräsytor och i den östra delen finns bebyggelse uppblandat med ängsytor, där det även förekommer enstaka grova träd av ek och lönn. Fältskiktet i den mellersta och nordvästra delen är lundartat, men i sluttningarna som omger utsiktsplatsen dominerar täta bestånd av kirskaål. Park: skötselområdet utgör ett ut parksynpunkt komplext område med både parkhistoriska delar, äldre bebyggelsemiljöer och en planerad parkdel (utsiktsplatsen) med bollplan och utsiktsplats. I området södra del återfinns gårdens forna trädgårdsanläggning, nu koloniområde, längs vars nordvästra långsida ett historiskt terrasssystem med kallmurar grupperar sig. Här föryngras en förvuxen lindhäck. Bakom detta ansluter ädellövområdet med grov ek. Ett smalare parti med grov ek och ädellöv i sydost utgör en rumslig definierande pendant. En mittaxel, genom kloniområdet, i det öppna fallande dalstråket, återskapas och avslutas med en återskapad brygga enligt 1843 års karta.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Skötselområdet ska utgöras av en öppen ädellövskog med solitära grova ekar. Inslaget av död ved ska bibehållas och tillåtas öka. Hassel ska finnas i buskskiktet och tillåtas att ha en kontinuerlig tillgång på döda stammar. Initialt friställs alla grova träd. Därefter görs slyröjning i hela området, där alla träd klenare än 15 cm i brösthöjdsdiameter tas bort. Ung ek och hassel sparas. Stamdelar och grövre grenar från friställning och slyröjning samlas ihop och placeras i faunadepå. Föryngring av hassel sker med viss periodicitet. Befintlig liggande död ved kan samlas ihop och läggas i faunadepån, men grövre stammar kan gärna ligga kvar. Ängsytor och hagmark se parkskötseln nedan. Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Ä1 och i partier som Ä3. Slänt sköts som område med fri utveckling F. Brunnsröjning, enligt principer s 11, i områdets sydvästra del vilket domineras av gammal ek. Bryn i anslutning till utsiktsplatsen i den ventrala delen av området sköts enligt principer för skötsel av bryn s 11.

Skötselområde 8 (S08) - Ädellövområde

Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Vårdad parkmiljö längs gångstråken i det centrala parkrummet där en upprustad mittaxel genom koloniområdet med avslutning i återskapad brygga förstärker prägeln av park. Förmedlad och mjuk övergång mellan nyanlagd utsiktsplats och ultiplan och omgivande hagmark. Vårdad ängsmark på det historiska tetrasssystemet och i anslutning till bebyggelsområde Brutna siktlinjeri den branta sluttningen söder och väster om utsiktsplatsen. Föryngrad lindhäck i anslutning till terrasssystemet.
Åtgärder:	Gräsyta intill multiplan/utsiktsplatsen sköts som G1. Gräsyta mellan gångväg och koloniområde sköts som G1. Gräsyta mellan vattenspegel och gångväg sköts som G1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Ängsyta i slänten från utsiktsplatsen, på terrasssystemet och ordväst om koloniområdet sköts som Ä1. Ängsyta mellan uthus och nyttobyggnader sköts som Ä1. Brant slänt söder och väster om utsiktsplatsen med fri utveckling sköts enligt F. Trandområde i anslutning till mittaxel och brygga ehandlas som gestaltande skötsel enligt H2.
Prioriteringar:	Den centrala vyn mot Mälaren och kopplingen mellan trädgårdsanläggning och park, det vill säga ekbrynet och terrasstyemet i nord väst ges extra uppmärksamhet med noggranna avägningar mellan parkgestaltande och naturvårdande skötelåtgärder.

Allé av parklind längs med Riddersviks gårdsväg

Skötselområde 9 (S09) - Alléer

Beskrivning
Natur: de ca 200 år gamla alléerna i skötselområdets norra del är i huvudsak planterade med parklind. Lindarna har i anslutning till beskärningsåtgärder och hamling på olika höjder utbildat håligheter. Det finns även träd med inslag av stående dödved. Träden är i huvudsak fristående och solexponerade men i den västra alléns västra del finns ett antal träd i ett förslyat och igenväxt område. Park: alléerna, 143 parklindar, 9 lönar och en kastanj, utgör en av de viktigaste delarna i Riddersvik som manifestationen av en mellansvensk herrgård. Från att ursprungligen ha tecknat sig fritt mot de omgivande odlingslandskapet har trädraderna stegvis avskärmats från omgivningen genom häckplanteringar, staket och trädplanteringar. Den visuellt riktningsangivande funktionen mot herrgårdens gårdsplan är fortfarande en påtaglig kvalitet. Alléerna innehåller luckor, nyplante-ringar och möjlighet till skubbskottsförynging.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Bibehållna hålträd och friställning av parklindar i det igenvuxna partiet i väster. Där omgivande träd vuxit in i lindraderna kommerdess att behöva tas bort. Stamdelen och grova grenar av dessa träd flyttas till närliggande faunadepåer. Detsamma gäller grövre grenar som avlägsnas då träden underhållsbeskärs. Gallring och slyröjning enligt H1 i den västra delen av området. Inga prioriteringar

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Alléerna som läsbart historisk landskapselement som urskiljer sig från omgivande trädbestånd och plante-ringar. Parklindar och övriga träd i god kondition fria från stamskott. Beskurna för att inte utgöra riskträd Parklindar, sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Lönn och kastanje beskärs med försiktighet under den årstid då risken för blödning är liten. Stubbskott sköts enligt T2. Gräsytor i anslutning till alléerna sköts som G1. Inga prioriteringar